

Læsebog i Modersmaalet

Den mindre Udgave. 5. Bind

Hartvig Lassen og B. Pauss

1893

INDHOLD

Forord	4
1. Harald Haardraade som barn.....	4
2. Olav den hellige og Dale-Gudbrand.....	5
5. Kong Øisteins og Sigurd jorsalafarers mandjevning.....	22
6. Brødrene.....	24
7. Baard skolemester og Øivind.....	29
8. En stranding ved Vesterhavet.....	33
9. Tømmerkjøerne.....	41
I. Kamp med en svensk kaperfregat (8de december 1717).....	47
11. Fra Lofoten.....	50
12. En tiurleg i Holleia.....	56
13. Maaltrosten.....	64
14. Fra krigens tid.....	71
16. En by paa Vestlandet i gamle dage.....	78
17. Sildefisket paa Bergenskysten.....	83
18. Lodsliv om Færder.....	87
19. Fjeldbonden paa Vestlandet.....	92
20. Vildrenen.....	94
21. Varsimlen.....	99
22. Kongetigeren og tigerjagten i Ostindien.....	100
I. Husvæsen. Hans store godgjørenhed.....	104
24. Luther paa rigsdagen i Worms.....	108

DIGTE.

25. Øivinds sang.....	115
26. Kong Olav og Bjørn stallar.....	116
27. Ølver.....	120
28. Dei gamle fjelli.....	122
29. „Over de høie fjelde!“.....	124
30. Den norske sjømand.....	125
31. Ved at mødes paa sjøen.....	127
32. Gamle Noreg.....	128
33. En prestegaard.....	129
34. Jakob i Hebron.....	131
35. Augustinus.....	136
36. Luthers minde.....	140

37. Den onde stedmoder.	141
38. Lerkesang og klokkeklang.	145
39. Henrik og Else.	145
40. Upp aa fjellet.	149
41. Terje Viken.	150
42. Asgaardsreien.	164
43. Haustvisa.	168
44. Tordenskjold.	170
45. En sang.	171
46. Lærebogen.	173
47. Præstereiser i Nordlandene.	175
48. Kong Frode og gubben.	175
49. Lær mig!	178
50. Det fredede træ.	179

Forord

Det Steenske bogtrykkeri.

FORTÆLLINGER AF NORGES HISTORIE*). 1

1. Harald Haardraade som barn.

Der fortælles, at da kong Olav den hellige var i gjestebud hos sin moder Aasta, ledede hun sine børn frem og viste ham dem. Kongen satte sin broder Gutorm paa det ene knæ, og paa det andet Halvdan. Kongen betragtede gutterne; han satte et barskt ansigt op og saa vredt paa dem; da forfærdedes gutterne. Aasta bar nu til ham sin yngste søn ved navn Harald; han var dengang tre aar gammel. Kongen saa barskt paa ham ogsaa; men gutten saa op paa kongen igjen. Kongen tog ham nu i haaret og drog til; men gutten tog fat i kongens mundskjeg og luggede. Kongen sagde: »Hevnlysten bliver du med tiden, frænde.« Dagen efter gik kongen med sin moder Aasta omkring ude paa gaarden; de kom hen til et tjern; der stod smaa gutterne, Gutorm og Halvdan, Aastas sønner, og legte sig. De havde gjort sig store gaarde og kornlader, mange nød og faar, som de legte med. Ikke langt derfra ved en lervig stod Harald og havde en mængde træspaaner, der flød ved landet. Kongen spurgte ham, hvad det skulde betyde; det var hans hærskibe, sagde han. Kongen lo og sagde: «Det kan nok hænde sig, frænde, at du kommer til at raade for skibe.» Da kaldte kongen Halvdan og Gutorm derhen. Han spurgte Gutorm: «Hvad vilde du eie mest af, frænde?» «Agre», siger han. «Hvor store agre vilde du eie?» siger kongen. «Jeg vilde», svarede han, «at dette nes, som gaar ud i vandet, hver sommer var tilsaat.» Paa neset stod ti gaarde. «Der kunde staa meget korn,» svarer kongen. Han spurgte nu Halvdan, hvad han vilde eie mest af. «Kjør», siger han. «Hvor mange vilde du da eie?» siger kongen. «Naar de gik tilvands», sagde Halvdan, «skulde de staa som

V bd.

tykkest rundt om vandet». «Store eiendomme vil I have», svarer kongen; «deri ligner I eders fader». Kongen spørger nu Harald, hvad han vilde eie mest af. «Huskarle,» siger han. «Hvor mange vilde du da eie?» sagde Kongen. «Saamange», svarede han, «at de i et eneste maal kunde opæde min broder Halvdans kjør.» Kongen lo og sagde: «Her opföder du vist en konge, moder.» 2

*) Efter Snorre Sturlasson.

2. Olav den hellige og Dale-Gudbrand.

2

Da kong Olav den hellige drog om i Norge for at kristne landet, kom han ogsaa til Gudbrandsdalen, hvor der boede en mægtig bonde, Dale-Gudbrand. Han var saagodtsom konge over Dalene, skjönt blot herser af navn. Da Gudbrand hørte, at kong Olav var kommen til Lom og tvang folk til at antage kristendommen, opskar han hær-ør og stevnede alle mand fra Dalene til at møde med ham paa gaarden Hundtorp. De kom alle, og det var en utallig mængde folk, fordi der i nærheden ligger et vand ved navn Løgen, saa at man kunde fare saavel tilvands som tillands. Der holdt Gudbrand ting med dem og sagde: «Der er kommen en mand til Lom, som heder Olav; han vil byde os en anden tro end den, vi hidtil har havt, og bryde vore guder isønder, sigende, at han har en langt større og mægtigere gud. Det er et under, at jorden ikke brister sønder under ham, eller at vore guder lader ham gaa længer, naar han tør tale sligt. Jeg er sikker paa, at hvis vi bærer ud af vort hov Tor, som staar her paa gaarden og altid har hjulpet os, og han ser Olav og hans mænd, da vil hans gud og han selv og alle hans mænd smelte hen og blive til intet.» Da raabte bønderne alle som en og sagde, at Olav aldrig skulde komme bort derfra, hvis han kom til dem; «men han tør vist ikke fare længer sydefter Dalene,» siger de. Siden satte de 840 mand til at fare paa speideri nord til Breiden. Høvding for den flok var Gudbrands søn, atten aar gammel, og mange andre udmerkede mænd med ham; de kom til den gaard, som heder Hov; der fik de høre fra kongen, og var de der tre nætter; der kom meget folk til dem, som havde flygtet fra Lesje, Lom og Vaage, fordi de ei vilde antage kristendommen. Kong Olav og biskop Sigurd satte lærere efter i Lom og Vaage. Siden drog de over om Vaage-Rosten og kom ned til Sel; der var de om natten og hørte der den tidende, at en stor skare laa i veien for dem. Bønderne, som var paa Breiden, hørte ogsaa fra kongen og lavede sig til at stride med ham. Da kongen stod op, iførte han sig hærlæder, drog syd efter Selvoldene og stansede ikke førend paa Breiden; der saa han en stor hær for sig, rede til slag. Siden fylkede kongen sin hær, red selv foran, talte til bønderne og bød dem at antage kristendommen. De svarede: «Du skal nok faa andet at gjøre idag end at spotte os;» i det samme raabte de hærraab og slog vaabnene mod sine skjolde. Kongens mænd løb frem og kastede sine spyd; straks gav bønderne sig til at flygte, saa at kun faa mænd stod tilbage. Da blev Dale-Gudbrands søn fangen; kong Olav gav ham grid og tog ham med sig; der var kongen fire nætter.

3

Da sagde kongen til Dale-Gudbrands søn: «Drag du nu kun tilbage til din fader, og sig ham, at jeg nok snart tør komme.» Han fór nu hjem igjen og sagde sin fader den slemme tidende, at de havde truffet kongen og stredet med ham; «men alt vort folk flygtede straks i førstningen,» siger han, «og jeg blev fangen; kongen gav mig grid og bad mig sige dig til i forveien, at han snart kommer her. Nu har vi ikke mere end 240 mand af alt det folk, vi da havde til at møde ham. Jeg raader dig derfor til, fader, ikke at stride med denne mand.» «Nu kan man da høre,» siger Gudbrand, «at alt hjertet er banket af dig; i en uheldig stund drog du hjemmefra, og din færd vil længe mindes; nu tror du straks paa de galskaber, hin mand farer med, som har gjort dig og din skare slig spot og spe.» Men natten efter drømte Dale-Gudbrand, at der kom en lys mand til ham, som der stod megen skræk af; han sagde til ham: «Din søn havde ingen ære af sin færd mod kong Olav; men langt mindre vil du faa, hvis du agter at holde strid med kongen; selv vil du falde og alt dit folk; ulve vil rive og ravne vil slide dig og alle dine.» Gudbrand blev meget ræd ved dette skrækelige syn og fortæller det til Tord Istermage, som var høvding for dølerne. «Det samme bares ogsaa mig for,» svarer denne. Om morgenen lod de blæse tiltings og sagde, at de fandt det raadeligt at holde ting med den mand, som kom nordenfra med nye forkyndelser, og faa vide, med hvad sandhed han for. Siden talte Gudbrand med sin søn: «Nu skal du fare med tolv mænd til den konge, som gav dig grid.» Saa skede; straks drog han afsted og mødte kongen paa den gaard, som heder Lidsstad.

Da de kom til kongen, siger de ham sit erende, at bønderne vilde holde ting med ham og sætte grid mellem sig og ham. Dette fandt kongens bifald, og de tilsvor hinanden ved faste løfter grid, saalænge denne stævne varede. Herpaa drog de bort og fortalte Gudbrand og Tord, at grid var sat og bunden ved faste løfter.

Efter mødet med Gudbrands søn var kongen faren til Lidsstad og var der fem nætter. Da drog kongen hen til bønderne og holdt ting med dem. Der var megen væde om dagen. Siden, da tinget var sat, stod kongen op og sagde, at de paa Lesje og Lom og Vaage havde taget ved kristendommen, brudt ned sine blothuse og troede nu alle paa den sande Gud, som skabte himmel og jord, og som ved alle ting. Siden satte kongen sig ned; men Gudbrand svarede: «Vi ved ikke, hvem du taler om; kalder du da den gud, som hverken du selv eller nogen anden kan se? Vi har en gud, som vi hver dag kan se; idag er han ikke ude, fordi veiret er vaadt; men han vil nok synes eder frygtelig og vældig at se til; jeg er vis paa, at der farer skræk i bringen paa eder, hvis han kommer paa tinget. Men siden du nu siger, at eders gud formaar saameget, saa lad ham nu mage det saa, at der

imorgen er skyet veir, men ikke regn, og lader os da mødes her.» Siden drog kongen hjem til sit herberge, og med ham Gudbrands søn som gissel; men kongen gav bønderne en anden mand som gissel fra sin side.

Om kvelden spørger kongen Gudbrands søn, hvorledes deres gud var gjort; han siger, at han er merket efter Tor, har en hammer i haanden, er stor af vekst og hul inden i; under ham er der gjort ligesom en hjeld; der ovenpaa staar han, naar han er ude. Han mangler ikke guld og sølv paa sig; fire lever brød bringes ham hver dag, og dertil kjød. Derpaa gik de tilsengs. Men kongen vaagede hele natten under idelige bønner.

Da det blev dag, gik kongen til messe, siden til maaltidet og derfra tiltings. 5 Veiret var saaledes beskaffent, som Gudbrand havde nævnt; da stod biskopen op i korkaabe, med mitra paa hovedet og stav i haanden, fremsatte troen for bønderne og sagde dem mange jertegn, som Gud havde gjort; han endte sin tale vel. Da svarer Tord Istermage: «Mangt og meget taler hin hornmand med den stav i haanden, hvorpaa der er en bøining ligesom et væderhorn. Men siden I nu, mine venner, siger, at eders gud gjør saamange jertegn, saa tal til ham, at imorgen før solopgang lader han det være klart veir og solskin; lad os da mødes her og gjøre en af delene, enten forliges om denne sag eller holde slag; men lad os for dennesinde skilles ad.»

Kolbein sterke hed en mand, som var hos kong Olav; han var født i Fjordene; han pleiede at gaa saaledes bevæbnet, at han var omgjordet med et sverd og havde en stor trækjølve i haanden, saadan som man kalder klubbe. Kongen sagde til Kolbein, at han skulde staa ham nærmest om morgenen; siden sagde han til sine mænd: «Inat skal I gaa did, hvor bøndernes fartøier er, og bore huller i dem alle, men ride deres heste bort fra gaardene!» Saa skede. Kongen tilbragte hele natten med bønner og bad Gud ved sin mildhed og miskundhed at løse denne vanskelige sag. Da messerne var endte, og det var mod dag, drog kongen tiltings. Da han kom paa tinget, var nogle bønder komne; da saa de en stor mængde bønder fare tiltings og bære imellem sig et stort billede, dannet som et menneske og overalt prydet med guld og sølv. Da de bønder, som allerede var komne paa tinget, saa dette, løb de alle op og ludede sig ned for det skræmsel. Siden blev det sat midt paa tingvolden; paa den ene side sad bønderne, og paa den anden kongen og hans folk. Derpaa stod Dale-Gudbrand op og sagde: «Hvor er nu din gud, konge? Nu tænker jeg, at han bærer hageskjegget saa temmelig lavt; du synes mig ogsaa nu mindre modig end forleden dag; ligesaa den hornmand, som I kalder biskop, og som sidder der hos dig; thi nu er vor gud kommen, som raader for alt, og ser paa eder med hvasse øine; jeg ser, at I nu er

fulde af frygt og neppe tør se op med øinene; lad derfor eders overtro fare og tro paa vor gud, som har eders hele skjæbne i sin haand!» ⁶

Hermed endte han sin tale. Kongen sagde nu til Kolbein sterke, saa at bønderne ikke kunde høre det: «Naar det falder sig saaledes i min tale, at bønderne ser fra sin gud, da slaa du til den med klubben saa sterkt, du kan.» Siden stod kongen op og sagde: «Mangt og meget har du imorges talt til os, og undrer du dig høiligen over, at du ikke kan se vor gud; men jeg tænker nok, at han snart kommer til os; du skræmmer os med din gud, som baade er blind og døv og hverken kan bjerger sig selv eller andre og ikke kan flytte sig af stedet uden at bæres; nu haaber jeg, skal det ikke vare længe, førend han faar en ulykke; thi pas nu paa og se i øster, der kommer just vor gud med meget lys.» Da randt solen op, og vendte alle bønderne sig mod solen. Men i samme øieblik slog Kolbein saaledes til deres gudebillede, at det brast helt isønder, og derudaf løb mus, næsten saa store som katte, øgler og orme. Bønderne blev saa rædde, at de flygtede. Nogle løb til fartøierne; men da de skjov disse ud, løb der vand i dem og fyldte dem op, saa at man ei kunde komme ud paa dem. Men de, som løb til hestene, fandt dem ikke. Siden lader kongen bønderne kalde og sige, at han vil samtale med dem; bønderne vender derfor tilbage igjen og sætter ting. Siden stod kongen op og talte saa: «Jeg ved ikke, hvad denne styr og dette løb, som I gjør, skal betyde. Nu kan I se, hvad magt der var i eders gud, som I bar guld og sølv, mad og spise til, og hvad det er for nogen, som har nydt godt deraf; det er mus og orme, øgler og padder; ja, de, som tror paa sligt og ikke vil lade sin daarskab fare, har det slemt nok; tag nu eders guld og kostbarheder, som ligger her rundt om paa marken, og bring det hjem til eders kvinder, men hæng det aldrig mere paa stokke eller stene. Nu sætter jeg eder tvende vilkaar: enten skal I tage ved kristendommen eller straks idag holde strid med mig; da faar de seire, som den gud, vi tror paa, vil give seiren.» Dale-Gudbrand stod nu op og sagde: «Stor skade har vi faaet paa vor gud; dog siden han ei kunde hjælpe os, vil vi nu tro paa den gud, som du tror paa.» Alle tog da ved kristendommen; biskopen døbte Gudbrand og hans søn, og kong Olav og biskop Sigurd satte lærere efter sig. ⁷ Saaledes skiltes de som venner, der før var uvenner, og Gudbrand lod gjøre en kirke der i Dalene.

3. Slaget ved Stiklestad (1030).

Lige siden kong Olav den hellige kom til Gardarike, havde han mange betænkninger og grublede over, hvad raad han skulde tage. Kong Jarisleiv og dronning Ingegerd tilbød kong Olav at være hos dem og tage bestyrelsen over

det rige, som heder *Vulgaria*: det er en del af *Gardarike*, og folket der i landet var hedensk. Kong Olav overveiede dette tilbud først for sig selv; men da han bar det frem for sine mænd, fraraadede alle ham at slaa sig ned der, men opmuntrede ham derimod til at vende tilbage til Norge, til sit rige. Kongen var endvidere i beraad med at nedlægge sin kongeværdighed og fare ud til Jorsale eller andre hellige steder og gaa i kloster. Men hans hu kom dog idelig tilbage paa den tanke, om det ikke skulde lade sig gjøre for ham at vinde sit rige i Norge tilbage. Idet han nu overveiede dette, mindedes han, at i de første ti aar af hans kongedømme gik alle ting let og ønskelig for ham; men siden faldt ethvert foretagende ham haardt, tungt og vanskeligt, og enhver prøve af lykken gik ham imod. Han tvilede derfor om, hvorvidt det var forstandigt at stole saa meget paa lykken, at han med saa liden styrke skulde vove sig imod sine fiender, efterat hele folkehoben havde slaaet sig til at gjøre ham modstand. Saadanne bekymringer havde han ofte og henskjød sin sag til Gud, bedende ham at lade det komme op, som han fandt gavnligst. Han tænkte frem og tilbage herpaa og vidste ikke, hvad han skulde bestemme sig til; thi han syntes at se den visse undergang i, hvad han end fandt paa. En nat hændte det sig, at kongen laa i sin seng og længe ikke kunde sove, da han tænkte over alle sine forehavender og havde store bekymringer i sit sind. Men da hans hu blev meget mødig, sank der imod dagen en søvn over ham, dog ikke dybere, end at han troede sig at vaage og se alt, hvad der gik for sig i huset. Han saa da en stor og vældig udseende mand med en prægtig klædning staa foran sengen, og han troede at forstaa, at det maatte være kong Olav Tryggvesson. Manden sagde til ham: «Er du nu saa syg i hu af uvished om, hvad beslutning du skal tage? Det tykkes mig underligt, at du kan gruble saa længe frem og tilbage herover, saavel som at du agter at nedlægge den kongeværdighed, Gud har givet dig, eller at forblive her og modtage et rige af udenlandske og ukjendte konger; far du heller tilbage til dit rige, som du har taget i arv og længe raadet for med den bistand, Gud forundte dig, og lad ikke dine undermænd rane det fra dig. Det er en konges hæder at seire over sine uvenner, og en ærefuld død at falde i slag tilligemed sine krigsmænd. Eller tviler du maaske om, hvorvidt du har retten paa din side i eders tvist? Det skal du ikke gjøre, at frakjende dig selv din ret; søg du kun djerveligen tilbage til landet, og Gud selv skal bære dig vidne om, at det er din eiendom.» Da kongen vaagnede, forekom det ham, som han endnu saa skuldrene paa manden, idet han gik bort. Fra dette øieblik af hærdede han sin hu og fattede den faste og urokkelige beslutning at fare tilbage til Norge, hvad han og før havde havt mest lyst til, og som han fandt at alle hans mænd helst ønskede. Han tænkte da og som saa, at

8

landet nu var let at vinde, siden det var høvdingeløst, saaledes som han nys havde hørt; han troede, at om han selv kom til, vilde endnu mange slutte sig til ham og staa ham bi. Da kongen kundgjorde denne beslutning for sine mænd, modtog alle denne kundgjørelse med tak.

Aaret derefter var kong Olav i Svitjod om vaaren og lod derfra holde øie med, hvad der foregik nord i Norge, men fik ikke spurgt andet, end at det ikke vilde blive fredsommeligt at fare derhen, og de mænd, der kom nordenfra, raadede ham meget fra at komme til landet. Men han holdt fremdeles fast ved sin beslutning at fare til Norge og spurgte kongen, Anund, hvad bistand han vilde yde ham for at vinde sit land tilbage. Kong Anund svarer, at sviarne var lidet for at fare i hærfærd til Norge. «Vi ved,» sagde han, «at nordmændene er haarde og store stridsmænd og slemme at hjemsøge med ufred. Men jeg skal straks sige dig, hvad jeg vil give dig for hjælp; jeg skal lade dig faa fire hundreder (480) udvalgte mænd af mine hirdsveiter, gode og til strid vel skikkede mænd; dernæst vil jeg give dig lov til at fare gennem mit land og skaffe dig alt det mandskab, du kan faa, og som vil følge dig.» Kong Olav modtog dette tilbud og beredede sig til toget.⁹ Dronning Astrid og Ulvhild, kongens datter, blev tilbage i Svitjod. Da kong Olav nu tiltraadte toget, kom de folk til ham, som sviakongen gav ham; det var fire hundreder. Han lagde veien saaledes, som sviarne kunde angive ham den; de stævnedes op i landet til de store skoge og kom frem igjen i det landskab, der kaldes Jarnberaland. Der kom en flok til ham, der var dragen ham imod fra Norge. Han fandt her sin broder Harald og mange andre frænder og venner, og det blev et meget glædeligt gjensyn. De havde da tilsammen i alt tolv hundreder (1440 mand).

Dag hed en mand, som var en søn af den kong Ring, der var flygtet af landet for kong Olav; men denne Ring, siger man, var en søn af Dag Ringssøn, søn af Harald Haarfagre. Dag var kong Olavs frænde. Ring og hans søn Dag havde nedsat sig i Sverige og der faaet et rige at raade over. Om vaaren, da kong Olav var kommen østenfra til Svitjod, sendte han bud til sin frænde Dag og bad ham hilse, at han skulde gjøre ham følge paa det forestaaende tog med al den styrke, han havde, og om de vandt Norges land, skulde Dag faa ikke mindre rige der, end hans forfædre havde havt før ham. Da dette budskab kom til Dag, huede det ham særdeles vel; han fik stor længsel efter at drage til Norge og der tage ved det rige, som hans frænder før havde havt. Han svarede straks, at han skulde komme og blive med paa toget. Dag var nemlig hastig i ord og raad, fremfusende og modig, men ikke forstandig. Han fik samlet næsten tolv hundreder (1440 mand) og begav sig afsted med denne skare for at forene sig med kong Olav.

Kong Olav sendte bud fra sig ud i bygderne og lod forkynde, at de mænd, der vilde skaffe sig gods ved at samle bytte og plyndre paa de gaarde, hvor kongens uvenner boede, skulde komme til ham og følge ham. Kong Olav førte da sin hær videre og drog gennem skogbygderne, tildels ogsaa gennem ødemarker og ofte over store vand; de drog da eller bar skibene efter sig mellem vandene. Der drev da en hel mængde folk til kongen, markemænd og enkelte stimænd. Mange af de steder, hvor han overnattede, kaldtes siden Olavsboeder. Han stansede ikke, førend han kom til Jemteland. Siden før han nord til Kjølen. Nu fordelte hans folk sig i bygderne og for meget adspredt, saalænge de endnu ikke ventede nogen ufred.

10

Da han kom over Kjølen og søgte vester ned efter fjeldet, saa at landet begyndte at blive lavere og lavere vesterud henimod sjøen, og han kunde se ud over det, gik en stor del af hæren foran ham, og en stor del efter, medens han selv red saaledes, at der var et aabent rum omkring ham. Han var meget stille, og ingen mand talte til ham. Han red saaledes længe om dagen og saa sig kun lidet om. Da red biskopen til ham og talte til ham, spørgende, hvad han tænkte paa, siden han var saa stille. Thi ellers pleiede kongen at være glad og snaksom med sine mænd paa færd og glædede derved alle dem, der var ham nær. Kongen svarede med megen bekymring: «Underlige ting har nu en stund baarets mig for. Jeg saa nu ud over Norge, idet jeg lod øiet fare vester fra fjeldet; det kom mig da i hu, at jeg havde været mangan dag glad i det land. Jeg havde da det syn, at jeg saa ud over hele Trondhjem, og straks efter over hele Norge, og jo længere dette syn stod for mine øine, desto videre saa jeg, helt indtil jeg saa ud over al verden, baade land og sjø. Jeg kjendte nøie alle de steder, hvor jeg før havde været, og som jeg havde seet; men ligesaa grant saa jeg de steder, jeg aldrig før har seet, nogle, som jeg har hørt tale om, men ogsaa dem, jeg aldrig før har hørt omtale, baade bebyggede og ubebyggede, saa vidt som verden naar.» Biskopen siger, at dette syn var helligt og saare merkeligt.

Siden, da kongen søgte ned af fjeldet, laa en gaard for dem, som heder Sul, i den øverste bygd i Verdølafylke. Da de kom ned imod gaarden, laa der agre ved veien, og kongen bad sine mænd fare stille og ordentlig frem og ikke spille grøden for bønderne. Dette overholdt man nok saa godt, saalænge kongen var nær; men de sveiter, der kom sidenefter, gav ingen agt derpaa, og der blev løbet saaledes over ageren, at den traadtes ganske ned til jorden. Den bonde, der boede der, hed Torgeir Flekk; han havde to næsten voksne sønner. Torgeir tog venlig mod kongen og hans mænd og bød ham al den tjeneste, han kunde yde. Kongen takkede ham for tilbudet og spurgte ham om tidender, hvad der nu var

11

paafærde i landet, eller om der var nogen folkesamling imod ham der i egnen. Torgeir siger, at en stor hær var samlet der i Trondhjem, og at lendermænd var komne der baade søndenfra landet og nordenfra Haalogaland. «Men,» sagde han, «jeg ved just ikke, om de agter at stævne med den hær imod eder eller andensteds.» Siden klagede Torgeir for kongen over den skade, han havde lidt, og over kongsmændenes ustyrlighed, som havde nedbrudt og nedtraadt alle hans agre. Kongen siger, at det var ilde, at man havde gjort ham skade, red siden hen til ageren og saa nu, at den var aldeles lagt ned til jorden. Han red da rundt omkring den og sagde siden: «Jeg haaber sikkert, bonde, at Gud vil oprette din skade, og at ageren vil være bedre om en uges tid.» Og det blev virkelig den bedste ager, som kongen sagde. Kongen blev der om natten og beredede sig om morgenen til at drage videre.

Da kong Olav var kommen saa langt som til Stav i Verdalen, havde han faaet sikker underretning om, at der kun var stakket tid til, at det vilde komme til slag med bønderne. Da han havde mønstret sin hær og optaget mandtal, viste det sig, at han havde mere end tredive hundreder (3600 mand), og tyktes det da at være en stor hær at se til paa ett sted.

Kongen søgte nu ud efter dalen. Han tog sit nattebol, hvor da alt hans folk kom sammen og laa om natten ude under sine skjolde. Saasnart det lysnede, lod han atter bryde op, og saasnart de var færdige, drog de fremdeles ud efter dalen. Da kom ret mange bønder til kongen, og de fleste ginge i hæren med ham; alle kunde sige det samme, at lendermændene havde samlet en vældig hær, og at de agtede at holde strid med kongen. Da tog kongen mange merker sølv og overleverede dem til en bonde, med de ord: «Disse penge skal du opbevare og siden skifte; noget skal du give til kirker, noget til prester, noget til almissemænd, alt for de mænds liv og sjæl, der falder i striden og kjæmper mod os.» Bonden svarer: «Skal ikke disse penge gives til sjælebod for eders egne mænd, konge?» Da svarer kongen: «Nei, du skal give disse penge for de mænds sjæle, der strider paa bøndernes side og falder for vore mænds vaaben; men de mænd, der følger os i striden og falder der, vil alle blive frelste.»

12

Den nat, da kong Olav laa sammen med hæren, vaagede han lange stunder og bad til Gud for sig og sin hær, men sov kun lidet. Mod dagen kom der en tyngde over ham; men da han vaagnede, randt dagen op. Kongen tyktes, at det var vel tidligt at vække hæren. Han spurgte, hvor Tormod skald var. Han var nær ved, svarede og spurgte, hvad kongen vilde ham. Kongen sagde: «Fremsig os et kvæde!» Tormod satte sig op og kvad høit, saa at det kunde høres over hele hæren; han begyndte paa det gamle Bjarkemaal, hvis ophav lyder saaledes:

Dag er oprunden;
hanens fjære dønne;
tid er for trællen
at træde til arbeide.
Vaagner alle, vaagner,
venner kjære,
alle de ypperste
Adils's sinder!

Haar den hardgreipe,
Rolv skjotande;
ætgode mænd,
som aldrig flygte.
Ei vækker jeg jer til vinen,
ei til vivs hvirken,
heller til Hildes
haarde leg.

Da vaagnede folkene. Og da hele kvædet var tilende, takkede alle ham derfor og roste det meget; de fandt, at det var vel valgt, og kaldte det huskarles opmuntring. Kongen takkede ham, fordi han havde fornøiet dem, og tog en guldring, der veiede en halv mark, og gav ham. Tormod takkede kongen for gaven og sagde: «En god konge har vi; men det er nu ikke let at se, hvor længe han kommer til at leve. Min bøn er den, konge, at du aldrig lader os skilles ad, i livet eller døden.» Kongen svarede: «Vi skal alle fare sammen, saalænge jeg raader derfor, hvis I ikke vil skilles fra mig.» Tormod sagde: «Det vedder jeg, konge, at hvadenten der er bedre eller værre fred, skal jeg altid, saalænge jeg raader derfor, være stedt nær ved eder.»

Kong Olav førte nu hæren ud efter dalen, medens Dag drog en anden vei med sin skare. Kongen stansede ikke, førend han var kommen ud til Stiklestad; da saa han bøndernes hær, der for meget adspredt og var saa stor en mængde, at paa hver sti kom der folk drivende; paa mange steder for ogsaa store flokke tilsammen.

Da kongen kom hen paa Stiklestad, stansede han og lod sin hær gjøre holdt. Han bød, at man skulde stige af hestene og indrette sig der. Man gjorde, som kongen sagde. Siden blev fylkingen stillet og merkerne opsatte. Dag var endnu ikke kommen med sin skare, saa at man savnede denne fylkinge-arm. Kongen sagde da, at oplænderne skulde gaa op i dens sted og sætte sine merker op der; «men,» siger han, «jeg tror dog ikke, det er raadeligt, at min broder Harald

13

er med i striden; thi han er endnu næsten et barn af alder.» Harald svarede: «Jo, tilvisse skal jeg være i striden, og om jeg er saa usterk, at jeg ikke kan holde sverdet, saa ved jeg nok raad; man skal binde haanden til haandtaget. Ingen skal have bedre vilje end jeg til at gjøre bønderne ugagn, og jeg vil følge mine sveitunger.» Han fik sin vilje frem og blev med i slaget.

Kong Olav var saaledes rustet: Han havde ringbrynje, en forgyldt hjelm paa hovedet og et hvidt skjold, hvorpaa det hellige kors var lagt med guld. I den ene haand havde han det spyd, der nu staar i Kristkirken ved alteret. Han var omgjordet med et sverd, der hed Hneite. Det var det skarpeste sverd, med guldomvundet haandtag.

Da Olav havde fylket sin hær, var bønderne endnu ikke komne nær til. Da sagde kongen, at hæren skulde sætte sig ned og hvile sig. Kongen satte sig da selv ned og alle hans krigsfolk. De sad rumt. Kongen heldede sig og lagde sit hoved paa Finn Arnessøns knæ. Da faldt der en søvn paa ham og varede ved en stund. Men nu saa de bondehæren, der stævnede imod dem og havde sat sine merker op, og det var en svær mængde folk. Da vækkede Finn kongen og sagde, at bønderne nu kom farende imod dem. Men da kongen vaagnede, sagde han: «Hvi vækkede du mig, Finn, og lod mig ikke nyde min drøm?» Finn svarede: «Hvad du end kunde drømme, saa var det dog mere magtpaaliggende for dig at vaage og berede dig til at møde hæren, der farer mod os; eller ser du da ikke, at hele bondehæren nu er kommen?» Kongen svarer: «De er dog endnu ikke saa nær os, at det jo var bedre, om jeg havde sovet.» Da mælte Finn: «Hvad drømte du da, konge, siden du tror at have tabt saa meget ved, at du ikke fik vaagne af dig selv?» Kongen siger nu sin drøm, nemlig, at han tyktes at se en høi stige, og gaa opad den saa høit i luften, at han syntes at se himlen aabne sig og stigen selv at naa derop. «Jeg var,» siger han, «just kommen paa det øverste trin, da du vækkede mig.» Finn svarer: «Ikke tykkes mig denne drøm saa god, som du finder den; thi jeg mener, at dette bebuder din feigd, hvis det, der bares dig for, ellers er noget andet end søvn-ørhed alene.»

14

Nu flyttede bønderne sin hær til Stiklestad. I spidsen for hæren for Kalv Arnessøn og Haarek af Tjotta frem med merket. Men da hærene mødtes, skede der ikke saa ganske snart noget angreb; thi bønderne biede med at gaa paa for den sags skyld, at deres rækker ikke paa meget nær gik jevnside frem, og de oppebiede derfor dem, der kom sidst. Tore Hund havde faret allersidst med sin sveit; thi han skulde passe paa, at deres folk ikke drog sig tilbage, naar hærskriget lød, eller begge hære saa hinanden; derfor maatte Kalv og Haarek bie paa Tore. Bønderne havde følgende ordtag til at egge sine folk frem i slaget:

«Frem, frem, bondemænd!» Kong Olav gjorde heller intet angreb, fordi han ventede paa Dag og den skare, der fulgte ham. Kongen og hans mænd saa nu Dags skare, hvor den for. Der siges, at bønderne havde ikke færre folk end hundrede hundreder (14 400 mand). Sigvat skald nævner i en vise, at bønderne havde dobbelt saa mange folk som kongen.

Da nu saaledes begge hære stod stille, og man kjendte hinanden fra begge sider, sagde kongen: «Hvi er du der, Kalv? Vi skiltes jo som venner syd paa Møre; det sømmer sig ilde for dig at stride imod os; thi her er fire af dine brødre.» Kalv svarede: «Mangt og meget gaar nu anderledes, konge, end som det egentlig sømmer sig bedst; I skiltes saaledes fra os, at det maatte tykkes nødvendigt at skaffe sig fred hos dem, der kom efter; nu faar enhver at være der, han er stedt; men forliges skulde vi endnu, om jeg kunde raade.» Da svarer Finn Arnæssøn: «Det er altid at merke paa Kalv, naar han taler vel, at han just da er bestemt paa at gjøre ondt.» Kongen sagde: «Det kan gjerne være, Kalv, at du nu vil forliges med mig; men bønderne ser mig just ikke ud til at lade saa fredelig.» Da svarer lendermanden Torgeir af Kvistad: «I skal nu have slig fred, som saa mange forhen har nydt af eder, og det skal I nu undgælde.» Kongen svarer: «Du behøver just ikke at lyste saa meget efter at møde os; thi dig bliver ingen seier over os forundt idag; jeg har hævet dig i magten fra at være en ringe mand.» Nu kom Tore Hund, gik frem med sin sveit foran merket og raabte: «Frem, frem, bondemænd!» Da istemte bønderne hærskrig og skjød baade med pile og med spyd. Kongens mænd raabte da ligeledes hærskrig, og da det var endt, eggede de hæren frem, sigende: «Frem, frem, kristmænd, korsmænd, kongsmænd!» Da de bønder, der stod yderlig i fylkingarmen, hørte dette, sagde de efter, hvad de hørte de andre sige, og da andre bønder igjen hørte dette, troede de, at det var kongsmænd, og bar vaaben paa dem; saaledes kom de da til at stride mod hinanden indbyrdes, og mange faldt, førend de kjendtes ved hinanden. Veiret var fagert, og solen skinnede paa himlen; men da slaget begyndte, slog der sig en rødhed over himlen og dernæst paa solen, og før den ophørte, blev det mørkt som om natten. Kong Olav havde fylket sin hær paa et sted, hvor der var nogen høide, saa at hans mænd styrtede ovenfra ned mod bøndernes hær og gjorde saa haardt et anfald, at bøndernes fylking bøiede sig derfor, og brystet af kongens fylking nu kom til at staa der, hvor før de bagerste i bondehæren havde staaet, og en stor del af bøndernes folk var allerede færdig til at tage flugten; men lendermændene og lendermændenes huskarle stod fast, og der blev da en meget heftig strid. Lendermændene eggede sine folk og stormede frem; da søgte bondehæren til fra alle kanter. De, som stod fremst, hug; men de, som var næst

15

dem, stak med spyd, og alle de, der gik bagefter, skjød med spyd eller pile eller kastede sten eller haandøkser eller skjeftefletter. Kampen blev da snart blodig, og der faldt mange paa begge sider. Da nu rækkerne tyndedes foran kongens merke, bød han sin merkesmand, Tord Follessøn, bære merket frem; men han fulgte det selv og den sveit af mænd, han havde udvalgt til at være ham nærmest i slaget; de var de vaabendjerveste og bedst udrustede i hans hær. Da kong Olav gik frem af skjoldborgen i spidsen for fylkingen, og bønderne saa i hans aasyn, ræddedes de og blev haandfaldne. Kampen blev da meget haard, og kongen gik selv frem i hugvekslingen og stred saare djervelig. Han hug til Torgeir af Kvistad, den førømtalte lendermand, tvert over ansigtet, saa næseskjermen paa hjelmen gik isønder, og kløvede hovedet nedenfor øinene, saa at stykket næsten gik af. Da han faldt, sagde kongen: «Er det ikke sandt, hvad jeg sagde dig, Torgeir, at du ikke kom til at seire i vort møde?» I det samme stødte Tord merkestangen saa haardt ned, at den stod; han havde da faaet banesaar og faldt der under merket. Da faldt ogsaa sammesteds Torfinn Mund og Gissur Guldbræa. Denne var bleven angreben af to mænd og havde dræbt den ene af dem, men saaret den anden, inden han faldt. Da skede dette, som før er omtalt, at medens himlen var klar, forsvandt solen, saa at man ikke kunde se den, og det blev mørkt. Dette omtaler Sigvat skald, sigende, at det ansaaes for et stort under, at den skyløse sol ei kunde varme krigerne, og at dagen tabte sit fagre udseende, samt at han selv havde spurgt østenfra denne hændelse ved slaget. Ved denne tid kom Dag Ringssøn med den skare, der havde fulgt ham, begyndte at fylke den og satte sit merke op; men da det var saa mørkt, gik det ikke saa hurtigt med angrebet; thi de vidste ikke sikkert, hvem de havde for sig; dog vendte de sig mod den kant, hvor rygerne og hørdene stod. Mange af disse tildragelser skede paa éngang, eller nogle lidt før, andre lidt senere.

Olav og Kalv hed Kalv Arnessøns frænder; de stod paa den ene side af ham med meget og tappert folk. Paa den anden side af Kalv Arnessøn gik Tore Hund frem. Kong Olav hug til Tore tvertover herderne. Sverdet bed ikke; men det saa ud, som om der røg støv af renfelden. Tore hug til kongen; de skiftede nogle hug med hinanden; men kongens sverd bed ikke, hvor det traf renfelden, derimod blev Tore saaret paa haanden. Kongen sagde til Bjørn stallare: «Slaa du hunden, som jern ikke bider paa.» Bjørn vendte øksen i sin haand og slog til med hamren; slaget traf Tore paa akslen og var saa vældigt, at Tore vaklede derved; i samme øieblik vendte kongen sig mod Kalvs frænder og gav den ene af dem, Olav, banesaar. Da stak Tore Hund til Bjørn stallere med et spyd midt paa livet og gav ham banesaar, idet han sagde: «Saaledes beiter vi bjørnene.» Torstein

Knarrarsmed hug til kong Olav med en økse og traf ham i den venstre fod ovenfor knæet. Finn Arnessøn dræbte straks Torstein; men da kongen havde faaet saaret, heldede han sig op mod en sten, kastede sverdet og bad Gud hjælpe sig. Da stak Tore Hund til ham med spydet; stikket kom nedenunder brynjen og gik op i underlivet. Da hug ogsaa Kalv til ham; det hug traf ham udentil i halsen paa venstre side. Man er ellers uenig om, hvorvidt det var Kalv, som saarede kongen i halsen. Disse tre saar fik kong Olav, og de voldte hans død, og efter hans fald faldt ogsaa størstedelen af den sveit, der havde gaaet frem med ham.

Dag Ringssøn holdt nu striden vedlige og gjorde sit første angreb saa haardt, at bønderne veg tilbage for det; ja nogle tog endog flugten; da faldt en mængde af bøndernes mænd. Da blev det merke nedhugget, som de havde mellem sig, og striden var nu overvættets heftig; dette kaldte man Dags-riden. Men nu vendte Kalv Arnessøn, Haarek af Tjotta og Tore Hund sig mod Dag med den fylking, der havde fulgt dem, og da blev Dag overmandet, saa at han tog flugten med alt det folk, der var tilbage. Mængden af de flygtende satte opad en dal, som der var; der faldt da mange, og folket spredte sig til begge sider; mange var haardt saarede og mange saa udmattede, at de ikke mægtede det allermindste. Bønderne forfulgte ikke de flygtende langt; thi høvdingerne vendte snart tilbage til valpladsen, eftersom mange af dem havde venner og frænder at lede efter blandt de faldne. Tore Hund gik didhen, hvor kong Olavs lig laa, og viste det den sidste tjeneste, idet han lagde det ned, rettede det ud og bredte et klæde derover. Han sagde siden, at da han tørrede blodet af dets ansigt, var dette saa fagert, at der endog var rødme i kinderne, som om kongen sov; men det var meget klarere end før, medens han levede. Da kom noget af kongens blod paa Tores haand og randt op

V. bd.

over fingren, hvor han før havde faaet saaret; men dette saar behøvede ingen forbindelse fra det øieblik af; saa hurtig groede det. Denne tildragelse bevidnede Tore selv, da kong Olavs hellighed blev bekjendt blandt mængden. Tore Hund var den første af de stormænd, der før havde været i hans modstanderes flok, til at holde paa kongens hellighed.

Kong Olav faldt paa en onsdag, qvarto kalendas augusti (d. e. 29de juli). Det var nær middag, da de mødtes; før midmund (kl. 1½) begyndte slaget, og han faldt før noon (kl. 3); men mørket vedvarede fra middag til noon. Bønderne plyndrede ikke de faldne, og straks efter slaget blev det næsten saa, at rædsel slog mange, der havde været imod kongen: de holdt dog paa med sin onde vilje og fastsatte mellem sig, at ingen af de mænd, der havde faldt med kongen, skulde

18

nyde saadan omsorg eller begravelse, som sømmede sig for gode mænd; de kaldte dem alle ransmænd og utlæge. Men de mænd, der var mægtige og havde frænder blandt de faldne, brød sig intet derom, men førte sine frænder til kirke og lod dem begrave. Torgils Halmessøn og hans søn Grim begav sig til valpladsen om kvelden, da det var mørkt; de tog kong Olavs lig op og bar det bort til et lidet og tomt udhus paa den anden kant fra gaarden; de havde lys og vand med sig. De tog nu klæderne af liget, toede det, svøbte det med linduge og lagde det ned der i huset; de tildækkede det med ved, saa at ingen skulde se det, omend nogen kom ind i huset; siden gik de bort og hjem til gaarden.

Men de var meget bekymrede for, hvorledes de kunde faa maget det saa, at kongens uvenner ikke kom til at mishandle liget; thi saa meget hørte de af bøndernes tale, at man havde besluttet, hvis kongens lig fandtes, da enten at brænde det eller flytte det ud paa sjøen og sænke det ned. De havde begge om natten seet ligesom et kjertelys brænde over det sted, hvor kong Olavs lig laa i valen, og siden, da de havde skjult det, saa de ligeledes om natten lys derborte, hvor kongen hvilede. De frygtede derfor, at fienderne, naar de fik disse tegn at se, vilde lede efter liget paa det sted, og derfor stundede Torgils og Grim saare efter at faa flyttet liget bort til et sted, hvor det laa sikkert forvaret. De gjorde da en kiste, saa godt og smukt, som de kunde, og lagde kongens lig deri; siden gjorde de en anden kiste og lagde halm og sten i den, saa det blev en mands tyngde, og lukkede den omhyggelig til. Da nu alt bondefolket var borte fra Stiklestad, gjorde Torgils og hans søn sig straks færdige til at reise; han fik sig en rofærge, og de var ialt 7 eller 8 tilsammen, alle frænder eller venner af Torgils. De bragte kongens lig hemmelig ned til skibet og satte kisten ned under tiljerne; men den anden kiste, som stenene var i, havde de ogsaa med sig og satte den saaledes i skibet, at alle kunde se den. Siden for de ud af fjorden, havde heldig bris og kom om kvelden, da de begyndte at mørkne, til Nidaros, hvor de lagde til ved kongebryggen. Her sendte Torgils nogle mænd op i Byen og lod sige til biskop Sigurd, at de havde kong Olavs lig ombord. Da biskopen hørte dette, sendte han straks sine mænd ned til bryggerne; de tog en roskude, lagde til ved Torgils's skib og bad om, at man vilde lade dem faa kongens lig. Torgils og hans mænd tog den kiste, der stod oppe paa tiljerne, og bar den ned i skuden; siden roede hine mænd ud paa fjorden og sænkede kisten ned der. Da var det mørk nat. Torgils og hans mænd roede nu videre op efter aaen, indtil byen hørte op; der lagde de til ved et sted, som kaldes Saurlid; det var ovenfor byen. Der bar de liget op og ind i en øde-skemme, der stod deroppe, afsides fra andre huse. Der vaagede de om natten over liget. Torgils gik ned i byen og opsøgte de mænd der,

19

som især havde været kongens venner; dem spurgte han nu, om de vilde tage imod kongens lig; men det turde ingen gjøre. Saa førte da Torgils og hans mænd liget endnu videre op efter aaen og grov det ned paa den sandmæle, som der er, samt magede alt saaledes, at ingen skulde kunne se, at der nylig havde været gravet paa det sted. Med alt dette var de færdige, førend dagen brød frem, hvorpaa de atter begav sig til sit skib, lagde straks ud af aaen og for sin vei, indtil de kom hjem til Stiklestad.

Olav Haraldssøn var i sin opvekst ikke høi, af middelmaadig vekst, før af lemmer, sterk af kræfter, lysebrun af haar, bredladden, lys og rødmusset i ansigtet; han havde udmerket deilige øine, var fagerøiet og snarøiet, saa at man kunde forfærdes ved at se ham i øinene, naar han var vred. Olav var en stor idrætsmand i mange stykker, skjød godt med bue og ualmindelig færdig med haandskud, svømmede godt, var nethændt og havde godt skøn paa alt haandarbeide, hvad enten han selv eller andre udførte det. Han blev kaldet Olav digre. Han var djerv og snild i sin tale, tidlig udviklet for sin alder saavel i legemskræfter som forstand, yndet af alle sine frænder og kjendinger, kappelysten i lege og vilde være fremfor alle andre, som det sig da og hørte og burde formedelst hans stand og byrd.

20

4. Tormod Kolbrunarskalds død.

Tormod Kolbrunarskald var i slaget ved Stiklestad under kong Olavs merke, og da kongen var falden, og striden rasede paa det heftigste, faldt kongens mænd, den ene ved den anden; men de fleste, der endnu stod paa sine fødder, var saarede. Tormod blev haardt saaret; han gjorde da som alle de øvrige, at de hopede tilbage derfra, hvor der tyktes dem at være størst livsfare, og nogle løb. Da begyndte den strid, som kaldes Dags-riden; did søgte da alle de af kongens mænd, som endnu var vaabenføre; men Tormod kom ikke med i den strid; thi han var ukampdygtig baade af saar og udmattelse. Alligevel stod han der ved siden af sine stalbrødre, skjønt han intet andet kunde tage sig til. Da blev han saaret af en pil i den venstre side. Han brød pileskaftet af og gik bort fra striden hjem til husene, hvor han kom til en lade; det var et stort hus. Tormod havde et bart sverd i haanden. Da han gik ind, kom en mand gaaende ud imod ham, sigende: «Det er da forfærdeligt, hvor ilde man bærer sig herinde med ynk og gaul; det er stor skam, at raske karlmænd ikke skal kunne taale sine saar; det kan gjerne være, at kongens mænd har kjæmpet tappert, men sine saar taaler de daarlig.» «Hvad er dit navn?» spurgte Tormod. Manden kaldte sig Kimbe. «Var du med i slaget?» spurgte Tormod. «Jeg var,» svarede den anden, «med bønderne, hvad

der og var bedst.» «Er du noget saaret?» siger Tormod. «Lidt» sagde Kimbe; «var ellers du i slaget?» Tormod svarer: «Jeg var med dem, der havde det bedst.» 21
 «Er du noget saaret?» spurgte Kimbe. «Intet, som er værd at tale om,» siger Tormod. Da saa Kimbe, at Tormod havde en guldring paa armen, og sagde straks: «Du maa være en af kongens mænd; lad mig faa guldringen, saa skal jeg skjule dig; thi bønderne vil dræbe dig, naar de finder dig paa sin vei.» «Tag ringen, om du kan,» siger Tormod, «jeg har nu tabt, hvad mere er.» Kimbe rakte haanden frem for at tage ringen; men Tormod hug til med sverdet, saa at haanden gik af, og der fortælles, at Kimbe ikke bar sit saar bedre end de, han før havde lastet.

Kimbe gik nu bort; men Tormod satte sig ned i laden og blev siddende en stund, idet han hørte paa folks tale. Samtalerne dreiede sig mest om, at enhver sagde, hvad han mente at have seet i slaget, og der blev talt om, hvor tapper denne eller hin havde vist sig. Nogle roste især kong Olavs tapperhed; andre nævnte andre mænd, der ikke skulde have udmerket sig mindre end han. Tormod kvad da en vise, hvori han gav Olav prisen og sagde, at han var den eneste, som ikke havde holdt skjold for sig i pileregnet. Siden gik Tormod hen til en skemme og gik ind. Her var allerede mange haardt saarede mænd inde, og der var en kone tilstede, som forbandt deres saar. Der brandt en ild paa gulvet, og hun varmede vand til at rense saarene med. Tormod satte sig ned yderst henne ved døren; imidlertid gik folk ind og ud, som stillede med de saarede. En af dem snuede sig mod Tormod, saa paa ham og sagde: «Hvi er du saa bleg? Er du saaret, eller hvorfor beder du ei om at blive lægt?» Tormod kvad en vise, sigende, at der vist kun var faa, som brød sig om hans saar, og at han var bleg, fordi han bar dybe spor af Dags-riden. Derpaa stod han op, gik længer ind til ilden og stod der en stund. Da sagde lægekongen til ham: «Du, mand, gak ud og tag de skier ved (d. e. kløvet ved) udenfor døren.» Han gik, tog skifanget og kastede det ned paa gulvet. Da saa konen ham i ansigtet og sagde: «Forfærdelig bleg er denne mand! Hvi er du det?» Tormod kvad en vise, sigende, at hun ei behøvede at undres over hans bleghed; faa blev fagre af saar; i pileregnet var den mørke, hvasse od fløien igjennem ham og havde, som han troede, truffet ham nær ved hjertet. «Lad mig se dine saar,» sagde lægekongen, «saa skal jeg stille om dem.» Tormod satte sig ned og kastede klæderne af sig. Da konen saa hans saar, undersøgte hun det, han havde i siden, og kjendte da, at der stod et jern i, men vidste ikke sikkert, hvad vei jernet havde taget. Hun havde der i en stor stenkjedel tilberedt noget af stødt løg og andet græs, som siden var kogt sammen; deraf gav hun de saarede at æde for saaledes at erfare, om de havde 22

hulsaar, da man nemlig kunde kjende løgen ud af saaret, hvis det gik lige ind i hulheden. Hun bar det ogsaa til Tormod og bad ham at æde deraf; men han svarede: «Bær dette bort; jeg har ikke graut-sot.» Siden tog hun en knibetang og vilde drage jernet ud; men det sad fast og gik ikke; der stod ogsaa lidet ud; thi saaret var hovnet. Da sagde Tormod: «Skjær kun ind til jernet, saa at man godt kan naa det med tangen; giv mig saa tangen og lad mig selv rykke.» Hun gjorde, som han sagde. Da tog Tormod guldringen af sin haand og gav lægekonen den, sigende, hun kunde gjøre med den, hvad hun vilde. «Den har tilhørt en god mand,» sagde han; «kong Olav gav mig den imorges.» Siden tog Tormod tangen og rykkede jernet ud; der var kroge paa det, og paa disse laa der trevler af hjertet, nogle røde, nogle hvide. Da han saa det, sagde han: «Kongen har født os vel; jeg er fed om hjerterødderne.» Derpaa heldede han sig tilbage og var straks død.

Dalene, Gudbrandsdalen. herser (eller herse), høvding for herredet, tillige offerprest. hær-ør, hærpil, budstikke. hov (haav), tempel. Breiden, Breden, i Vaage prestegjeld.

Vaage-Rosten, mellem Vaage og Sel. grid, sikkerhed for liv og lemmer.

blot, ofring.

mitra, bispehue, dannet af to plader, som er tilspidsede oventil.

Fjordene, Nord- og Søndfjord.

Gardarike, Rusland. Vulgaria, Bulgarien. Jorsale, Jerusalem.

Svitjod, Sverige. sveit, følge.

Jarnberaland, Dalarne i Sverige. markemænd, beboere af afsides skogegne, eller grænseboere.

lendermænd, som har modtaget land af kongen, eller nogle af hans indtægter, mod visse forpligtelser. Haalogaland, Helgeland og nordover til Finmarken.

Adils's sinder, hofsinder, de tapreste af Rolv Krakes kjæmper, der dels havde været laante Adils paa hans tog mod Aale hin oplandske, dels ledsaget Rolv paa hans besøg hos Adils, da denne vilde svige Rolv. hardgreip, haandfast. skjotande, bueskytter. vivs hvysken, d. e. hvysken, fortrolig tale, med viv, d. e. kvinden. Hilde, en valkyrje.

sveitunger, følgesvende.

feigd, nær forestaaende død. Tjotta, Tjøtø paa Helgeland.

skjeftefletter, et slags kastevaaben i sjøslag.

rid, anfald.

utlæg, udenfor loven, fredløs. i valen, blandt de faldne.

Saurlid, en del af det nuværende Trondhjem. skemme, udhus.

hope, eg. gaa baglængs.

5. Kong Øisteins og Sigurd jorsalafarers mandjevning.

22

Engang for kong Øistein og hans broder kong Sigurd jorsalafarer begge tilsammen paa veitsler paa oplandene og havde hver sine bo; men da der kun var et kort stykke vei mellem de gaarde, hvor kongerne skulde tage veitsler, syntes bønderne, det var bedst, at de var begge tilsammen paa veitslerne og skiftevis paa hinandens bo. Først var de begge sammen paa et bo, der tilhørte kong Øistein. Om kvelden, da man begyndte at drikke, var ølet ikke godt, og man sad stille og taus. Da sagde kong Øistein: «Hvorfor er folk saa stille? Det er dog mere ølskik, at man finder paa noget morskab; lad os faa nogen munterhed, saa skal her alligevel blive gammen. Broder Sigurd, alle vil vist finde det sømmeligst, at vi begynder en eller anden fornøielig tale.»

Kong Sigurd svarede temmelig barskt: «Vær du saa snaksom, du vil, men lad mig faa tie i ro for dig.» Kong Øistein sagde: «Den skik har altid været ved drikkelag, at den ene mand tog sig en anden til sammenligning; saa vil jeg ogsaa gjøre nu.» Kong Sigurd taug stille. «Jeg ser nok,» sagde kong Øistein, «at jeg kommer til at begynde; jeg tager dig, broder, til sammenligningsmand, og anfører jeg, at vi har begge liget navn og liget eie; jeg gjør ingen forskjel mellem vor æt eller opfostring.» Da svarede kong Sigurd: «Mindes du ikke, at jeg kastede dig ned i ryggetag, naar jeg vilde, skjönt du var et aar ældre?» Kong Øistein svarede: «Men jeg mindes ogsaa, at du ikke fik overhaand, naar det kom an paa myghed.» Da sagde kong Sigurd: «Mindes du, hvorledes det gik, naar vi skulde svømme; jeg kunde dukke dig under, naar jeg vilde.» Kong Øistein sagde: «Jeg svømmede ikke kortere end du og kunde ligesaa godt svømme under vandet; men jeg kunde og godt med at løbe paa islægge, saa jeg ikke vidste den, der kunde kapløbe med mig; men det kunde du ikke bedre end et naut.» Kong Sigurd svarer: «En mere høvdinglig og nyttig idræt tykkes det mig at være at kunne skyde godt med bue; men jeg tror ikke, du kan bruge min bue, om du end spænder den med fødderne.» «Jeg er vist ikke saa buesterk som du,» sagde kong Øistein; «dog tror jeg ikke, der er saa stor forskjel paa vor færdighed i at skyde vist; men jeg løber meget bedre paa ski end du, og det har dog før været kaldet en god idræt.» Kong Sigurd sagde: «Mig tykkes det mest at komme an paa og være høvdingligst, at den, der skal være andres overmand, er stor i flokken, sterk og vaabenfør fremfor andre mænd samt let at se og kjende, naar mange kommer sammen.» «Men,» sagde kong Øistein, «det er ikke mindre vigtigt, at manden er smuk; thi da kjendes han ogsaa let i mængden; det tykkes mig og høvdingligt; thi til et smukt ydre passer og den bedste dragt. Men jeg forstaar mig og meget

23

bedre paa loven end du, og ved alt, hvad vi skal tale, er jeg meget mere veltalende.» «Det kan nok være,» svarede kong Sigurd, «at du har lært flere lovknæb; thi jeg havde da andet at bestille, og ingen negter, at du er glattunget nok; men det siger mange, at du ikke er ret fastordet, og at du ikke bryder dig stort om, hvad du lover, og taler enhver efter munden, og det er ikke kongeligt.» Kong Øistein svarer: «Dermed gaar det saaledes til, at naar folk forebringer mig sine sager, tænker jeg først og fremst paa at afgjøre hver mands sag til hans største tilfredshed; men saa kommer ofte en anden, som har sag med ham; da bliver der ofte lempet og midlet, forat begge skal finde sig tilfreds; ofte kan det og hælde, at jeg lover det, man beder mig om, fordi jeg gjerne vil, at alle skal fare glade fra mig. Jeg kunde gjerne, om jeg vilde, gjøre som du, at give alle ilde løfter; men jeg hørte ingen bebreide dig, at du ei opfyldte dem.» Kong Sigurd svarer: «Det har været almindelig tale, at den færd, jeg for af landet, var yderst høvdinglig; men du sad imidlertid hjemme som en datter i sin faders hus.» «Nu,» svarede kong Øistein, «greb du paa bylden; jeg vilde ikke indlade mig derpaa, hvis jeg ei kunde svare noget dertil; det tykkes mig næsten, som om jeg udstyrede dig hjemmefra ligesom en søster, førend du blev færdig til toget.» Kong Sigurd svarer. «Du har vel hørt, at jeg holdt en mængde slag i Serkland og fik seier i dem alle og mangeslags kosteligt bytte, hvis mage ikke hidtil er kommen til landet; jeg tyktes at være mest værd, hvor jeg traf de ypperste mænd; men jeg tror, at du endnu ikke har fralagt dig hjemfødningens-navnet; jeg for til Jorsale og kom til Apulien og saa dig ikke der, broder; jeg gav Rodgeir jarl den mægtige kongenavn, og vandt otte slag; men du var ikke i noget af dem. Jeg for til Herrens grav og saa dig ei der, broder. Jeg for i denne færd helt ud til Jordan, der hvor Herren blev døbt, og svømmede ud over aaen og saa dig ikke der; men udenfor aaen paa aabakken var der noget krat; der knyttede jeg dig en knude i krattet, der endnu venter paa dig; jeg sagde da, at du skulde løse den eller ogsaa bære den eftertale, som derom lagdes.»

24

Da sagde kong Øistein: «Det er smaat, hvad jeg kan stille herimod; spurgte har jeg, at du holdt nogle slag udenlands; men nyttigere var det dog for landet, hvad jeg imidlertid gjorde. Nord i Vaagen satte jeg fiskemænds-boder, forat fattige mænd kunde finde livsnæring og hjælp; der ansatte jeg en prest og lagde gods til den derværende kirke, istedenfor at altsammen forhen var næsten hedensk. De mænd vil nok mindes, at kong Øistein har været konge i Norge. Over Dovrefjeld var der megen færdsel fra Trondhjem; der kom folk ofte til at ligge ude og lide ondt; men jeg lod gjøre et herberge og lægge gods til; de folk vil nok vide, at Øistein har været konge i Norge. Foran Agdanes var en farlig, havnløs

25

kyst, hvor mange skibe forliste; der er der nu gjort en havn og et godt skibsleie samt en kirke. Siden lod jeg reise merke paa høifjeldene; deraf nyder nu alle mænd indenlands godt. Jeg lod gjøre hallen i Bergen og Apostelkirken, og en trappegang imellem. De efterfølgende konger vil nok mindes mit navn. Jeg lod gjøre Michelskirken og klosteret; jeg ordnede lovene, broder, saa at enhver kan nyde ret og skjel af den anden, og overholdes de, gaar det bedre med landsstyrelsen. Jeg lod gjøre støtten i Stenholmssund med jernringe; jemterne har vi og faaet til at underkaste sig dette rige, mere med blide ord og vid end med paagang og ufred. Nu er dette kun smaat at omtale; men jeg ved dog ikke forvist, om dette skulde være mindre gavnligt for landets mænd, end at du gjorde blaamænd til bytte i Serkland. Og naar du roser dig af dine gode gjerninger, tror jeg, det ikke tjener mig mindre til sælebot, at jeg lod stifte klostre for renlivesmænd. Men naar du slog mig en knude, som jeg ei kan løse, da kunde jeg have slaaet dig en saadan knude, at du aldrig blev konge i Norge, nemlig da du seilede med ett skib ind i min hær, da du kom hjem i landet. Betænke nu forstandige mænd, hvad du har forud; og vide skal I, guldhalsene, at der endnu er mænd i Norge, som altid tør jevne sig med eder.»

Derpaa taug begge stille, og enhver af dem var vred. Flere ting forefaldt mellem brødrene, hvoraf man kunde merke, at hver af dem drog sig og sit frem og vilde være mere end den anden; dog holdt freden sig mellem dem, saalænge de levede.

veits, leeg. gjestebud.

Serkland, Nordafrika (serker, saracenere). Apulien, i det sydøstlige Italien. Vaagen, i Lofoten.

6. Brødrene.

25

Af B. Bjørnson

Baard hed skolemesteren, og han havde en broder, som hed Anders. De holdt meget af hinanden, lod sig begge hverve, levede i byen sammen, var med i krigen, hvor de begge blev korporaler og stod ved samme kompani. Da de efter krigen kom hjem igjen, syntes alle, det var to staute karle. Saa dør deres fader; han havde meget løst gods, der var vanskeligt at bytte, og derfor sagde de til hinanden, at de heller ikke dennegang skulde blive uforligte, men sætte godset til auktion, at hver kunde kjøbe det, han vilde, og dele udbyttet. Som sagt, saa gjort. Men faderen havde eiet et stort guldur, som var vidt spurgt; thi det var det

26

eneste guldur, folk paa den kant havde seet, og da dette guldur blev opraabt, vilde mange rige mænd have det, indtil ogsaa begge brødrene begyndte at byde; da gav de andre sig. Nu ventede Baard af Anders, at han skulde lade ham faa uret, og Anders ventede det samme af Baard; de bød hver sin gang for at prøve hinanden og saa over til hinanden, medens de bød. Da uret var kommet op i 20 daler, syntes Baard, det ikke var vakkert gjort af broderen, og bød paa, til det blev henimod 30; da Anders endnu ikke gav sig, syntes Baard, at Anders ikke huskede, hvor god han ofte havde været med ham, endvidere at han var den ældste, og uret kom over 30 daler. Anders fulgte endnu med. Da satte Baard uret op i 40 daler med én gang og saa ikke længer paa broderen; der var meget stilt i auktionsværelset, kun lensmanden nævnte rolig prisen. Anders tænkte, der han stod, at havde Baard raad til at give 40 daler, havde ogsaa han, og undte ikke Baard ham uret, fik han vel tage det; han bød over. Dette syntes Baard var den største skam, som nogensinde havde hændt ham; han bød 50 daler og ganske sagte. Meget folk stod omkring, og Anders tænkte, at saaledes kunde ikke broderen haane ham i alles paahør; han bød over. Da lo Baard; «100 daler og mit brorskab paa kjøbet,» sagde han, vendte sig og gik ud af stuen. En stund efter kom en ud til ham, medens han holdt paa at sadle den hest, han nys før havde kjøbt. «Uret er dit,» sagde manden; «Anders gav sig.» I samme stund, Baard fik høre dette, for der som en anger igjennem ham; han tænkte paa broderen og ikke paa uret. Sadlen var lagt paa; men han stansede med haanden paa hesteryggen, uvis, om han skulde ride. Da kom meget folk ud, Anders imellem dem, og saasnart han fik se broderen staa langt borte ved den sadlede hest, vidste han, hvad Baard netop nu stod og tænkte paa, men skreg over til ham: «Tak for uret, Baard! Du skal ikke se det gaa den dag, at broder din skal træde dig i hælene!» 27 «Heller ikke den dag, da jeg rider tilgaards igjen,» svarede Baard bleg i ansigtet og svang sig tilhest. Det hus, hvori de havde boet sammen med faderen, betraadte ingen af dem mere.

Kort tid efter giftede Anders sig ind paa en husmandsplads, men bad ikke Baard tilbryllups; Baard var heller ikke i kirken. Første aar Anders var gift, blev den eneste ko, han eiede, funden død bortom den nordre stuevæg, hvor den gik i tjør, og ingen skjønnte, hvad den var død af. Flere uheld lagde sig til, og det gik tilagters med ham; men værst blev det, da hans laave midt paa vinteren brændte og alt, som i den var; ingen vidste, hvorledes ilden var opkommen. «Dette har en gjort, som vil mig ondt,» sagde Anders, og han græd den natten. Han blev en fattig mand, og han mistede hugen til arbeide.

Da stod Baard næste kveld i hans stue. Anders laa paa sengen, da han traadte ind, men sprang op. «Hvad vil du her?» spurgte han, men taug og blev staaende, ufravendt seende paa broderen. Baard ventede lidt, før han svarede: «Jeg vil byde dig hjælp, Anders; du har det ikke godt.» «Jeg har det, som du har undt mig det, Baard! Gaa! eller jeg ved ikke, om jeg kan styre mig.» «Du tager feil, Anders; jeg angrer. .» «Gaa, Baard, eller Gud naade baade dig og mig!» Baard gik ogsaa et par skridt tilbage; med dirrende stemme spurgte han: «Vil du have uret, skal du faa det.» «Gaa, Baard;» skreg den anden, og Baard vilde ikke vente, men gik.

Men med Baard var det gaaet saadan til. Saasnart han hørte, at broderen led ondt, tøede hjertet op; men stoltheden holdt igjen. Han fik trang til at søge kirken, og der tog han gode forsætter; men han orkede dem ikke frem. Ofte kom han saa langt, at han kunde se huset; men snart kom en ud af døren, snart var der en fremmed, snart stod Anders ude og hug ved, saa der var altid noget iveien. Men en søndag ud paa vinteren var han atter i kirke, og da var Anders der ogsaa. Baard saa ham; han var bleven bleg og mager, de samme klæder bar han som før, da de var sammen; men nu var de gamle og lappede. Under prækenen saa han op paa presten, og Baard syntes, han var god og blid, huskede deres barneaar, og hvilken god gut han var. Baard selv gik tilalters den dagen, og han gjorde sin Gud det høitidelige løfte, at han skulde forlige sig med sin broder, der maatte komme, hvad der vilde. Dette forsæt gik igjennem hans sjæl, i det samme han drak vinen, og da han reiste sig, vilde han gaa lige bort til ham og sætte sig hos ham; men der sad nogen iveien, og broderen saa ikke op. Efter prækenen var der ogsaa noget iveien; der var formange folk; konen gik ved siden af ham, og hende kjendte han ikke; han tænkte, det var bedst at gaa hjem til ham selv og tale alvorlig med ham. Da kvelden kom, gjorde han det. Han gik lige hen til stuedøren og lyttede; men da hørte han sit navn nævne; det var af konen. «Han gik tilalters idag», sagde hun; «han tænkte vist paa dig.» «Nei, han tænkte ikke paa mig», sagde Anders, «jeg kjender ham; han tænker kun paa sig selv.»

28

Der blev længe ikke sagt noget; Baard svedede, der han stod, skjönt det var en kold kveld. Konen derinde arbeidede med en gryde; det knitrede og bragede paa gruen, et lidet spædbarn græd engang imellem, og Anders vuggede. Da sagde hun disse par ord: «Jeg tror, I begge tænker paa hverandre uden at ville være ved det.» «Lad os tale om noget andet,» svarede Anders. En stund efter reiste han sig; han vilde gaa mod døren. Baard maatte gjemme sig i vedskjulet; netop did kom ogsaa Anders for at tage et fang ved. Baard stod i krogen og saa ham tydelig; han havde lagt sine daarlige kirkeklæder og gik i den uniform, han

havde ført hjem med fra krigen, magen til Baards, og som de havde lovet hinanden aldrig at røre, men lade gaa i arv. Anders's var nu lappet og udslidt; hans sterke, velvoksne krop laa som i en bundt af filler, og paa samme tid hørte Baard gulduret i sin egen lomme. Anders gik didhen, hvor risveden laa; istedenfor straks at bøie sig ned og læsse paa sig stansede han, heldede sig bagover mod en vedstabel og saa ud mod himlen, der var tindrende klar med stjerner. Da drog han et suk og sagde: «Ja—ja—ja; Herregud, Herregud!»

Saalænge Baard levede, hørte han siden dette. Han vilde træde frem imod ham; men i det samme kremtede broderen, og det faldt saa haardt; mere skulde der ikke til for at stanse ham. Anders tog sit fang ved, og han strøg saa tæt forbi Baard med det, at kvisterne slog hans ansigt, saa det sved.

Endnu vel i ti minutter stod han stille paa den samme plet, og uvist var det, naar han var gaaet, dersom han ikke ovenpaa den sterke rørelse var tagen af en saadan frysning, at han skalv al igjennem. Da gik han ud; han erkjendte aabent for sig selv, at han var for feig til at gaa ind; derfor havde han nu fattet en anden plan. Af en askekop, som stod i en krog, han netop forlod, tog han nogle kulstykker til sig, fandt sig en tyrispik, gik op paa laaven, lukkede efter sig og slog ild. Da han havde faaet spiken tændt, lyste han op efter den nab, hvorpaa Anders hængte sin lygte, naar han om morgenen tidlig kom for at terske. Baard tog sit guldur op og hængte det fra sig paa nabben, slukkede saa sin spik og gik, og da var han saa lettet, at han sprang hen over sneen som en unggut.

Dagen efter hørte han, at laaven var nedbrændt samme nat. Ventelig havde gnister faldt ned af den spik, som skulde lyse ham, medens han hængte fra sig uret.

Dette overvældede ham saaledes, at han den dag blev siddende som en syg, tog sin salmebog frem og sang, saa folk i huset troede, der var noget galt paaferde. Men om kvelden gik han ud; det var sterkt maaneskin, han gik til broderens plads, gravede efter i brandtomten — og fandt ganske rigtig en liden sammensmeltet guldklump; det var uret.

Med den i næven var det, han gik ind til broderen hin kveld, bad om fred og vilde forklare sig. Men før er fortalt, hvordan det gik.

En liden jente havde seet ham grave i brandtomten; nogle gutter, som gik til dans, havde foregaaende søndagskveld seet ham gaa nedover mod pladsen; folkene i huset forklarte om, hvor underlig han var mandag, og da nu alle vidste, at han og broderen var bitre uvenner, blev det meldt og forhør optaget. Ingen kunde bevise ham noget; men mistanken sad paa ham, han kunde nu mindre end nogensinde nærme sig broderen.

Anders havde tænkt paa Baard, da laaven brændte, men ingen sagt det. Da han kvelden efter saa ham bleg og forunderlig træde ind i sin stue, tænkte han straks, at nu har angeren slaaet ham; men for en saadan forfærdelig gjerning mod sin broder faar han ingen tilgivelse. Siden hørte han om, at folk havde seet ham gaa ned til husene samme kveld, det brændte, og skjønt intet blev oplyst ved forhøret, troede han urokkelig, at Baard var gjerningsmanden. De mødte hinanden ved forhøret, Baard i sine gode klæder, Anders i sine lappede; Baard saa hen til ham, da han steg ind, og øinene bad, saa Anders kjendte det langt ind. Han vil ikke, jeg skal sige noget, tænkte Anders, og da han blev spurgt, om han troede broderen til hin gjerning, sagde han høit og bestemt: «Nei.»

Men Anders slog sig sterkt paa drikken fra den dag, og det gik snart meget daarlig med ham. Endnu daarligere var det dog med Baard, skjønt han ikke drak; han var ikke til at kjende igjen.

Saa kommer sent en kveld en fattig kone ind i det lille kammer, Baard boede tilleie i, og bad ham følge med ud lidt. Han kjendte hende; det var broderens kone. Baard forstod straks, hvad erende hun førte, blev ligbleg, klædte sig paa og fulgte uden at tale et ord. Det lyste ud fra Anders's vindu med svagt skin; det blinkede og lukkede sig, og de gik efter lyset; thi der førte ingen sti over sneen. Da Baard atter stod i svalen, slog der en underlig lugt imod ham, hvoraf han fik ondt. De gik ind. Et lidet barn sad borte i gruen og spiste kul, var sort over alt ansigt, men saa op og lo med hvide tænder; det var broderens barn. Men borti sengen med alle slags klæder over sig laa Anders, afmagret, med klar, høi pande og saa hult paa broderen. Baard skalv i knærne, han satte sig ned ved sengefoden og brast i en ualmindelig sterk graad. Den syge saa paa ham uafvendt og taug. Endelig bad han konen gaa ud; men Baard vinkede, hun skulde blive, — og nu begyndte disse to brødre at tale sammen. De forklarede sig lige fra den dag, de bød paa uret, og udigjennem til den, da de nu mødtes her. Baard sluttede med at tage guldklumpen frem, som han altid bar hos sig, og aabenbaret blev det nu mellem brødrene, at de i alle disse aar ikke en dag havde følt sig lykkelige.

Anders sagde ikke stort; for han var ikke god til; men ved sengen blev Baard siddende, saalænge Anders var syg. «Nu er jeg fuldkommen frisk,» sagde Anders en morgen, han vaagnede; «nu, bror min, skal vi leve længe sammen og aldrig gaa fra hverandre, ligesom i gamle dage.» Men den dagen døde han.

Konen og barnet tog Baard til sig, og de havde det godt fra den tid. Men hvad brødrene havde samtalet om ved sengen, det sprængte ud igjennem væggene og natten, blev bekjendt for alt folk i bygden, og Baard blev den mest agtede mand

imellem dem. Alle hilste paa ham som paa en, der havde havt stor sorg og atter fundet glæde, eller som paa en, der meget længe havde været borte. Baard blev sterk af sind ved denne venlighed omkring sig, han blev gudhengiven, og vilde bestille noget, sagde han, og saa gav den gamle korporal sig til at være skolemester. Hvad han indprentede børnene baade først og sidst, var kjærlighed, og selv øvede han den, saa ungerne holdt af ham som af en legekamerat og fader paa én gang.

B. Bjørnson.

Agdanes, ved indløbet til Trondhjemsfjorden. Stenholmssund, det søndre indløb til Bergen. renlivesmænd, munke.

7. Baard skolemester og Øivind.

31

Af B. Bjørnson

Om høsten sad hovedsognets konfirmander i prestens borgestue for at udtages; iblandt dem Øivind Pladsen og Marit Heidegaardene. Marit var netop kommen ned fra presten, hvor hun havde faaet en vakker bog og megen ros; hun lo og snakkede med sine veninder til alle sider. Nede ved døren stod nogle jenter og gutter, der ikke var slupne frem; de græd, mens Marit og hendes veninder lo; iblandt dem var en liden gut i sin faders støvler og sin moders kirketørklæde. «Jeg tør ikke gaa hjem igjen!» hulkede han, «jeg tør ikke gaa hjem igjen!» Og dette greb dem, der endnu ikke havde været oppe, med samfølelsens magt; der blev almindelig taushed. Angesten stod dem i hals og øine, de kunde ikke se sikkert og heller ikke svelge, hvortil de følte en bestandig trang. En sad og regnede over, hvad han kunde, og skjønt han blot nogle timer i forveien havde fundet ud, at han kunde alt, fandt han nu ligesaa sikkert ud, at han kunde intet, ikke engang læse indenad. En anden lagde sammen sit synderegister, fra han var saa stor, han kunde huske, til nu han sad der, og han fandt det just ikke underligt af Vorherre, om han lod ham gaa tilbage. En tredje sad og tog merke af alle udvortes ting; dersom klokken, som netop skulde slaa, ikke fik slaget frem, før han kom til 20, saa slap han; dersom den, som han hørte i gangen, var gaardsgutten Lars, saa slap han; dersom den store regndraaben, som arbeidede ned over ruden, kom saa langt som til listen, saa slap han. Den sidste og afgjørende prøve skulde være, om han fik den høire fod snoet omkring den venstre, og dette var ham aldeles umuligt. En fjerde vidste med sig selv, at blev han bare hørt om Josef i bibelhistorien og om daaben i forklaringen, eller om Saul, ³²

eller i hustavlen, eller om Jesus, eller i budene, eller — han sad endnu og prøvede, da han blev raabt op. En femte havde lagt en forunderlig elsk paa bjergprædikenen; han havde drømt om bjergprædikenen, han var vis paa at blive hørt i bjergprædikenen, og han ramsede op bjergprædikenen for sig selv; han maatte gaa ud ved husvæggen for at læse over bjergprædikenen — da blev han kaldt op for at eksamineres om de store og smaa profeter. En sjettede tænkte paa presten, som var en velsignet mand og kjendte saa godt hans far, tænkte ogsaa paa skolemesteren, som havde et saa kjærligt ansigt, og paa Gud, som var saa inderlig god og havde hjulpet mange før, baade Jakob og Josef, og saa tænkte han paa, at mor og hans søskende sad hjemme og bad for ham, saa det vist vilde hjælpe. Den syvende sad og slog af paa alt det, han havde tænkt at blive her i verden. Engang havde han tænkt at ville drive det til konge, engang til general eller prest; nu var den tid forbi; men lige til han kom hid, havde han dog tænkt at ville gaa tilsjøs og blive kaptein, kanske sjørøver, og handle sig frygtelige rigdomme til; nu slog han først af rigdommen, saa sjørøveren, saa kapteinen, styrmanden; han stansede ved matrosen, i det høieste baadsmanden, ja det var muligt, han slet ikke gik tilsjøs, men tog plads under sin faders gaard. Den ottende tænkte, at havde Ole Hansen sluppet ifjor, var det mere end uretfærdighed, om ikke han slap iaar, som altid havde været bedre paa skolen og kunde meget mere. Ved siden af ham sad den niende, der droges med de rædsomste planer, i tilfælde af at han ikke slap, nemlig at rømme bygden og komme igjen som prestens og hele skolekommissionens tordnende dommer, men høimodig lade naade gaa for ret. Til en begyndelse vilde han tage tjeneste i nabobygden hos nabopresten og der til næste aar staa nummer 1 og svare, saa hele kirken maatte undre sig. Men nede paa en lav skammel med benene op under sig sad den urolige tiende; hans smaa, gnistrende øine løb hele stuen rundt tre gange i sekundet, og under det sterke, stride hoved veltede alle de øvriges tanker i en broget uorden, fra det mægtigste haab til den mest sønderknusende tvil, fra de ydmygste forsætter til de vildeste planer.

Øivind sad borte ved vinduet, havde været oppe og havde svaret paa alt, hvorefter han blev spurgt; men ikke havde presten sagt noget, ei heller skolemesteren; han havde i over et halvt aar tænkt paa, hvad begge vilde sige, naar de fik vide, hvad han havde arbeidet, og han følte sig nu meget skuffet, tillige krænkede. Det kom an paa, om han idag blev nummer 1, og herpaa ventede han. Baard skolemester pleiede at blive lidt efter hos præsten for at ordne ungdommen og siden at gaa ned og fortælle dem udfaldet; det var jo ikke den endelige afgjørelse; men det var, hvad præsten og han foreløbig var komne

overens om. Samtalen i stuen blev livligere, efter hvert som flere blev prøvede og slap; men nu begyndte de ærgjerrige at sondre sig sterkt ud fra de glade; de sidste gik, saasnart de havde faaet følge, for at meddele forældrene sin lykke, eller de ventede for andres skyld, som ikke var færdige; de første derimod blev mere og mere stille, øinene saa spændte mod døren.

Da kom skolemesteren. Enhver forlod sin plads og stormede omkring ham. «Hvad nummer har jeg?» — «End jeg?» — «End jeg, jeg?» — «Hys, unger, ingen spektakel her — rolige, saa skal I faa høre det, børn.» Han saa sig langsomt om. «Du er nummer 2,» sagde han til en gut med blaa øine, der saa bønlig paa ham, og gutten dansede ud af kredsen. «Du er nummer 3,» — han slog paa en rødhaaret, rask liden en, som stod og sled ham i trøien; «du er nummer 5, du nummer 8,» o. s. v. Han fik se Marit: «Du er nummer 1 af jenterne;» hun blev blussende rød over ansigt og hals, men forsøgte at smile. «Du nummer 12, har været doven, din knegt, og en stor skøier; du nummer 11, ikke bedre at vente, gutten min; du nummer 13, maa læse dygtig, møde frem til overhøring, ellers gaar det dig galt!» — Øivind kunde ikke holde det ud længer; nummer 1 var vistnok ikke nævnt; men han stod den hele tid saaledes, at skolemesteren kunde se ham. «Skolemester!» — han hørte ikke; «skolemester!» — tre gange maatte han gjentage det, før det blev hørt. Endelig saa skolemesteren paa ham; «nummer 9 eller 10, husker ikke sikkert hvilket,» sagde han og vendte sig til den anden. «Hvem er nummer 1 da?» spurgte Hans, som var Øivinds bedste ven. — «Det er ikke dig, du krushoved!» sagde skolemesteren og slog ham over haanden med en papirrulle. — «Hvem er det da?» spurgte flere, «hvem er det, ja hvem er det?» — «Det faar den vide, som har nummeret!» svarede skolemesteren

V. bd.

strengt; han vilde ikke have flere spørgsmaal. «Gaa nu vakkert hjem, børn, tak eders Gud, og glæd eders forældre! Tak ogsaa eders gamle skolemester; I havde siddet der net og gnavet ben, havde ikke han været!» — De takkede ham og lo; de drog jublende afsted; thi i dette øieblik, da de skulde hjem til forældrene, var de alle glade. Blot en var igjen, som ikke straks kunde finde sine bøger, og som, da han fandt dem, satte sig ned, som skulde han paany til at læse dem over.

Skolemesteren gik bort til ham: «Nu, Øivind, skal du ikke gaa med de andre?» — Han svarede ikke. — «Hvorfor slaar du op dine bøger?» — «Jeg vil se, hvad jeg har svaret galt idag,» — «Du har vistnok ikke svaret noget galt.» — Øivind saa da paa ham, taarerne stod ham i øinene; han saa ufravendt paa ham, medens

en efter en randt nedover; men han sagde ikke et ord. Skolemesteren satte sig foran ham: «Er du ikke glad nu, at du er sluppen frem?» — Det bævrede om munden; men han svarede ikke. — «Din mor og far vil være meget glade,» sagde skolemesteren og saa paa ham. — Øivind kjæmpede længe for at faa et ord frem; endelig spurgte han sagte og afbrudt: «Er det — fordi jeg — er husmandsgut — at jeg staar nummer 9 eller 10?» — «Tror du virkelig det, Øivind?» spurgte skolemesteren. — «Ja, for saa nytter det jo ikke mig at arbejde,» sagde han. Pludselig løftede han hovedet, kastede sig ned paa sit ansigt og brød ud i den heftigste graad.

Skolemesteren lod ham ligge og græde, rigtig græde ud. Det varede længe; men skolemesteren ventede, til graaden blev barnligere. Da tog han om hans hoved med begge hænder, lettet det op og saa ind i det forgrædte ansigt. «Tror du, det er Gud, som nu har været hos dig?» sagde han og holdt ham venlig imod sig. Øivind hulkede endnu, men kortere; taarerne randt mere stille; men han turde ikke se paa ham, som spurgte, ei heller svare. — «Dette, Øivind, har været løn som forskyldt. Du har ikke læst af kjærlighed til din kristendom og dine forældre; du har læst af forfængelighed.»

Der blev stille i stuen mellem hver gang, skolemesteren talte; Øivind kjendte hans blik hvile paa sig, og han blev optøet og ydmyg under det. — «Med saadan vrede i dit hjerte kunde du ikke have mødt frem for at tage pagten af din Gud; kunde du vel, Øivind?» — «Nei,» stammede han, saa godt som han formaaede. — 35 «Og stod du der med forfængelig glæde over, at du var nummer 1, stod du da ikke frem med en synd?» — «Jo,» hviskede han og skalv om munden. — «Du holder endnu af mig, Øivind?» — «Ja,» han saa op for første gang. — «Saa skal jeg sige dig, at det var mig, som fik dig flyttet ned; thi jeg holder saa af dig, Øivind.» — Den anden saa paa ham, blinkede nogle gange, og taarerne randt tæt ned. — «Du har ikke noget imod mig derfor?» — «Nei,» han saa fuldt og klart op, skjønt stemmen var kvalt. — «Mit kjære barn, jeg vil være om dig, saalænge jeg lever.»

Han ventede paa ham, til han fik ordne sig og samle sine bøger, sagde saa, at han vilde følge ham hjem. De gik langsomt hjemover; i begyndelsen var Øivind endnu stille og kjæpende; men lidt efter lidt vandt han paa sig selv. Han var saa overtydet om, at det forefaldne var det bedste, som nogensinde kunde have truffet ham, og før han kom hjem, var troen derpaa bleven saa sterk, at han takkede sin Gud og sagde det til skolemesteren. «Ja, nu skal vi tænke paa at naa noget i livet,» sagde skolemesteren, «og ikke løbe efter blindmænd og nummere. Hvad siger du om seminariet?» — «Jo, jeg vilde gjerne did.» — «Du mener

agronomskolen?» — «Ja.» — «Den er vistnok ogsaa den bedste.» — «Men hvorledes skal jeg komme did? Jeg har inderlig lyst, men ikke raad.» — «Vær flittig og brav, saa skal der nok blive raad!»

Da de kom hjem, var begge forældrene i stuen og havde siddet der i stille venten, skjønt det var arbejdstid og travlt. Skolemesteren kom først ind, Øyvind efter; begge smilte. «Nu?» sagde faderen, han lagde en salmebog bort, hvori han netop havde læst «En konfirmands bøn.» Moderen stod ved gruen, turde ingenting sige; hun ventede øiensynlig noget godt, men vilde ikke røbe sig. «Jeg maatte bare følge for at glæde eder med, at han svarede paa alt, han blev spurgt om, og at presten sagde, da Øivind var gaaet, at han ikke har havt flinkere konfirmand.» — «Aa nei!» sagde moderen og blev meget bevæget. — «Det var jo brav,» sagde faderen

Efterat det længe havde været stille, spurgte moderen sagte: «Hvad nummer faar han?» — «Nummer 9 eller 10,» sagde skolemesteren. — Moderen saa paa faderen, denne først paa hende, saa paa sønnen. «Øivind kan ikke vente mere,» sagde han. Øivind saa op igjen, det var, som atter noget vilde op i halsen; men han betvang sig. ³⁶

«Nu er det bedst, jeg gaar,» sagde skolemesteren, nikkede og vendte sig. Begge forældrene fulgte efter sedvane ud paa stenhellen; her tog skolemesteren sig en skraa og sagde smilende: «Nu tror jeg vist, han kan blive nummer 1 alligevel; men det er ikke værdt, han faar vide noget om det, før dagen kommer.» — «Nei, nei,» sagde faderen og nikkede. «Nei, nei,» sagde moderen, hun nikkede ogsaa; derpaa tog hun skolemesteren i haanden; «du faar have tak for alt, du gjør imod ham,» sagde hun. «Ja, du faar have tak,» sagde faderen, og skolemesteren gik; men de stod endnu længe og saa efter ham.

8. En stranding ved Vesterhavet.

36

Af St. Blicher

Hin smale landstrimmel, som den danske halvø skyder op i Nordsjøen, er næsten overskyldet med flyvesand, opkastet af Vesterhavet og videre henført af dets forbundsfælle stormen, ret som om hint frygtelige element med denne golde gave vilde spotte jorden over tabet, det tilføier den ved at undergrave dens grundvold og røve dens frugtbare dele.

Men endnu har fienden ikke mægtet at fordrive landtungens standhaftige beboere. Fra den selv tager de erstatning for det lidte tab, og sandets magt bekjæmper de ved hjælp af en græsart, som aldrig lader sig kvæle, men stedse vil

være øverst. Herved dannes helt hen mod vestkysten høie og dale i afvekslende mangfoldighed. Seede langt fra, naar solen er bag dem, skuffer de vandreren med falske billeder af skogklædte bakker. Men længere inde er der endnu nøgne, vidtstrakte sandbjerge, der i afstand ligner snedækte fjelde og aar for aar bemægtiger sig strækninger af de dyrkelige sletter, dem flid og møie aftvinger en sparsom grøde. Herfra og helt ned imod kysten bærer landet det samme præg.

I en af disse øde egne besteg fortælleren i sin ungdom en med klittag bevokset sandhøi for første gang at beskue det store verdenshav.

Solen var i sin nedgang. Havet var flydende ild, sandbjergene var glødende emmer. Vindene slumrede; kun dønningens dæmpede susen paa strandbredden mindede om deres sidste kamp med bølgerne. Et sørgeligere minde om vælden af stormens og storhavets forenede kræfter, et vrage, stod paa den nærmeste revle og strakte de sorte planker op gennem sandet.

37

Solen skulde have dalet over min stumme henrykkelse, og først mørket havde vakt mig af mine uudsigelige drømme, hvis ikke en skare havgasser, bærende sine aarer og fiskesnører, var ankomne i nærheden af det sted, hvor jeg befandt mig. Endnu før jeg saa dem, hørte jeg deres fodtrins knirken i sandet, idet de tause snoede sig ned gennem de snevre dale.

Da redskaberne var lagte i baaden, som laa i en aabning i klitten, fordelte de sig til begge sider, satte ryggene til og skjøv den ned i vandet efter takten af en kjæmpebygget fiskers hule opsang, hvis omkvæd lød helt lystig: «Jeg heiser, og du haler» — «hurra, hurra, hurra!» faldt koret ind; «jeg drikker, du betaler» — «hurra, hurra, hurra!»

De muntre ord stod i besynderlig modsætning til den dybe tone og den mørke alvorlighed, med hvilken de blev udsungne — med hvilken alle paa engang gjorde omkring, tog hattene af, knælede og satte panderne mod rælingen. Nogle øieblikke dvælede de i denne stilling; men ikke en lyd hørtes fra deres læber — i stilhed bad de til vindenes og bølgernes herre. I stilhed reiste de sig, skjøv baaden helt ud i vandet, sprang ind i den og greb aarerne. Under lige drag gled det lille fartøi henad havfladen. Jeg fulgte det med øinene, til det forsvandt i det dunkle fjerne.

En mand blev tilbage. Det var en olding; men endnu havde alderen ikke bleget de rødbrune lokker, der beskyggede hans rynkede ansigt, endskjønt den havde bøiet hans brede ryg noget. Da han længe ubevægelig med hænderne i sidelommerne havde seet efter de udseilende, vendte han sig, gik langsomt henimod mig og bød mig et oprigtigt «Guds aften!»

Jeg benyttede leiligheden til at skaffe mig nøiere kundskab om disse menneskers møiefulde haandtering saavel som om de paa denne farefulde kyst saa ofte indtrædende strandinger. Alt dette skildrede han ret tilfredsstillende; især beskrev han mig det sidste skibbrud, hvis levninger stod der tæt ved os, saa klart og levende, at jeg i ungdoms letsind ønskede at vorde vidne til et saa frygteligt sørgespil.

38

Jeg fulgte ham til hjemmet, et smukt og indvendig tillige vel forsynet hus lidt oppe i landet og ikke ret langt fra en af de største sandmiler. Kort før vi naaede dette, stansede han, saa sig tilbage og rundt om paa himlen og sagde, idet vi gik nedad den sidste bakke, med betænkelig mine: «Der er lurk i veiret.» — «Hvad vil det sige?» spurgte jeg. — «Ikke andet,» lød svaret, «end at vi snart faar forandring.» Herpaa indbød han mig til aftensmad og natteherberge. Jeg tog imod det velmente tilbud og blev virkelig af ham og hans ligealdrende hustru bevertet med en gjestfrihed, der ei findes hjerteligere i beduinernes telte. Under den søde følelse af ro og tryghed, i modsætning til de bortseilende fiskeres møisommelige og farefulde nattefærd paa det troløse hav, sov jeg ind paa strandboens bløde bolster.

Endnu før dag vakes jeg af en blandet støj i dagligstuen ved siden af mit soveværelse: snakken af grove og fine stemmer, klampren af træsko, klirren og knirken af op- og igaaende døre. Jeg satte mig overende og lyttede. I stillere mellemrum forekom det mig, at der udenfor lød som en hul susen eller et dybt og ensformigt drøn. Jeg sprang op, klædte mig hurtig paa og gik derind. Hele familien var paa benene og i travl bevægelse: manden i huset spleisede et taug, husmoderen syslede ved arnen, ragede ilden sammen og satte gryden til; to unge kvinder — den ene datteren, den anden sønnekonen — var fuldt paaklædte og ifærd med at binde store tørklæder over hovedet, som om det gjaldt en længere reise. Min morgenhilsen blev kortelig gjengjældt, og paa mit spørgsmaal, hvad det var for en dundren, jeg havde hørt, svarede den gamle lige saa kort og hurtig: «Havet!» — «Hvor vil I hen, min kjære mand?» spurgte jeg videre. «Ud at se efter vort folk,» svarede han; «vi faar strengt veir.» Disse ord virkede elektrisk paa mig, og jeg besluttede i samme øieblink at følge dem hen til den frygtelige nabo. Inden faa minutter var vi reiseferdige og forlod huset.

Solen var i sin opgang. Dens mørkerøde skive brændte dunkel bag strimede skyer. Ingen vind var at mærke; men høiere lød havets uafadelige dundren. Tause gik vi det imøde, jeg i urolig, spændt forventning. Jeg besteg den yderste klit. Til min store forundring viste havet sig ikke i mærkelig bevægelse; kun tæt ved bredden gik en dybere undersjø; den brød sig imod havstokken og rullede

39

dundrende langs hen med denne. Endnu var luften i rolighed; men min gamle veirspaamand forsikrede, at det ikke vilde vare længe, inden jeg skulde merke vestenvinden.

Han havde ret. Denne Nordsjøens grumme behersker kom snart anstigende, indsvøbt i skumle taager. Nu begyndte havet langt ude at røre sig; det fremviste allerede smaa, hvide prikker, der stedse blev flere og flere og større og større og nærmede sig, som det syntes, med vindens hastighed. Men vinden løb dem forbi.

Paa engang kom den med uheldvarslende sukke og hin skarpe hvinen i marehalmens stride dotter. Ingen baad var endnu at se. Men helt henne paa klitbakkerne viste sig en af strandboerne efter den anden, mest kvinder og halvvoxne gutter. De kom, ligesom vi, til udgik efter de nølende fiskere, forsvandt, stak atter frem, eller det var andre, der traadte i deres sted.

Vindens heftighed tiltog, bølgernes tumlen ligesaa; strandbredden stod i skum. Jeg skalv for de arme mennesker derude og opgav dem allerede i mine egne sørgelige tanker.

Da raabte oldingen med haanden over øinene: «Der har vi dem!» og samme raab gjentoges langs henad kysten. Men jeg saa endnu intet, og min frygt voksede. Omsider henledte de andres fingerpeg mine øine til et mørkere punkt i det fjerne, som ofte forsvandt, men stedse kom igjen og stedse større og nærmere. Sterkere oprørtes havet. De hvide pletter blev flere og bredere. De trende sandrevler, der med korte mellemrum strækker sig jevnside landet, betegnedes alt ved ligesaa mange sammenhængende skumstriber, der baade mod syd og nord rakte sig saa langt, som øiet naaede. Disse revler er de sjøfarendes fordærvelse, men et tredobbelt vern for kysten, da de bryder de uhyre vover, der, oftere høiere end selve klitten, uden saadan modstand snart skulde nedrive de svage volde og oversvømme det lavere vestland.

Baaden skyndte sig. Alt saaes folkenes hoveder, naar den red paa bølgernes rygge. Men naar den da løb ned som ad en bakke og derpaa blev borte i bølgedalen, da tænkte jeg med bæven: «Mon de kommer op igjen?» Et angestraab undslap mig; men den gamle mand, som stod hos med sammenslyngede arme, sagde but: «Hvad er det? De har ingen nød endnu.»

De havde naaet den yderste revle. Her stansede de, ja roede endog af alle kræfter baglængs udad og kløvede lykkelig flere vældige vover. Da disse vare knuste i brændingen, og der blev en strækning smult vand, benyttede de dette mellemrum og skred med fuglens hurtighed indefter. Paa samme maade overvandt de den mellemste revle. Men nu var den egentlige livsfare forhaanden.

40

Alle tilskuerne sprang ned paa havstokken, og som paa et befalingsord faldt alle paa knæ og strakte de sammenknugede hænder mod himlen. Derpaa sprang de ligesaa hurtig op og greb hverandre i hænderne. Jeg indsaa ikke straks, hvad denne kjede havde at betyde; snart skulde jeg erfare det.

Baaden var ved den inderste revle, ikke et stenkast fra land. Den for ind i brændingen, forfulgt af en styrtsjø, der krummede sin hvide kam høit over den; den indhentedes, dreiede siden til, overvældedes, kandrede. Et skrig, hvinende, hjerteskjærende, udstøttes af kvinder og børn. Det gjaldt liv eller død. Med bølgen skylledes de skibbrudne til land; nogle kom helt op og fik straks fodfæste; men andre kom ikke saa høit. Da brødes kjeden paa flere steder, den nærmeste greb med den ene haand fat paa den mod brændingen kjæpende, resten af kjeden drog af al magt for at frarive havet dets bytte; thi samme bølge, som slyngede dem op, vilde i sit tilbageløb have trukket dem ud igjen, og da var ingen redning mulig. Rædselsfulde øieblik! Men de for saa hastig forbi, at jeg næsten ikke saa, hvorledes det gik til, før alle var frelste. Lige saa hurtig bjergedes baaden, den sterke bærer over afgrunden, den trofaste frelser i saamangen en nød. Først da den med hele sin rige nattefangst var halet op paa landet i fuld sikkerhed, først da hilstes og gjenhilstes med djerpe haandslag, og en og anden af de vanddrivende sjøgutter omslyngedes af kjærlige arme. Og nu kom de hidtil hjemmeværende mødre, hustruer og døtre hidilende med krus fulde af varmende drikke. Hver af de hjemkomne greb sit med begge hænder og slap det ikke, før bunden vendte mod himlen. Derefter deltes udbyttet. Hver drog til sit, jeg med min vert og hans familie. Et velsmagende maaltid af havets gaver blev hastig beredt; men endnu før det var til ende, stak en mand hovedet ind ad den halvt aabnede dør og raabte: «En stranding!» Alle sprang op og spurgte paa engang: «Hvor?» — «Her,» svarede manden hurtig og trak hovedet til sig for at bringe dette budskab videre omkring.

41

Min vert, hans søn og to andre unge karle, som ogsaa havde været med paa den natlige fiskefangst, for ud — jeg bag efter.

Blæsten var stegen til storm. Havet brølte i sin grummeste vrede. Sandet fra klithjergene piskede os i ansigtet, og skum fløi som sneflager hen over vore hoveder. Med vidt opspilede øine for jeg ud paa havklinten, der syntes at ryste under mine fødder. De mørke vande var forvandlede til fraade, en støvregn af skum formørkede udsigten, og bølgerne torden døvede mine øren. «Hvor?» raabte jeg til min sidemand. Han udstrakte armen; nu saa jeg det ulykkelige skib, neppe et kugleskud borte. «Kan han ikke endnu bjerger sig?» spurgte jeg. «Ikke om han saa var den eneste seiler paa havet,» lød svaret; «han kan ikke

længer klare sig fra landet — han skal strande.» Ravende, tumlende kom skibet nærmere. «Nu!» skreg alle paa engang, «nu er han ved den første revle.» — «Han støder!» raabte en. «Nei,» raabte en anden, «der kommer en sjø; den skal hjælpe ham.» Den kom; skibet hævedes af den vældige bølge og dalede igjen. «Han er over!» lød det; der faldt som en sten fra mit hjerte; men jeg kjendte ikke den jyske kyst. Faa sekunder efter hed det: «Der staar han!» Det var paa den mellemste revle. Mig forekom det, som om han endnu seilede; men det var kun skibets slingring og huggen paa grunden. Blot et bøsseskud fra land stansede det; jeg haabede derfor, at folkene skulde bjerges; de firede ogsaa en baad ned, to mand sprang efter; da kom en styrtsjø og rev den med sig. I stumper og stykker kastedes den ind til bredden; men folkene kom aldrig tilsyne. Besætningens skrig, da den forsvandt, trængte gennem stormens hvinen og brændingens torden. Nu kom der udenfra indveltende en række af bølger, høiere, sværere end nogen tilforn; ni, siger kystboerne, følger efter hverandre, den sidste er den største af dem alle. Da den første ramte skibet, gav dette et ryk til siden; et skrig, sterkere, vildere end det første, lød fra det ængstede mandskab. Den næste bølge dreiede skibet endnu mere og overskyllede det forreste halve dæk. Matroserne klatrede op i vanterne og surrede sig fast. Ved enhver ny paafølgende sjøstyrtning svaiede skibet mere og mere, indtil det omsider vendte hele siden mod land. Taugverket løsreves og slyngedes hid og did; masterne dinglede.

42

Efter dette heftige pust blev der et ophold, i hvilket havet syntes at ville samle kræfter til et nyt og voldsommere anfald. De ængstede sjømænd udstrakte sine hænder, snart mod den mørke himmel og snart mod landet, det land, der var dem saa nær, og som de dog aldrig levende skulde naa.

Deres skrig var som knivstik i mit unge bryst. Men der var ingen mulighed for at komme dem til hjælp, og forgjæves raabte havboerne, at de skulde fæste taue om fade eller tønder og kaste dem overbord. De hørte det ikke eller forstod det ikke. Da viste sig et nyt, rørende syn. En mand sprang ud af ruffet, en kvinde efter ham. Han kastede sine øine til havet, til landet, og derpaa omfavnede de hinanden. Det maa sikkert have været kapteinen og hans kone. Pludselig rev de sig løs, for ind i ruffet og kom straks tilbage med en stor pakke imellem sig; ved et taug firede de den ned i vandet. Derpaa knælede begge og udstrakte sine arme bedende imod os.

Pakken holdt sig godt ovenpaa, skjønt tumlet op og ned af brændingen. Snart kastedes den helt paa land; en mand greb den, bar den høiere op og løste tauget. Nu først sprang hine to op og udstødte et skrig, der klang som glæde. Hurtig

bandt han hende med sin ende af tauget fast til et brett — for silde! En ny bølgegang naaede vraget. Den første veltede sig brølende og fraadende hen over det. Den ene mast gik overbord med alle dem, der hang i dens tauverk; kapteinen og hans kone var forsvundne. Paa landet haledes af alle kræfter i tauget, hun blev dragen op, men med knust hoved.

De følgende bølger omstyrtede ogsaa den anden mast; skroget krængede om paa siden. Den sidste bølge steg som et fjeld op af afgrunden. Den gamle, som stod⁴³ hos mig, raabte: «Taaler han den, taaler han mere.»

Neppe var disse ord udtalte, før bølgen skjød sin brede ryg end høiere op, krummede den og styrtede som en lavin ned paa vraget og med en bragen, som overdøvede storm og brænding — det var knust! Dets søndersplittede stumper dansede og dreiede sig i det kogende skum. Kapteines lig fandtes aldrig. Ligesaa lidet var det siden muligt at udfinde enten hans eller skibets navn og hjemstavn.

Medens alle var ifærd med at bjerge det inddrivende, gik jeg hen for at bese den først i land halede pakke. Den bestod af tæt sammensnørede køieklæder og var fastgjort paa en kahytsdør. Jeg bøiede mig ned for at løse den, anende, jeg ved ikke selv hvad.

Da hørte jeg med glad forbauselse en spæd klynken; jeg sønderskar strikkerne, rev puderne tilside — et levende barn laa for mine øine. Hastig svøbte jeg det igjen sammen og ilede saa fort, jeg formaaede, til mit herberge med dette kostbare strandingsgods.

Der var ingen hjemme undtagen den gamle husmoder og hendes sønnesøn, en treaars gut. Jeg lagde mit bytte paa bordet. Barnet — en pige, neppe et halvt aar gammel — var vel fugtet af sjøvandet, men gav ikke mindste tegn til at have svelget noget af denne dødens beske drik. Det begyndte atter at klynke, vistnok af mangel paa næring. Da konen hørte dette, forlod hun sin kaffekjedel paa arnestedet, og da hun blev glutten var, slog hun de flade hænder mod laarene og raabte: «Aa nei! Aa nei! Hvor har han faaet det?» — «Fra Vorherre,» svarede jeg og bad om tørre klæder og noget af den varme melk, som stod paa ilden. Dette drak den lille med stor begjærlighed og lod sig derpaa stiltiende føre af det vaade svøb i tørt linned.

Jeg tog det paa mine arme, medens en vugge blev reddt. Snart sank dets hoved til min skulder, og det sov allerede trygt, forinden det var kommet til leie.

Rørt betragtede jeg det sødt slumrende væsen, for en stakket stund siden hos fader og moder og nu i vildfremmed land, bortrevet fra dem, som gav det livet. Naar du nu igjen opslaar dine uskyldige øine, vil de lede, men ikke finde dem. Aldrig skal du udtale disse navne, de første, vi lærer, og de dyrebarest; stakkars⁴⁴

spæde blomst fra et langt bort liggende land, fra det milde syden maaske, og nu her henkastet for at omplantes i det kolde nordens øde sand! Men tidlig maaske skal du henvisne, og ingen skal savne dig, ingen afskedstaare væde din blegnende kind. Du skal være som en fremmed og landflygtig, uelsket i livet, forglemt i døden. —

«Hvad græder han for?» sagde konen; «er det for dem, som havet har taget? Er vi ikke alle Vorherre en død skyldige? Min første mand blev paa havet, og min fader blev paa havet, og min broder blev paa havet, alle paa engang; den gang græd jeg; men —»

«Jeg sørger ikke over de døde,» afbrød jeg, «men for den levende; tykkes hun ikke, den der er at ynkes over?» — «Ja, ja!» svarede hun og blev ved at sysle med sin bestilling; «Vorherre lever endnu.» Der laa noget i disse ord, som gjorde, at mine øine tørredes, og mit bryst udvidedes.

Jeg forlod huset for at se til ved strandingen. Halvveis mødte jeg nogle af bjergerne, belæssede med bytte. Da de fortalte mig, at der ved havet intet videre var at bestille, gik jeg tilbage med husets beboere. Disse, som ikke vidste noget om mit bjergegods, gjorde store øine ved at finde barnet i vuggen. Min verts sønnesøn, en treaars purk, stod ved siden og kigede derind med glad nysgjerrighed. Jeg forklarede sammenhængen. «Det er altsammen godt nok,» sagde husherren; «men hvor skal vi hen med den?» — «Den kan jo komme paa sognet,» sagde sønnen. «Det er bedst, vi straks bringer den til presten,» sagde svigersønnen, «saa kan han gjøre ved den, hvad han selv vil.» Medens de saaledes videre raadslog om den forældreløses skjæbne, havde den unge kone stillet sig ved fødderne af vuggen og betragtede den sovende glut med stive blik og begge hænder paa hofterne. — «Mor!» sagde den lille gut, «er det min søster?» I det samme slog barnet øinene op, lod dem løbe omkring paa de omstaaende og tilsidst hvile paa gutten. Han rakte hende haanden, hun greb den, han skreg af glæde. — «Herre Gud!» udbrød den unge kone, og taarer tindrede i hendes øine; «ligner den ikke vor lille Marie?» — «Hvor?» spurgte jeg og saa mig omkring; «hvor er hun?» — «I Guds rige,» svarede hun sukkende; «det er nu et fjerdingaar, siden hun døde.» Derpaa skottede hun til sin mand og sagde: «Skal vi ikke beholde denne her istedenfor?» — «Hm!» svarede han langtrukket; «det raader vi ikke for.» Nu saa hun bønlig til svigerforældrene og sagde: «Hvad siger vor far og vor mor? Den ser saa venlig til os, det lille lam!» — «Hm!» svarede oldingen; «hvor ti æder, kan den ellefte æde med — tag den saa!» Glutten smilte, som om den forstod det, og rakte de smaa hænder op mod sin nye moder. Denne slog hurtig dynen tilside, tog barnet paa sine arme og kyssede det med moderlig

ømhed. Den lille gut hoppede omkring, klappede i hænderne og raabte: «Gud ha' lov, for vi har faaet Marie igjen!» — «Ja, hvad heder den? Hvad skal vi kalde den?» sagde den gamle mand. «Marie, Marie!» jubledes den unge kone; «det siger jo bitte Jørgen.» Alle bifaldt dette. Men husets moder foldede hænderne i skjødet og sagde med en følelse, som jeg ikke havde tiltroet hende: «I Jesu navn! Det er et Guds laan fra havet.»

St. St. Blicher.

klittag, den oven beskrevne græsart. klit, en banke, dannet af flyvesand.
 revle, en sandvold i havet langs kysten. havgasser, strandboere, fiskere og lodser.
 sandmiler, sammenføgne sanddynger. beduiner, ørkenens arabere.
 havstokken, hvor hav og land mødes; altsaa forskjellig efter vandstanden. marehalm, en græsart.
 vanter, de tauge, som støtter masten til siderne af skibet.
 lavin, sneskred. glutten, pigebarnet.
 purk, liden gut.

9. Tømmerkjøerne.

45

Af N. R. Østgaard

Det er en vinterfrisk eftermiddag i februar. Over snedækte skogmarker hvælver sig en klar, grønlig himmel med nogle lyse skystriber lavt nede i den sydvestlige synskreds, og disse skystriber luer som ild og kaster et rødtligt skjær paa trænes hvide toppe. Men selve solen er nede for længe siden; thi vinterdagen er kort i norden.

Det havde sneet hele døgnet; men tilsidst klarnede det dog op, saa at solen, idet den gled bag aasen i det fjerne, fik kastet et snarblik over det stille, døde vinterlandskab. Fin og tæt dryssede sneen ned; en kunde næsten ikke se den; men før du vidste af det, var hver en gran bleven til et snetaarn, hver en træstub til en dverg med et kæmpehoved af sne. Men nu er luften klar, og kulden frisker til; hvem ved, hvor koldt det er imorgen? Thi maanen, som alt staar høit paa himlen, ser saa skarp ud. Den lyser dog allerede, saa smal den er. Nu udslukkes ogsaa ildskyen derhenne i sydvest lidt efter lidt, og maanelys og stjerneskin spiller i millioner smaafunger paa den blaahvide snemark.

Hen gennem skogen løber en vei, eller det er ikke saa meget en vei som en smal, udhulet rende, der slynger sig i uafbrudt bugtning mellem træer og stubber, stenblokke og vindfald. Men nu kommer den ind paa en aaben slette, hvor tømmerhuggerens økse allerede for længe siden har «gjort rent,» og her gaar den

46

bent frem uden at bry sig om de opspirende smaa graner, der staar gjemte under snedækket. Langs med denne tømmervei — thi at det er en saadan, kan sees paa sporet af nylig kjørte stokke — farer en skiløber over sletten. Han gaar ikke i selve veien, men ved siden, og i lange skridt skyver han sig afsted og fremskynder farten med sin skistav, indtil han kommer ud paa skraaning, hvor det bærer ned mod dalen. Her gaar det af sig selv; pilsnar farer han udover; det bliver alt brattere og brattere; men nu støtter han den lange skistav bag sig mod sneen, huker sig ned, og man ser ikke manden, men blot en liden henfarende snesky, indtil han med mindsket fart skyder ind i granholtet nedenunder bakken. Her staar træerne høie og tætte — det er en gjenstaaende skogflek fra gamle dage, fra den tid, da endnu ikke vindesyg og uforstandig spekulation havde vundet at tynde saa sørgelig ud i de gilde norske tømmerlier. Men under sit vinterlige dække ser granerne langsmed den smale veifure næsten ud som en uafbrudt snemur med himmelstræbende takker og tinder. Pas dig dog, skiløber, at du ikke i din fart kommer den falske mur for nær; thi ellers ved du ikke af det, før et skred styrter over dig og begraver dig op til ørene i sne.

Træerne rykker lidt tilside; veien fører ind paa en liden aaben plads, hvor maanen, der endnu glimter frem bag de høie grantoppe, kaster lange, blaa skygger hen over den snedækkede grund. Men hvad er det? Høit oppe paa de hvide grene af den nærmeste gran spiller et rødt ildskjær! Og se, fra toppen af en snehaug nedenunder stiger gnister tilveirs, en lang rad skinnende, røde gnister! Er der et ildsprudende snebjerg i skogen? . . . Men en større, langagtig forhøining, hvorfra dog ingen ild spruder, hæver sig et stykke længer hen, og rundt om er der kjørt og optraadt; et par stokender stikker frem — det er jo en tømmerlunne, som ligger der. Og nu opdager vi ved siden af lunnen tre fraspændte tømmer-slæder, staaende i rad med paalæssede og sammenlængede stokke.

Men skiløberen stanser, løser sine ski af og reiser dem mod tømmerlunnen. Efter nogle gange at have slaaet fødderne sammen — kanske for at komme efter, om han endnu har følelse i tærne — gaar han derpaa hen mod snehaugen, som gnisterne farer ud fra, og lavt nede ved jorden, gennem en smal nedgang, gravet i sneen, finder han en liden dør. Han aabner den, bukker sig saa dybt, han kan, og træder ind.

Her blændes hans øie af skinnet af et baal, der sprager paa ildstedet midt i hytten, og hvorfra lysningen, gennem det rummelige røghul i taget, naar helt op paa grantoppen ligeover. Rundt om ilden sidder tre karle paa lave krakke. Den ene af dem er netop ifærd med at stampe mel i en kogende vandgryde; den anden,

en smal, lyshaaret unggut, lægger gloende brande under gryden og mere ved paa baalet; men den tredje, en ældre mand, hvis furede ansigt omgives af et graanet skjeg, sidder med sin korte tobakspibe i munden som rolig iagttager og har just udtalt sin bestemte mening, at der endda maa «tulles mere mjøl i, hvis grauten skal bli hard nok» — thi haard maa tømmerkjøernes grød være, om der skal blive forslag i den. Alle tre har luerne paa — gode uldne bundings- og skindluer, — uagtet der for øieblikket visselig ikke mangler varme i det trange rum.

Den indtrædende, som bærer en skreppes paa ryggen og forresten er klædt i bygdens dragt, hilser godkveld, idet han stryger rimet af haar og skjeg.

«Er det dig, Hans Brænda? Saa skogbygdingen er ude og farer saa sent?» siger manden med piben.

«Ja, det var sent for mig. Jeg tænkte ikke, jeg skulde gaat nedover idag, det var sligt snefald; men saa blev det klart veir alligevel ud paa dagen. Aa saa ligger du i tømmerkjøringen du ogsaa, Tarald?»

«Aa ja, driver med det. Men se til at komme frem til varmen. Aa giv rum til ham, du Ola!» Og paa denne opfordring forlader gutten sin krak og slænger sig ned paa en af de med hø belagte sengebriske under skraataget.

«Skal du ned til bygden, eller skal du længer?» vedbliver han, som blev kaldt Tarald, at spørge.

«Jeg skulde bare ned med et par fugler,» svarer den fremmede, idet han lægger skreppen fra sig paa jordgulvet og tager plads ved det varmende baal.

«Aa hun er tung, kjender jeg», siger Tarald, idet han letter paa skreppen; men han maa undersøge den lidt nærmere og trækker ud en stor tiur. «En vakker kult, ser jeg. Har du skudt den?» 48

«Ja har jeg saa».

«Men har du ikke bøssen din med dig idag?»

«Nei, det blev for brysomt, jeg skulde faa med mig noget mel fra kræmmeren opover igjen.»

«Du skulde havt bøssen med. Det er tykt med graabein i skogen her.»

«Ja, jeg har seet færd efter ham.»

«Nedpaa moen her kan du tro, han har gjort et vakkert spil; han har revet sund en diger elg. Det havde været en ti, tolv stykker om 'en, og der var et svare blodbask i sneen; men dyret var der ikke stort igjen af.»

Og nu faar skytteren en nøiagtig beretning om stedet, levningerne, retningen af ulvesporene, kortsagt alle nærmere omstændigheder ved en begivenhed, som forresten ikke er sjelden i de østerdalske skoge om vinteren, naar sneen hindrer det tunge elgsdyr fra at undfly sin fiende.

Imidlertid er grødkokken bleven færdig og har øst grydens indhold i et fad. «Nu er sagtens melken tint,» siger han, idet han tager en mod ilden stillet stor melkeflaske af træ og vil helde deraf i en skaal; men den giver kun lidt af sig; der er is i den endda, og først ved at ryste den en god stund faar han skaalen fyldt. Og nu sætter de sig alle fire — thi fugleskytteren er gjestfrit bleven indbudet til at spise med — rundt om det dampende grødfad, idet gutten, som laa paa brisken, tager sæde paa en vedkubbe, og grødens høie varmegrad bøder paa, hvad der mangler i melkens. De brede træskeer rummer ret forsvarlige «grautbiter;» men ned glider de som ingenting.

«Er det længe, siden I kom herop paa tømmerkjøringen?» spørger gjesten; thi nu er det hans tur at fordre forklaringer.

«Nei, vi kom først opi her igaar; ellers har vi kjørt fra Svartbæklien efter julen.»

«Men holder I paa og lunner endda?» vedbliver spørgeren; «jeg ser, I kjører ovenfra myrerne.»

«Ja, der laa tilbage noget tømmer, som ikke blev fremkjørt ihøst, og det maatte vi have ned først, skulde vi tænke paa at finde det igjen før vaaren.»

«Ja, hvorledes gik det med Nordset'n her om vinteren?» faldt den anden tømmerkjører ind; «han havde hugget en fem hundred tylter tømmer; men saa drygde han for længe, før han begyndte at lunne, og saa kom der sligt et snefald, at han ikke fandt igjen en eneste stok før om vaaren, og tømmeret kom ikke frem før andre aaret.»

49

«Og dermed forliste han sagtens et par daler paa tylden; for saapas kvitter de af for gjenliggende tømmer,» gjentog Tarald. Og derpaa strøg han sin ske af med haanden og stak den saa, efter at have sagt Jesu navn for mad, i en spræk under taget, og det samme gjorde de andre. Der blev nu lagt en god del ved paa ilden, pibesnadden kom frem igjen, og en halv alen tobak gik om mellem dem, som ingen piber havde, og kom betydelig forkortet tilbage i eiermandens lomme. Saa snakkede de en stund om «Vesle-svarten» hans Tarald og om den gilde skogen, som der var i Østerdalen i gamle dage.

Dermed bankede Tarald piben ud og bad gjesten, som alligevel ikke kunde tænke paa at fare videre ikveld, at finde sig et rum at sove paa, saa godt han kunde. Gutten laa allerede med gabende mund og snorksov paa sin sengekrak; Arne husmand var endnu ifærd med at søge ud et par dygtige vedkubber at lægge paa ilden til natten; skytteren tog sin skreppe og lagde den som hovedpude tæt ved ildstedet, flyttede saa lidt paa gryden og en sodet kaffekjedel og strakte derpaa sine lemmer ud paa det haarde stenleie saa nær ilden som muligt. Men

Tarald husbondskarl maatte først se efter, om hestene var forsynede til natten, tændte en tyristikke og gik ud.

Derude er den klare, kolde vinternat; aandedrættet stiger som en røg tilveirs i lysningen af det røde blus, og sneen knirker under den gaaendes fod. Men hvor er da stalden?

Inde i snebakken, hvori hytten synes nedgravet, høres en afbrudt, dump, gravende lyd; det maa være heste, som tygger sit foder. Tarald løfter tilside et par granbuske, og der indenfor, under et lavt, i fortsættelse af hyttetaget nedgaaende tag af kløvninger, dækket med granbar og sne, staar to heste, som «humrer» mod den indtrædende, velkendte røgter. Efter at have forbedret deres nattefoder lukker han aabningen igjen og gaar hen mod en stor gran, mellem hvis nederste, snetunge grene en let damp sees at stige op. Herunder er ogsaa — ved tilsætning af nogle buske — indrettet en stald, som netop

V. bd.

giver knapt rum for én hest, og i lignende forvaringssteder staar de andre 50 heste.

Dyrene maa, ligesom menneskene, tage tiltakke med leiligheden, som den er herude i vilde skogen.

Da Tarald efter endt gjerning kommer ind igjen i tømmerboden, sover de alle derinde. Han selv finder sig ogsaa en hvileplads, og snart høres blot de tunge aandedræt af fire sovende i forening med den samme tyggende lyd fra hesterummet ved siden.

Før klokken er fire, knirker der atter i den utætte dør. Det er den aarvaagne husbondskarl, som allerede gaar ud for at forsyne hestene, før de skal drage i «ottevendingen.» Det er endnu nat, melkeveiens brede stjernebro gaar svagt lysende over det mørke himmelhvælv, paa hvilket en enkelt hvid nordlysflamme i ustadig flugt vifter op og ned over trætoppene. Men kulden er endnu strengere, end den var i kveld; det er, hvad østerdølen kalder «brændkulde;» thi rører du barhændet ved metal eller andre kolde ting, er det, ligesom du brænder dig.

En stund efter Tarald kommer ogsaa Vesle-Ole og faar skjend for, at han ikke straks stod op og hjalp ham. Men fra hyttetaget flyver alt gnisterne lystig tilveirs, og da de to omsider kommer ind igjen, luer atter baalet friskt paa ildstedet, og Arne har sat gryden paa og heldt melk over levningerne fra kveldsverden for at koge op til lidt «varmt i livet.» Fugleskytten har ogsaa reist sig fra sit haarde leie og sidder med den side mod ilden, som har havt for lidet af varmen, mens han laa.

En halv time efter er tømmerboden tom; men udenfor er det levende. En tyrifakkøl staar plantet paa tømmerlunnen og oplyser scenen: Arne og Ole kommer baskende gennem den dybe sne med hestene, som de har ført ned at vandes i den ufrosne ile tæt ved. Der spændes for; det klinger i stokke og tømmerlænker; det skurer og gnistrer i sneen; køjerne har hver sin tændte fakkøl i haand, og afsted gaar det ind mellem de høje snepyramider, hvis tætte rader i det flagrende fakkellys antager de forunderligste skikkelser.

Men ulven staar mellem buskene knapt ti skridt fra veien og ser med skræk og forundring paa det forbifarende fakkeltog. Han rører sig ikke af flekken, uagtet han ræddes for de ildvæbnede mænd. «Ser du den?» siger Tarald til Per skytter, 51 som holder sig ved hans side for at nyde godt af hans fakkøl.

«Er det en graabein?»

«Ja ser du ikke. det lyser i auga paa'n?»

«Aa tvi for en tull jeg var, som ikke tog børsa med!» udbryder Per ærgerlig og henvender derpaa følgende uhøflige tiltale til ulven, idet han truer ham med skistaven: «Aa vil du flytte dig afveien, dit styggelse!» Da vender hr. Urian sig og lusker langsomt ind gennem skogen, og sneen drysser ned af buskene i hans spor.

Det graaner alt ad dagen over de østlige aaser, da vore tømmerkjørere er naaede ned til velten. Her skilles skiløberen fra dem, idet han med skierne paa nakken gaar en vintersti udover berget ned til elven. Men neppe er han kommen ud over den steileste styrtning, saa staar han atter paa sine ski, og i næste minut skyder han rask henover elvens blanke, frosne flade, hvor han langt henne ser en uendelig række færdingslæs langsomt bevæge sig paa veien, der fører op igennem dalen; og snart kan han skjelne, hvad landsfolk de er, de pelsede, storstøvlede karle, som sidder paa høstoppede mel- og brændevinslæs. Men over elvebredden bag sig hører han dundren og klangen af stokke, som rulles udover velten; ja længe efterat han er faret færden forbi, naaes hans øre af en eiendommelig lyd, som paa stille vinterdage kan høres milevidt gennem dalene.

N. R. Østgaard.

tømmerlunne, tømmerstabel.

kløvning, halvdelen af en kløvet stok.

ottevending, daggry, (otta, morgenstund).

10. AF TORDENSKJOLDS LIV.

I. Kamp med en svensk kaperfregat (8de december 1717).

I aaret 1717 havde Tordenskjold søgt om orlov til at reise ned til Kjøbenhavn. Da der ikke var andre skibe at faa, lod han sig nøie med en liden hukkert, som han selv havde taget fra svenskerne, og som kun førte to smaa kanoner. Heri indskibede han sine sager, tog ombord sit tjenerskab, sin sorte bjørn, som altid fulgte ham, tilligemed to svenske faner og nogle passagerer og satte den 7de december fra Laurvik kursen nedover mod Kjøbenhavn. Dagen efter blev han i Kattegattet forfulgt af en svensk kaperfregat paa 16 kanoner og kunde ikke undgaa kamp med den; hukkerten blev ilde tilredt; men fregatten flygtede, efterat føreren var falden for en kugle fra Tordenskjolds rifle.

De nærmere omstændigheder ved den raske daad fortælles saaledes:

52

Besætningen talte ialt 21 mand; men deraf var kun 8 sjøfolk; de øvrige var Tordenskjolds tjenere, nogle svenske krigsfanger, desuden seks trompetere og en paukeslager. I hukkerten førte Tordenskjold med sig fra Norge sine kostbareste eiendele, deriblandt en samling smukke og fint forarbejdede skydevaaben, hvoraf han var en stor elsker. Da han kom imellem Vindø og Varberg, satte en svensk fregat paa 16 kanoner ud imod ham. Tordenskjold, som ikke var vant til at fly, fandt dog her, at det vilde være raadeligst, og satte seil til for at undgaa strid med sin overmand. Men fregatten satte efter ham og halede ham snart ind. Da Tordenskjold nu merkede, at der ikke var andet for end enten at slaas eller overgive sig, betænkte han sig ikke længe paa at vælge det første. Han lod begge sine kanoner flytte over i den ene side af hukkerten, uddelte vaaben til besætningen, forsynede sig selv med to rifler og en muskedonner og stillede to af sine tjenere bagved sig, som ikke skulde gjøre andet end at lade og række ham geværer, og i den stilling tog han imod sin fiende.

Ved det første lag, fregatten gav ham, styrtede paukeslageren død ned paa sin pauke; et gevær, som tjeneren holdt i haanden, blev skudt over, saa han kun holdt kolben tilbage. Tordenskjold svarede med sine to kanoner og geværerne; men den svenske kaptein ansaa al modstand for saa unyttig, at han lod raabe over, de skulde kun stryge flaget og give sig, saafremt de ikke vilde blive skudte isænk. Men Tordenskjold raabte tilbage: Han maatte vide, at det var Tordenskjold, han havde med at bestille, som ikke lod sig tage saa let. Var han en ærlig svensk officer, skulde han prøve at lægge paa siden af ham og entre. Kunde han gjøre det, vilde han holde ham for den bedste officer i hele Sverige.

Den svenske kaptein var rede til at følge denne indbydelse; han gjorde flere forsøg paa at komme ham paa siden og kaste entredrægger over i ham; men Tordenskjold vidste at sno sig saa vel, at fienden ikke kunde naa sin hensigt. Imidlertid blev de ved at skyde paa hinanden, og mange af det svenske mandskab faldt for Tordenskjolds riflekugler.

Tilsidst blev taugverket og det øvrige redskab paa hukkerten saa forskudt, at den ikke saa ud til at kunne holde sig længere; kapteinen ansaa den nu som allerede erobret, svingede sin hat og raabte, at han ønskede sig til lykke med at kunne bringe Tordenskjold til Gøteborg; han kunde være vis paa, han skulde blive galant behandlet. — «Nei,» raabte Tordenskjold tilbage, «hverken skal du eller nogen svensk bringe mig til Gøteborg.» I samme øieblik tog han sigte paa kapteinen, skjød og traf. Idet han saa ham falde, lod han pauker og trompeter høre under et almindeligt frydeskrig. Mandskabet paa fregatten blev forskrækket og troede, at Tordenskjold var uovervindelig. De dreiede straks af og gik bort. Tordenskjold havde lyst til at sætte efter dem; men mandskabet var træt og hukkerten ilde tilredt; han maatte derfor nøies med at sørge for sig selv og se til, hvorledes han kunde fortsætte sin reise. — I slaget manglede han kugler og skraa; men han var ikke raadløs: han lod sine engelske tintallerkener skjære i stykker til skraa og lægge i kanonerne.

53

O. Mallings.

II. Indtagelsen af Marstrand.

Den sidste begivenhed af vigtighed i den store nordiske krig var Tordenskjolds ekspedition mod Marstrand, som har kronet alle hans mærkværdige tog. Den lille by Marstrand ligger paa den østlige side af en ø ude i den bohuslenske skjærgaard. Ovenover byen, i vest, hæver sig paa en klippe den sterke fæstning Karlsten; byens havn dannes af to østenfor liggende større øer, Ko-øen i nord og Kløver-øen i syd. I denne ved batterier og skanser velbefæstede havn havde en svensk eskadre paa 16 skibe lagt sig i vinterkvarter. For at underrette sig nøie om alting besluttede Tordenskjold, der talte svensk saa godt som en indfødt, at forklæde sig som svensk fisker og spionere alting ud. Han tog en morgen en kurv med fersk fisk paa armen og gik ind i byen; fisken falbød han saa dyrt, at ingen vilde købe dem, hvilket just var hans hensigt; thi han vilde omkring overalt. Da han nøie havde beseet alting i byen, gik han ombord paa to orlogsskibe; men da de svenske officerer ogsaa fandt fiskene for dyre, saa gik han med en jolle tilbage til byen og lige op i fæstningen ind i kommandantens eget hus; derfra vendte han tilbage til byen, solgte sin fisk og kom, nøie underrettet om

54

alting, ombord paa sit skib. Den 21de juli 1719 gik han med 700 mand iland paa Ko-øen, fordrev den svenske besætning, gik over sundet og var den 23de om aftenen herre over byen og havnen med alle de skibe, som deri var. Men fæstningen var endnu tilbage. Indtagelsen af denne by har han selv beskrevet i et brev til Fredrik den fjerde; heri siger han, at han haabede at tage fæstningen i løbet af tre uger, naar han fik 1000 mand; han tænkte da mindst, at han skulde have den om tre dage. Hermed gik det saaledes til: Tordenskjold havde faaet at vide, at fæstningens besætning for den største del bestod af tyske krigsfanger, som var yderst misfornøiede; han fik derfor praktiseret tyske breve ind til garnisonen, hvori han lovede dem, som kunde formaa kommandanten til at overgive fæstningen, en anseelig belønning; hvis ikke, da saa han sig nødsaget til, skjønt han gjerne vilde spare byen Marstrand, at bruge al sin magt mod fæstningen, hvorved byen vilde blive ganske ødelagt.

Da disse breve ikke straks gjorde den ønskede virkning, lod Tordenskjold om natten udskibe den store mængde af korn, kjød, flesk og tobak, som fandtes i byen, forat den ikke skulde brænde op eller fordærves; dog glemte han ikke, idet han tømte magasinerne, at svare fæstningen. En bombe, som faldt ned i kommandantens eget hus, indjog hans hele familie saadan skræk, at kvinderne begyndte at overhænge ham med bønner om at overgive fæstningen; men kommandanten vilde endnu ikke høre noget derom. Nu var der i Marstrand en ung enke, som var en meget fortrolig veninde af kommandantens hus; dette vidte Tordenskjold, opsøgte hende, gjorde sig gode venner med hende, gav hende adskillige smukke foræringer, indbildte hende, at han ventede 20,000 soldater fra Strømstad, og bad hende overtale kommandanten til at overgive fæstningen, forat byen ikke skulde ødelægges. Mismodig gik hun op til fæstningen og fortalte alt dette; paa samme tid skrev Tordenskjold til kommandanten og lod ham vide, at det var hans alvor at tage fæstningen; han havde folk nok dertil, transporten paa 20,000 mand var allerede underveis; vilde kommandanten udsende en officer for at efterse de anstalter, han havde gjort, da skulde han erfare, at det forholdt sig, som han havde skrevet. Kommandanten tog ham paa ordet og sendte en kaptein ned for at se paa Tordenskjolds mandskab. Tordenskjold tog venlig imod ham og befalede straks i hans paahør, at alle mand skulde stilles op; men saasom dette krævede nogen tid, indbød han kapteinen til at nyde lidt til frokost og drak ham saa godt til, at det blev noget taaget for hans øine. Nu skulde man ud og se paa tropperne; men da han havde passeret den første gade, marscherede tropperne straks af og ind i den næste, som han havde at passere; han antog dem for andre tropper end de, han før havde seet. Saaledes gik det længe; overalt stod

folk, og officeren meldte kommandanten, at alle gader var fulde af tropper. Samme dag kapitulerede fæstningen, og kommandanten lovede at afmarschere til et bestemt klokkeslet. Men tiden kom, og Tordenskjold hørte intet fra ham. Da gik Tordenskjold selv, kun ledsaget af et par mand, op i fæstningen lige til kommandantboligen, stak den dragne kaarde ind gennem det aabne vindu, hvor kommandanten sad, og raabte barskt: «Tiden er omme, hvad er det, I nøler efter?» Kommandanten blev saa forbløffet, at han straks kom frem, lod besætningen træde i gevær og afmarscherede fra fæstningen.

Tordenskjold tilbød kommandanten at gaa med sig til Kjøbenhavn; men han mente, det havde ingen nød, og foretrak at blive i Sverige og lade sit forhold undersøge. Han blev aaret efter stillet for en krigsret og skudt for slet soldaterskab.

Fr. Sneedorf.

muskedonner, et haandvaaben, som udskyder en hel ladning smaa kugler paa engang. skraa, metalstykker o. l., som brugtes til skarp ladning.

11. Fra Lofoten.

55

Af H. Schulze

Det var en af de første dage i marts, da vor baad stævnede ind paa vaagen i et af de største vær i Lofoten. Havnen var ligesom brolagt med fartøier og baade, og kun langsomt avancerede vi fremad, idet vi snart med baadshagen maatte gjøre vei imellem baadene eller trække os langsmed fartøiernes sider og snart maatte kaste os ned allesammen for at undgaa at blive fiskede af landtaugene, som var fastgjorte i klipperne rundtomkring. Men vi ilede heller ikke saa farlig med at komme frem; thi det liv og den virksomhed, der sporedes overalt, og som dannede en skarp modsætning til de vilde naturomgivelser, maatte gjøre et ganske eiendommeligt indtryk paa den fremmede.

Det havde om dagen været et af de heldigere «sjøveir,» og de 5—600 baade, som roede i dette vær, var efterhaanden komne ind med fulde ladninger. De fleste af fiskerne var nu beskæftigede med at tilvirke fangsten, det vil sige, hovedet 56 blev afsnittet, og indmaden blev tagen ud, hvorefter torskene, to og to sammenbundne, blev hængte op paa hjelderne for at tørres. Andre solgte sin fisk til fartøiskipperne fra Bergen og de trondhjemske stæder, og denne handel gik naturligvis ikke af uden megen snak og akkordering, hvorunder de forskellige dialekter saagodtsom fra det hele land blandedes sammen i en babelsk forvirring.

I den lignelse til gade, som rækkerne af fiskerboder dannede, myldrede det af folk, som var beskæftigede med at udgreie de lange liner, der var komne i vase (d. e. knude) med hverandre, og igjennem fiskerbod-døren kunde vi se smaagutterne med megen alvor være beskæftigede med at passe den store gryde, hvoraf fiskerne skulde hente det forsvarlige, men ogsaa eneste ordentlige maaltid, som de nyder om dagen. Kort — overalt var der folk, og overalt hørtes en summende støi, som heller ikke blev mindre ved det øresønderrivende skrig af de tusend maager, som fløi rundt omkring os.

Endelig var vi komne iland og begav os op til handelsmandens hus, som med sine to etager ragede høit opover de lave fiskerboder. Men her var den samme uro og den samme virksomhed. Husbonden var paa kramboden, hans kone ligesaa, og lige til det mindste barn, som netop havde lært at stove, saa skulde det være nyttigt i den travle tid, enten med at hjælpe forældrene med handelen, eller idetmindste med at knytte spærregarn, hvormed fisken bindes sammen, naar den skal hænges. Som vel kjendte i huset fik vi imidlertid snart fat i folk, og efterat nogle ord var vekslede og velkomstglasset tømt, tog vi de os anviste værelser i besiddelse, hvor vi nu skulde tilbringe en fjorten dages tid.

Fjorten dage i et fiskevær! vil maaske mangan sørlænding udbryde. Dette maatte være lange fjorten dage! Men ikke at tale om, at vore forretninger optog ikke saa liden tid, saa har det raske fiskerliv noget saa eiendommelig tiltrækkende, at selv den fremmede og uvedkommende fatter interesse derfor. Han elektriseres af den samme følelse, som sætter alle disse tusend mennesker i bevægelse, og det varer ikke længe, før han med ligesaa stor iver tilraaber den første baad, som kommer til land om formiddagen, det sedvanlige spørgsmaal: «Kor gjik de' idag, glunta?» som alle de andre, hvis ve og vel ofte afhænger af svaret, som gives paa dette spørgsmaal.

57

Og saa vild naturen endog er, saa mangler dog heller ikke her det yndige og endnu mindre det ophøiede. Naar sjøen ligger blank og stille, eller den lette bris kruser dens vuggende flade, og den røde vintersol kaster sine purpurstraaler hen over de tusend baadseil, som i uoverskuelige rækker ligger ude paa Vestfjorden, da er dette et maleri saa smukt og livligt, som man kan ønske at se det, og virkningen forhøies endnu mere ved de snedækte klipperækker, som i de besynderligste og mest uregelmæssige former paa tre sider omslutter den brede fjord. Eller naar stormen sætter disse mægtige bølger i bevægelse og velter dem hen over de sorte skjær i forgrunden, som begraves i skummet, medens klippeblokker og grundinger, som før laa skjulte langt under havets overflade, i enkelte øieblik kommer tilsyne, da føler man en instinktmæssig ærbødighed for

de kjække sjømænd, hvis kald det er at strides med disse vilde elementer. Og træffer det nu, at fiskerflaaden er bleven overfalden paa sjøen af et saadant uveir, og man ser de lette nordlandske baade som rapvingede maager flyve tilbage til sin sikre havn eller sætte over Vestfjorden, da følger man med levende interesse de forskellige seilere, og hjertet banker ligesaa hurtigt i den fremmedes bryst som hos de tætte klynger af fiskere, der paa alle hoider i mørk taushed eller med enkelte korte sjømandsbemærkninger oppebier sine kameraters skjæbne.

Da det var blevet mørkt om aftenen, begyndte det at blive roligere i været, og i følge med vor gjæve vert gik vi ned imellem fiskerboderne. Alle de forskellige bodlag var nu beskjæftigede med sine huslige sysler, og ved tranlampens døsige skin kunde vi se de forskellige familier — thi saaledes maa man betragte beboerne i en fiskerbod, uagtet der ikke findes kvinder iblandt dem — samlede om den dampende gryde eller i forskellige stillinger hvilende sig ud efter dagens møie og besvær. Fra nogle boder lød spøg og latter og fra andre skjeldsord; men da vi kom ned blandt helgelændingernes og saltværingernes boder, hørte vi kraftige mandsstemmer synge salmer med en inderlighed, som viste, at den skik blandt dem, hver lørdagskveld og søndagsformiddag at ofre nogle timer til andagtsøvelser, ikke var en tom form.

58

Vil man imidlertid se fiskernes selskabelige liv og studere den nordlandske folkekarakter, maa man gaa hen i kaffehytten, hvor der altid er fuldt op af gjester, som nyder denne nu overalt blandt almuen saa almindelige drik. Efterat vi derfor ret var komne til ro i vort logis, budsendte vi eieren af kaffeboden i været om, at han maatte have noget ekstra kaffe i beredskab, og spadserede om eftermiddagen derned. Verten — en liden pibende mandsling, der var altfor ræd til at vove sit liv paa sjøen og derfor havde valgt denne levevei — tog imod os med megen ærbødighed og bænkedes os øverst ved det lange bord, hvor vi snart opvartedes med den dampende nektar i elegante, sammenlaante kopper.

Salonen var en almindelig bondestue, som istedenfor tapeter fra taget til gulvet var beklædt med en uendelig mængde gloende nürnbergerbilleder, der ved sin mageløse tegning og komiske sammenstilling tog sig helt pudsige ud. Her var Adam og Eva vandrende omkring, medens de høirøde og spanskgrønne æbler hang over deres hoveder. Karl Johan med en næse saa lang som et kisteskaft red paa en prægtig graaskimmel lige ved siden af paradiset have og havde til nabo paa den anden kant liden David, der spillede paa et instrument med gyldne strenge — det saa ud som en langeleg — for et kreatur i menneskelig skikkelse, der formodentlig skulde være kong Saul. Og saaledes vekslede det bortover med konger og keisere, paver og generaler, bibelske stykker og skibe for fulde seil

tilligemed frygtelige slag og staselige mønstringer, saa at man her for sine øine kunde se alle de merkelige personer, som findes i udtogene af verdenshistorien, og endda en god slump andre sager ovenikjøbet.

Møblementet var meget tarveligt og bestod i et langt bord, der gik langs efter værelset med en ligesaa lang krak paa hver side. Paa væggen var en tallerkenrække med et par dusin sprukne og klinkede spølkummer i, og i skorstenen hang den umaadelige kaffekjedel, som er i en kog fra den aarle morgen til den sildige kveld.

Saaledes saa det ud inde paa fiskeværs-kafeen. Her samles fiskerne, naar de trætte og forfrosne kommer fra sjøen, og hid strømmer alle dagdrivere — og hvilken plet paa kloden har ikke saadanne? — der tager den ene spærre fisk efter den anden af sin tynde hjeld og drikker den op i kaffe, medens de sidder i lun passiar om dagens spørgsmaal — veiret, fiskeriet og fiskepriserne — eller fortæller hverandre sine erfaringer om havmænd og havfruer, sjøormen og draugen, der, ret som det er, lader sine ildevarslende skrig høre, naar stormkulingerne kaster sig ned af fjeldene og tudende og hvinende farer hen imellem fiskerboderne og masteskogen paa vaagen.

I disse kaffehytter finder man alle aldre repræsenterede, ligefra den rødmussede tiaaring, som ror sit første fiske, og til den hvidhaarede olding, og alle karakterer findes afprægede i disse kantede, furede og veirbarkede ansigter, der, belyste af tranlampens rødlige, usikre skin, faar et endnu mere barskt og energisk udseende. Her ser man den blonde, lystige ungersvend, som ler og viser sine hvide tænder. saasnart han lukker munden op, og ved siden af ham sidder den satte, alvorlige hovedsmand med sit sikre blik og sin klare pande, hvorpaa gransynte folk imidlertid ofte vil se, at dødsenglen har trykt sit stempel*). Døgenigterne fra byerne med sit frække væsen og skumle opsyn blander sig mellem disse kjække, ærlige sjøfolk, og den stakkars fin i sin hvide, med snorer og baand rigt besatte kufte staar afsides med armene overkors og ser til, medens den ene som den anden bidrager sin skjerv til underholdningen.

Ved vort første besøg fik vi imidlertid liden anledning til at tage det nordlandske kafeliv nærmere i øiesyn; thi rygten om vort høie besøg havde spredt sig i været og forjaget de fleste fiskere, som generede sig for side om side med os at drikke sin spølkum kaffe. Men da vi havde opholdt os i været nogle dage og var blevne kjendte med folket, tog de det ikke længer saa nøie, og naar vi da gik indom kafeen et øieblik, kunde vi i en haandevending lære mere af deres tænkesæt og levemaade, end vi ellers kunde faaet kundskab om i aarrækker.

59

60

Fiskeriet gik imidlertid sin jevne eller rettere ujevne gang; thi én dag kunde baadene fuldladene komme hjem, og en anden dag kunde der neppe være et hundrede fisk eller to at faa paa baaden. Efter fiskens tilgang steg og faldt priserne, og steg og faldt fiskernes mod og forhaabning. Rygter krydsede hinanden om fiskerierne i andre vær, og fiskerne kom og reiste efter disse usikre og hinanden modsigende efterretninger. Veiret faldt som sedvanlig paa denne tid — mest uveir fra morgenen af, saaledes at fiskerne ikke kunde komme ud mere end et par dage om ugen, men stundom ogsaa godt veir om morgenen og storm ud paa eftermiddagen. Da var der forskrækkelse i værene; thi slegtninger og venner, kamerater og bekjendte var ude, og det var uvist, om de nogensinde saa land mere. Efter en saadan dag stod ofte fiskerboder tomme; men alt haab blev endnu ikke opgivet; thi stundom hændte det, at naar folkene havde været borte en 6—8 dage, kom de med en rask østenvind strygende over fra Salten, hvorhen de havde maattet gaa for uveiret. Da var der glæde blandt de hjemmeblevne og bevægelse i værret. De frelste var i nogle timer gjenstand for den almindelige opmærksomhed; de maatte fortælle sine hændelser og blev roste for sin flinkhed eller beklagede for sine lidelser. Men næste dag var alting glemmt, og folkene drog den næste dag paa sjøen igjen for maaske paany at gjøre samme reise.

Vi havde endnu ikke været ret længe i værret, før vi blev grebne af en uimodstaelig lyst til at komme ud paa selve fiskebanken og betragte det store fiskeri med egne øine og med egne hænder trække op 1 à 1½ meter lange torsker. Men da vi som uerfarne folk naturligvis var bange for vort skind, udsatte vi med denne reise til en dag, da det blev rigtig godt veir.

Det varede længe nok; men endelig vækkede vor vert os en morgen med den efterretning, at nu saa himlen saa tryk ud, at dersom ikke alle havets møer var os ugunstige, kunde vi være rolige for, at vi skulde faa se land igjen. Hurtig stod vi op og fik os lidt frokost, hvorpaa vi pakkede vore geværer og fiskeredskaber samt en nistebomme og et flaskefor i baaden og begav os afsted.

Hele værret stod øde og tomt, og om vi havde budt guld, kunde vi ikke opdrevet et par mand til at ro os. Men det behøvedes heller ikke; der blæste en svag⁶¹ nordenvind, som vi kunde bruge baade ud og ind, og under et lystigt «ohoi!» heisede vi seil paa vor skotkjeiping og drog udover.

Saasnart vi kom udenfor skjærene, som omgav vor verts sikre havn, havde vi Vestfjorden for os. Solen var netop staaet op bag Saltens mægtige fjelde, og deres vekslende former fremhævede sig klart og tydelig mod den blaa skyfri himmel. Til venstre saa vi op i Vestfjordens bund, hvor de sukkertopformede, snedækte fjelde rødmede svagt i det prægtige solskin, medens til høire Saltens

kyster lidt efter lidt tabte sig i det fjerne, og længer mod syd det vide hav med sin uendelige flade viste sig for vort blik. Foran os laa der i tusendvis*) baade i en lang række, indtil de tabte sig mod horisonten, og overalt omkring paa sjøen seilede og roede folk, der enten havde trukket sine redskaber eller skulde ud for at sætte nye.

Saasart vi var komne en 5 eller 6 kilometer ud paa fjorden, havde vi naaet linebaadene, som laa og trak. Fisk efter fisk fulgte med, eftersom redskabet blev trukket op i baaden; men det rigtige fiskebjerg stod dog først lidt længer ude, hvor garnbaadene laa. Vi styrede altsaa udover og fældede os paa veien nogle stormaager af de uhyre masser, som svævede omkring paa sine brede vinger.

Omtrent 9 kilometer fra land laa garnbaadene, og eftersom garnlænkerne gled ind i baaden, sprellede de uhyre torsker paa ripen og kastedes tilligemed garnene i en stor bunke midt i baaden. Et par mand var saaledes beskjæftigede med at trække; én sad og andøvede, og den øvrige besætning holdt paa at udgreie garnene, plukke fisken af og skille den ved indvoldene, som blev tilkastede de umættelige maager, der i tætte kredse svang sig omkring eller hvilede ud paa sjøen efter sine vældige maaltider.

Vi behøvede ikke at spørge, om fiskeriet var godt; thi den høie bunke af fisk, som efterhaanden dyngedes op i agterskotten, og fiskernes lystige miner gav os det sikreste svar. Efter at have vekslet et par ord med dem roede vi derfor hen til en bøie, der var lagt ud for at holde en garnlænke fast, og bandt baaden dertil. Og ⁶² nu skulde vi til at prøve vor lykke

Vore redskaber saa dog ikke synderlig lovende ud. Snørene var blot forsynede med én krog; men til gjengjæld var denne saa stor — ja næsten som en liden baadshage, og jeg studerede meget paa, hvorledes det skulde gaa an at faa skjult den lange od. Men vor vert, som fulgte med os, gjorde kort proces. Han skar en spegesild i en 3—4 stykker, stak disse ind paa midten af krogen, og uden at umage sig med at skjule odden eller agnoren lod han gaa tilbunds. Ja, bider lofottorsken paa slige greier, saa er han dummere end nogen torsk i verden.

Men han bed da. Da det tunge lod var kommet ned paa omtrent 80 meter, blev der en stans — nu var fiskebjerget naaet, saa faldt loddet fra torsk til torsk, indtil vi omtrent kunde antage at være midt oppe i selskabet og holdt stille.

«Men hvad er det? Det sidder jo fast!»

«I en torsk ja, træk! træk! Aa, nu bed han for mig.»

Og vi halede og trak i de lange bester af alle livsens kræfter. Sommetider stod det plent stille, og vi stemmede med fødderne mod baaden for at hale med større kraft; derpaa gav han efter og løb afsted et langt stykke, saa vi troede at have

mistet ham. Men krogen havde et godt tag, og efter nogle minutter saa vi et langt kreatur med et par umaadelige, gloende øine og et hoved saa stort som et kalvehoved sprelle i vandskorpen.

«Hvor er kleppen? Hei, hid med den! Hui! Nu er du min, din knegt.»

Og saaledes fortsatte vi et par timers tid med at hale og holde løier, og da vi drog hjemover, havde vi en 50—60 stortorsker i baaden, et antal, som ingenting har at betyde blandt de millioner, som fiskes op i Lofoten, men som dog var fuldkommen tilstrækkeligt til at mætte os alle til aften og et hundrede mennesker til, om det havde gjældt derom.

H. Schulze.

glunt, gut.

*) Det er en tro deroppe, at man paa enkelte personers ansigter kan læse deres skjæbne og navnlig se, om de skal blive sjølig, d. e. dø paa sjøen. Glat — helst mørkt — haar, der klæber fast til panden, som om det skulde være vaadt, og en bleg ansigtsfarve skal være de uheldige merker.

skotkjeiping, baad med aarer, uden lasterum

*) Man antager, at 4000 baade, besatte med 20,000 mand, er beskæftigede med lofotfisket.

12. En tiurleg i Holleia.

62

Af P. Chr. Asbjørnsen

Fra Tyristranden gik vi en af de første dage i mai — det var længe, førend jagtloven udklækkedes — op igjennem lien for den følgende morgen at være paa en tiurleg i Skjærsjøhaugen, som paa disse kanter havde ord for at være den sikreste. Vi var fire, min ven kapteinen, jeg, en gammel skytter ved navn Per Sandaker over fra Sogndalen og en rask gut, der førte to kobbel hunde. Naar legen var endt, skulde vi nemlig gaa paa harejagt. Nede i bygden var det fuld vaar; men da vi kom ind paa aasen, laa sneen dyb i dale og dækker. Aftenen var endnu ret lun, og fuglene sang sin vaarsang i skogen. I nærheden af Asksæteren, hvor vi agtede at tilbringe natten, tog vi op i den for enhver i disse skoge vankende fugleskytter vel bekjendte Skjærsjøhaug for at høre, hvor fuglene satte sig paa natkvisten. Da vi naaede derop og fik en fri udsigt, stod solen i nedgangen og kastede sit gyldne lys ufordunklet op i den tindrende himmel. Men denne hvælvede sig ikke over et blidt og venligt landskab. Mørke, uendelige skoge og aaser, kun afbrudte ved islagte tjern og store myrer, strakte sig paa alle kanter lige hen til himmelbrynet.

63

Vi havde ikke været her længe efter solens nedgang, før vi hørte en susende flugt og de sterke, tunge vingeslag af en fugl, der slog sig ind.

«Det var ikke nogen gammel fugl,» sagde kapteinen med kyndighedens mine, da han ikke hørte fuglen give lyd, efterat den havde sat sig op.

To fugle kom snart efter denne susende og slog sig ind uden at give lyd. Men derpaa kom en flyvende med endnu tungere, mere susende vingeslag, og da den havde sat sig, skar den neb.

«Den karlen er ikke født ifjor. Det er husbonden paa legen,» sagde Per Sandaker. «Bare det ikke er Gamle-storen selv; men det tror jeg mest.»

Der kom endnu tre fugle, og for hver, som slog sig ind, skar den gamle nebbet. De to gav ikke lyd; men den tredje svarede i samme tone.

«Det var en fremmed karl,» udbrød Per; «han kjendte ikke gamlen, ellers havde han holdt kjæften sin. Paa morgenkvisten kommer han til at angre det, for, tro mig, gamlen finder ham nok, og han er ikke bas at kjeikes med, naar det rette lunet er paa ham. Jeg har seet, hvorledes han børstede en kranglefant, som skar til ham paa legen en gang før.»

Under disse ord lagde skyttens aabne, veirbidte ansigt sig i høist besynderlige, polisk grinende folder, der syntes at hentyde til en eller anden mystisk historie. Thi efter den korte skildring, kapteinen havde givet mig af ham, da Per Sandaker under vor vandring engang var bleven et stykke efter, skulde han være sterk i historier om troldfugle, udsendinger og underjordiske, og især var han omstændelig naar han fortalte om en eller anden af de atten bjørne, han i-sine dage havde fældet. Derimod taug han gjerne angaaende det ligesaa store antal, onde tunger beskyldte ham for at have skudt bort.

«Men hvad er det for en gammel og gamle-stor, du taler om?» spurgte jeg.

«Det skal jeg sige Dem,» tog kapteinen hurtig tilorde, idet vi begav os paa veien til sæteren. Rimeligvis frygtede han for, at dette overilede og utidige spørgsmaal efter mit saa korte bekjendtskab med Per skulde indgyde ham mistro og lægge baand paa hans tunge. «Det skal jeg sige Dem,» svarede han. «Der er en gammel tiur paa denne leg, som er bleven et fabeldyr i den hele egn. Blandt skytterne her er den kjendt under navnet «Brækaren;» thi istedenfor at sidde rolig paa kvisten og kneppe flyver den ofte om mellem trætoppene, brægende som en gjed. Først, naar denne manøvre er udført, sætter den sig op for at klunke og sage. Saadant spil er saa ufornuftigt, at ingen kan komme den paa skud. Den bruger imidlertid endnu oftere et andet kneb, som er meget værre. Den sidder rolig og knepper og slaar sin klunk; men naar den skal tage paa at sage, flytter den i et andet træ. Kommer man ved et slumpetræf til at skyde,

bider det ikke paa den. Gamle Per der har skudt paa den baade med salt og med sølv; men uagtet fjærene føg af den, tog den ikke mere notis af hans sikre rifleskud end af en salut. Næste morgen spillede den lige raskt og lige falskt.»

«En kunde ligesaa godt skyde paa en sten,» sagde Per med den fuldeste overbevisnings afgjørende betoning. «Jeg kom ind paa ham,» vedblev han, «engang han holdt leg paa fladbergene her borte ved kloppen, rigtig midt i veien, som gaar til Skaug, og sad der ikke saa fuldt med roier om ham, at jeg talte syv stykker, og flere var der i skogen; for der snovlede og pratede bag hver busk. Og de, som var fremme, de rendte rundt omkring ham og strakte halsen ud, hukede paa sig og gjorde sig saa lekke; men fuglen sad paa fladberget og briskede sig saa 65
kjøn og spansk som en greve. Ret som det var, satte han styven op og slog hjul, vendte paa sig og sopte vingerne nede ved benene og hoppede ende tilveirs saa høit som saa —. Ja jeg vidste ikke, det var den kallen, jeg, ellers havde jeg nok givet ham en smeld straks, før han havde gjort sig haard, kanske; men jeg syntes, det var morsomt at se paa. Som han var i den bedste legen, saa kom der fygendes en anden tiur — den var ikke braadt saa stor — og kastede sig paa legen. Men da blev der vel spil; gamlen reiste styven tilveirs, og skjegget stod ud paa ham som tinder i en hekle, og saa skar han med nebbet, saa det rigtig græssede i mig, og den anden, han svarede — han var ikke mindre karl, maa vide. Men saa føg gamlen paa ham, og da de slog nebbene og vingerne sammen, smald det, saa det bragede i skogen. Bedst det var, saa hoppede de høit imod hverandre og hug med nebbet, rev med klørne og slog med vingerne, og de var saa arge, at de hverken sansede eller samlede, og jeg syntes, jeg kunde gjerne gaa bort og tage dem med hænderne begge to. Men tilsidst tog gamlen rigtig tag i luggen paa den anden, og han slog den og haandterte den, saa den ordentlig peb, og jeg syntes mest synd paa fuglen; for han leiede den om i toppen, trykte den til marken og havde den under sig, saa han ordentlig kom agende ud over fladberget paa den lige ned for benene paa mig. Da lagde jeg til øiet i en fart. Det smald, og fuglen laa død paa flekken; men gamlen blev siddende og lugge den endda, og han løftede ikke paa vingerne. Ja saa, tænkte jeg, er du saa stød i loggen, skal du være min. Jeg ladede igjen og skulde lægge paa ham; men da ristede han paa sig og reiste ende tilveirs. Men var han mere end ti skridt fra mig, saa lad mig aldrig skyde en fugl mere. — En anden gang var jeg ogsaa heroppe og hørte, hvor han slog ind, ligesom ikveld. Det var i en gammel furu, han satte sig paa kvist. Did gik jeg kvaresten natten, før der var fugl vaagen i skogen. Men da han tog til at spille, spilte han realt den gangen. Han spilte, saa furuen ristede, og der mangledes hverken klunk eller sagnings, og ikke flyttede han

heller. Da han slog det fjerde spillet, var jeg indom hold — han sad langt nede paa en kvist

V. bd.

ind ved furulæggen. Nu skal du være min, tænkte jeg; for jeg havde skaaret op en sølvtoskilling og lagt for kuglen. Men dengang tænkte jeg feil. Da det smald, fløi han lige radt, endda fjæren føg af 'en. Der bider ikke noget paa den karlen.» 66

«Imorgen skal vi dog prøve at faa den, Per. Nu ved vi jo, hvor den sidder?» sagde kapteinen spydig.

«Der maatte ikke være fugl i skogen, naar en skulde give sig til at gaa efter den,» svarede Per, halv vred. «Ja,» tilføiede han med et lidet anstrøg af ironi, «vil kapteinen gaa efter den, saa — jeg spilder ikke et korn krudt paa den. For det siger jeg,» vedblev han troværdig, «at sligt spil skal aldrig nogen have hørt. Og slig en fugl da! Det er det underligste dyr, en kan se. Han er ikke skabt som en anden ordentlig tiur, han er mest en halv gang saa stor og vel det.»

«Ja, du har ret, det er en gammel rad, som ikke er et skud krudt værd,» sagde kapteinen. «Dens kjød er vist saa seigt og beskt som den furukvist, den spiller paa. Imidlertid skulde jeg dog ønske at faa undlivet den for at faa en ende paa dette raklespil, hvorved den saa ofte har taget os ved næsen. Jeg har flere gange gaaet efter den uden at faa rede paa spillet. Jeg har ogsaa et par gange skudt paa den, men paa saa langt hold, at der var liden rimelighed for træf. Det er rigtignok en donatbommert at skyde to gange paa langt hold i tiurskogen, det ved De nok,» henvendte han sig til mig; «men den sidste gangen var der intet andet for; thi jeg hørte den kanalje Sara-Anders stille efter fuglen paa samme tid. Det er virkelig, som Per siger, en underlig fugl, denne gamle tiur,» vedblev han; «men,» tilføiede han med et af mig alene bemærket nik, der antydte hans forsæt at faa Per Sandaker til at rykke ud med flere af sine historier, «naar vi kommer op i sæteren, skal jeg fortælle en tildragelse, jeg har oplevet med en troldhare, som var endnu besynderligere end vor tiur.»

Vi kom snart til den øde sæterhytte, hvorhen gutten var gaaet med hundene, da vi tog bort i haugen. Efter kapteinens ordre havde han luftet og gjort op en dygtig ild paa skorstenen. Da vi havde skilt os ved bøsser og jagttasker og sat tillivs et godt aftensmaaltid af kapteinens fortrinlige niste, begyndte denne med paataget alvor i tale, ansigt og miner at fortælle den belovede historie om troldharen. 67

Efter kapteinens gjentagne opfordringer kortede Per os tiden natten udover ved sagn, eventyr og beretninger om sine jagtbedrifter. Af og til gav kapteinen

en jagthistorie tilbedste, der somoftest indeholdt hvasse hentydninger til en eller anden af Pers bortskudte bjørne, hvorover denne aldrig undlod at lægge sit besynderlige grinebideransigt i helligdaysfolder og klø sig bag øret. Undertiden blinkede han derhos polisk med det ene øie og sagde: «Det var til dig, det, Per Sandaker, tag det med dig hjem!»

Ved midnat lagde vi os til ro foran ilden paa et par bænke og hvilede ud i en kort slummer. Da vi vaagnede, sagde Per, at det var paatide at gaa paa legen. Ude var det temmelig koldt. Der var frosset skare paa sneen, saa den knirkede under vore fodtrin. Himlen var dog næsten vaarlig klar og mørkeblaa, og nogle hvidlige skyer, der sagte kom seilende fra syd, spaaede nattekulden en snarlig ende. Maanen stod lavt nede ved horisonten. Istedenfor at lyse for os paa vor natlige vandring lagde den kun sit milde skjær over de fjerne aaser og træernes toppe; men mellem furusøilerne lagde den denne mystiske skumring, der forlængede skyggerne i det uendelige, fremgjøgledede fabelagtige skikkelser mellem stammerne og gjorde skogen saa hemmelig, dyb og rædsom.

Kun rødkjelken afbrød ved sin mildeottesang skogensomhedens stilhed.

«Der synger den fuglen, som er først oppe om morgenen,» sagde Per. «Nu varer det ikke længe, før der blir liv i skogen. Vi faar vist skynde os lidt.»

«Det har god tid, min kjære Per,» sagde kapteinen, «tiuren spiller bedst paa haugen mellem os og Løndalsmyren, og jeg tror ikke, det blir noget med spillet. Det er for koldt.»

«Det blir lindere paa morgensiden,» svarede Per paastaaelig, «for det er søndendrag i veiret, og jeg tror, det blir friskt spil, da det har været saa koldt de forrige nætterne. Solspillet blir vist rent gildt. Hør bare paa rugden, hvor friskt den knorter og trækker. Den venter godt veir. Der bræger myrbukken ogsaa. Det blir godt,» tilføiede han med overbevisning.

Vi hørte holtsneppens eiendommelige lyd, der ligner den gjentagne kvækken af en frosk, efterfulgt af en skarp, skjærende hvislen, lig et sterkt kvidder af linerlen; vi saa i den nedgaaende maanes svage straalere den ene skygge efter den anden af denne fugl fare henover trætoppene. Vi fornå myrbukkens eller den enkelte bekkasins uhyggelige, brægende lyd, snart nær, snart fjernt, snart hoit oppe i luften, snart over os og pludselig, som det syntes, lige ved vore øren, snart paa alle kanter, uden at vi dog var istand til at faa øie paa fuglen. Skræksomt overbød heirens vilde, gjennemtrængende skrig de øvrige fugles, der ved dette syntes at gjennembæves af rædsel; thi de taug pludselig, hvergang det lød, og der indtraadte en stilhed, som gjorde afbrydelsen dobbelt uhyggelig. Men nu istemte trælerken med klare, klingende toner sin morgensang, der gjennem

68

nattens mulm og mørke mindede om det lyse dagskjær og dannede en oplivende modsætning til de natlige fugles spøgelseagtige færd og uhyggelige toner.

«Der ringer tiurklokken,» sagde kapteinen. «Saa kalder svenskerne denne lille, muntre fugl; thi naar den stemmer op, tager tiuren morgensalmen fat paa natkvisten. Lad os nu stanse lidt her; vi er ikke langt fra de fugle, som kom sidst igaar. Ved at gaa nærmere kan vi let komme til at støkke dem.»

Da vi havde staaet og lyttet i nogle minutter, hørte vi en fugl spille i et par hundrede skridts afstand.

«Jeg tror mest, det er den karlen, som kom sidst og skar neb,» sagde Per. «Jeg skal rigtig undres paa, om han ikke faar stryg. Gamlen pleier ikke at være stutthugsen.»

Kapteinen lod mig valget mellem at gaa paa den kant, hvor vi hørte fuglen spille, eller mere nordlig, hvor han antog ungfuglene sad. Jeg valgte det første. Kapteinen gik nordover. Jeg og Per sneg os frem mod fuglen og søgte med den yderste varsomhed at undgaa sne og bragende kviste. Da vi hørte fuglen skjærpe, stansede vi et øieblik, men sprang under hver følgende skjærpning eller sagning, umiddelbart efterat den havde slaaet klunken, to eller tre skridt fremad. Under knepningen og klunken stod vi naturligvis ubevægelige. Da vi paa denne maade havde nærmet os træet, hvori den sad, paa en afstand af firti til femti skridt, hørte vi en fugl komme flyvende og med bulder slaa ind i træet. Lyden af sammenslagne neb og vinger forkyndte, at den gamle havde aflagt det forudsagte besøg hos den fremmede medbeiler paa morgenkvisten. Under kampen sprang vi nogle skridt frem; men susende vingeslag vidnede om en letvunden seier og den fremmede fugls flugt. Nu var det stille lidt; men der kaglede en røi, og straks begyndte fuglen at spille. Den kneppede og slog klunk; men da vi løftede foden for at springe til, løftede den vingerne og flyttede i et andet træ, hvor den atter begyndte sit skuffende spil.

69

«Det kunde jeg mest vide,» sagde Per ærgerlig. «Nu er han ude igjen, gamlen. Det nytter aldrig i verdens rige at stille efter ham. En kunde ligesaa godt stille efter skyflokken. Nei, lad os gaa lidt længer nordpaa; der sidder flere fugle, og der er vel kanske en af dem, som tør løfte paa nebbet, endda de er rædde for dette ubestet.»

«Ved du, hvor denne gamle pleier spille solspillet?» spurgte jeg.

«Ja, det ved jeg vel,» svarede Per, «Han spiller det i en furu paa en liden bergknaus nedenunder her i Hyttetjernsmyren; men det er ikke greit at faa skud paa den der; for furuen er saa urimelig høi og lang.»

«Did vil vi,» sagde jeg; «men siden du tror, det er bedre, kan vi først gaa lidt nordover.»

Vi gik et stykke i den foreslaaede retning forbi en uhyre stor rullesten, som Per kaldte Mjølne-Ragnhild, langs den søndre bred af Løndalsmyren. Men vi hørte ikke en fugl spille. Per Sandaker undrede sig meget over, hvor de alle var blevene af, og kom endelig til den slutning, at slagsmaalet havde jaget dem bort eller gjort dem saa rædde, «at de ikke torde mukke.» Det begyndte at lyse af dagen, da vi hørte et knald langt nord paa Sandtjernsaasen, hvor Per fortalte han og kapteinen pleiede at have bjørnaate liggende, og hvorfra manden ikke skulde have langt til sin sæter og det sted i Sogndalen, hvor han boede. En stund efter hørte vi atter et knald, der ligesom det forrige erklæredes for at være fra kapteinens bøsse. Medens vi gik ud paa myren til den betegnede furu, hvorhen Per ikke fulgte med synderlig lyst, gav han sin ærgrelse over vor uheldige jagt frisk luft, idet han i afbrudte sætninger smaasnakkede med sig selv: «Bare krudtspilde — nei, nei, kapteinen, det er karl til mand — han har en — kanske to — Sara-Anders var det inte — den fillebøssen da — hm, det er en anden smeld i kapteinens.»

70

»Trøst dig, Per,» sagde jeg. «Kanske vi tør faa den, som er bedre end alle andre fugle paa legen.»

«I maa kunne rare kunster, I da,» sagde Per; «men han er for ful, og han er for haard, skal jeg sige.»

Da vi over den frosne myr var komne ud paa bergknausen, tog jeg i betragtning af de drøie hold, hvorpaa fuglen maatte fældes, hvis den efter vor sandsynlige formodning slog ned i furuens top, haglene ud af min bøsse og ladede med en haglpatron i staaltraadvire. Per saa paa dette, rystede paa hovedet og udtrykte sin mistillid med et:

«Skal tro, det hjælper!»

«Faar se,» svarede jeg ligesaa kort.

Den knaus, vi befandt os paa, laa i den store myr som en liden ø. Paa dens høide kneisede hin tidtnævnte furu, et umaadeligt mastetræ, fuldt af hakkespethuller. Mod den østlige ende af bergknausen stod en anden, der havde været ligesaa vældig; men ludende heldede den sig ud over myren. Stormene havde brudt dens top; kun dens nederste, næsten nøgne grene var tilbage, og som muskelknudrede kjæmpearme raktes de ud mod den sølvklare morgenhimmel. Solen begyndte at hæve sig. Den gyldede aasryggene og lagde efterhaanden sin glans ud over de mørke granlier. Men endnu laa Skjærsjømyren, der i sydlig retning strakte sig saa langt ud for øiet, at det

blaanede i skogen ved dens fjerne bred, i dyb skygge. Rugden, myrbukken og alle nattens fugle var gaaede til ro; men skogens muntre sangere fyldte den klare morgenstund med jublende toner: gransangeren lod sit monotone klapreverk gaa; bogfinker, fuglekonger og gjærdesmutter trillede i høien sky; aarhaner skjeldtes og buldrede høit; maaltrosten udsendte af fuld hals spotteviser og smådeord mod alle, men faldt dog undertiden over i det følsomme og kvidrede sagte og undselig nogle kjæle strofer. Paa den anden side myren spilte en tiur paa top. Røierne gjorde sig elskværdige, kaglede og snøvlede sin hæse næselyd, der fra sangfuglenes stade maatte tage sig ud, som naar vore oldemødre vilde begynde at tolke os elskov og ungdommelige pigefølelser.

Imens stod vi skjulte i et tæt enerkrat paa den lille bergknaus og ventede 71 fuglen hvert øieblik; men den gamle dvælede længe. Endelig, da solstraalerne gyldede i furutoppen, kom den susende paa tunge vingeslag og kastede sig, ikke som vi havde ventet, i det høie træ over os, men i den topløse furu, der ludedde ud over myren. Det var i sandhed en prægtig fugl, en stolt kjæmpe, saaledes som den sad der paa den nøgne gren mod himlen med sit skinnende, gjenstraalende, lysgrønne bryst i solens glans. En røi kom efter og kastede sig ned i toppen over vore hoveder. I samme øieblik slog fuglen til spil, reiste hageskjegget, slæbte vingerne ned paa fødderne, gjorde under bølgeformede bevægelser med halsen nogle skridt frem paa grenen og begyndte at spille, hvorunder den slog halen op som et vældigt hjul. Jeg stod med fingeren paa hanen og ventede spændt det afgjørende øieblik, da den skulde udbrede sine vinger til flugt, for paa den store flade, som derved frembød sig, paa et langt hold at kunne gjøre et saa meget sikrere skud. Men under røiens fortsatte kaglen spilte den spillet til ende og havde alt slaaet klunkken i det andet, da en kvist knækkedes under min fod. Røien udstødte en skarp, varslende lyd. Dog nu var den gamle kommen i saadan hede, at den ikke ænsede det velmente raad, men blev ved at skjærpe, indtil den tro elskerinde lettete, fløi lige imod den og syntes at ville støde den ned af grenen. Vakt ved det varslende vingeslag lettete den gamle sig til flugt; men min bøsse var hævet, og den mægtige fugl styrtede hovedkuls ned paa myren. Dødskampen var let; den flagsede kun et par gange med vingerne.

Per sprang til og tog fuglen op, og der gik en forbauselsens skygning over hans ansigt, som dog snart afløstes af et fornøiet, beundrende grin. Han rystede paa hovedet og sagde:

«Nei aldrig havde jeg troet det, om saa kapteinen selv havde sagt det; for dette er den rette. Jeg kjender ham paa nebbet; saa gult og krumt og digert et neb har ingen anden tiur i marken. Se, hvor grøn han er i brystet, det skinner

mest af ham. Og saa tung og svær han er!» vedblev Per, idet han under næsten barnagtige glædesudbrud veiede fuglen i haanden. «Jeg tror ikke, jeg lyver stort, naar jeg siger, at den veier tredive merke. Det var skud! Nei, kapteinen, han vil da blive glad! Ho, ho, herover!» skreg han, saa det rungende gjentoges af aasernes 72
ekko. Kapteinen viste sig snart paa myren, fulgt af gutten, som var stødt til ham med hundene. De bar hver en tiur. Per løftede triumferende vort bytte i veiret og raabte paa langt hold:

«Det er gamlesuggen, kaptein!»

«Hvad siger du, karl?» raabte denne og kom med ilende skridt. «Er det den gamle? Det er et ordentligt stykke arbeide, som fortjener en dotsup,» udbrød han, idet han tog flasken og sølvstøbet frem af jagttasken og drak os til.

«Var det ikke det, jeg sagde, at han blev glad, kapteinen?» sagde Per grinende og smaaleende, idet han blinkede med øinene og tog sig en eftertrykkelig taar af bægeret, der raketes ham. «Nu blir der anden moro paa legen, siden vi er kvit det udyr.»

Da vi havde udvekslet beretningerne om vore hændelser, blev hundene slupne. Jagtskriet fyldte skogen. Det var straks fod, og inden kort gik det afsted i fuld, skurende los. Ekko gjentog glammet mangedobbelt mellem aaserne, og hjertet svulmede af lyst ved lyden af den klingende jagt i den solblanke morgenstund.

P. Chr. Asbjørnsen.

kjøn, stolt. stod i loggen, sikker, paalidelig, som ikke lader sig forstyrre.

raklespil, daarligt spil.

støkke, skræmme. stutthugsen, glemsom.

13. Maaltrosten.

72

Af F. O. Guldberg

Ikke alle lande har den lykke at huse naturens mest berømte sanger, nattergalen. Den bebor kun de tempererede soner; den kolde og tropiske sone har blot sangere af anden og tredje rang. I Norge, skjønt sterkt begunstiget i klimatisk henseende, synger ingen nattergal, og pladsen nr. 1 tilfaldt efter folkets dom maaltrosten (*Turdus musicus*). Naturforskerne kalder den derfor ogsaa nordens nattergal. Af landsfolket benævnes den maaltrost, talatrust og natvake; thi kjært barn har mange navne. I Sverige kaldes den taltrast og fjellstare og i Danmark sangdrossel eller blot drossel. Efter døden mister den, som alle dødelige, de mange titler og faar tilligemed sine slegtninge, graatrosten,

sorttrosten og rødvingen, det fælles navn kramsfugl, hvorunder den bedst kjendes af bybeboerne og landets kokkepiger.

Maaltrosten er en trækfugl, som ankommer til os i midten af april maaned. Man træffer den da i alle større og mindre skogholt, ja selv i haver og parkanlæg, hvor den paa trosternes sedvanlige maner hoppende gjennemstreifer marken under træerne for at opsøge regnorme og insekter, som vaaren og hele sommeren udgjør dens væsentligste føde. De første dage efter dens ankomst er næsten udelukkende optagne af madstrævet, da den, saalænge sneen dækker det meste af skogbunden, og tælen endnu ikke er gaaet ud af jorden, har vanskelighed for at finde den fornødne føde. Heller ikke skal der saa lidet til, hvis den i det frie fortærer ligesaa meget som i tam tilstand, nemlig daglig sin egen vegt af næringsstoffer. Men naar sneen er borte, og græsset begynder at titte frem; naar vaarsolen varmer, og insekterne kryber ud af sine pupper og vinterhjem, da er trængselens tid forbi, og god og mæt kan den hvile sig ud det meste af dagen, hvis ikke et nyt paafund er kommet den i hovedet eller rettere sagt i hjertet; for nu vil den gifte sig.

73

Snart er partiet stiftet, og hvedebrødsdagene begynder. Men det unge par gjør ingen lange reiser; det vælger sig et yndigt sted til sommerbolig og slaar sig saa til ro. Betingelserne for, at et saadant kan falde i egteparrets smag, er først og fremst vand og skog. Helst ønsker de at bo ved et fjeldvand; men findes intet saadant i nærheden af dets fødested — thi langt fra dette bosætter de sig aldrig — nøies de ogsaa med en elv, en bæk eller en myr. Vandet kan maaltrosten ikke undvære, da den hver morgen maa have et forfriskende bad og desuden et spil til tidsfordriv i ledige timer.

Er saaledes egnen valgt, gjælder det at finde et passende træ, hvori parret kan bygge sit rede. Helst vælges et middelshøit grantræ, hvori der et godt stykke ovenfor marken findes en mod regn og blæst vel beskyttet rugeplads. Her bygges nu et tarveligt, men hensigtsmæssigt trostehus, og begge mager er i stadig virksomhed og bevægelse; hannen streifer om for at finde passende byggematerialier, medens hunnen forbliver paa redepladsen, hvor den ved omdreieende bevægelser søger at give huset den rette form og fæste kvistene og mosen. Efter nogle dages forløb er redet noksaa hyggeligt at se til; men det er endnu paa langt nær færdigt. Det er altfor stort og desuden for luftigt; de smaa maa ikke udsættes for træk og kulde, og derfor skal det rappes. Ogsaa dette arbejde udføres af begge magerne, som i en myr eller bæk i nærheden henter jord, raadne træfliser og trevler og laver deraf et slags deig, hvormed det indre af redet oversmøres, indtil det indvendige rum er blevet passende formindsket og

paa alle kanter tæt og lunt. Er der solskin og varme i veiret, er redet snart tørt og færdigt til eglægningen. 74

Hver morgen i de første fire til fem dage lægger nu hunnen et blaa-grønt, med sortbrune flekker bestrøet eg, hvorpaa rugningen begynder. Denne forretning er væsentlig hunnens, som kun i enkelte, korte mellemrum afløses af hannen; thi saasnaart hunnen har nydt et af sine i rugetiden faa maaltider og pudset og bevæget sig en smule, overtager den atter dette vanskelige arbejde. Eggene maa nemlig jevnlig vendes og skifte plads, forat varmen kan fordeles ligelig til alle og overalt i egget, et arbejde, som hannen formodentlig har liden eller ingen forstand paa. Konen er altsaa herre i huset, og manden hopper ud, straks hendes naade befaler. Der opstaar dog ingen strid om denne sag; enhver har her sit regimente; derimod ser hunnen gjerne, at hendes gemal bringer hende en god regnorm eller en larve, naar den letvindt træffes; men som oftest er maaltrosthannen optagen paa anden maade. I de fjorten dage, hvori rugetiden varer, benytter den tiden til kunstneriske øvelser. Den optræder som sanger, enten det nu er for at fordrive tiden for hunnen, eller — hvad der synes rimeligere — for at fordrive tiden for sig selv og af lutter trang til i sang at tolke skogens verden sin lykke.

Sangen hos fuglene er nemlig en evne, som alene hannen er i besiddelse af, og de fleste fuglearters hunner kan saagodtsom ingen sangtoner frembringe. Enkelte, t. eks. rødstrube- og lercehunnerne, forsøger sig vistnok oftere i den skjønnede kunst; men i sammenligning med hannens sang er deres forsøg hakkede og fulde af de simpleste feil, og alle hannens finere overgange i melodien er for dem en umulighed. For et øre, der er vant til at skjelne mellem toner og lyd og altsaa forstaar, hvad der ogsaa maa fordres af en fugl, forat den kan kaldes en sanger, er derfor deres øvelser mere komiske end melodiose, ligesom det er mere latterligt end smukt at høre en gammel høne begynde at gale. Hunnen, hvem altsaa sangens gave er negtet, faar derfor finde sig i at virke i det skjulte og i en anden kreds, og det gjør den ogsaa, naar den har en brav egtemand og ikke selv har faaet en forkvaklet opdragelse af naturen eller mennesket. Det er kun ugifte eller gamle hunner, som gi'r sig af med noget saa uheldigt. Dog øver og prøver de sig alle i en vis alder, og det er i overgangstiden fra barn til voksen, nogle uger før den første fælding: hannerne for at gjøre sit organ smidigt og fæste i hukommelsen de melodier, de har hørt, medens de laa i redet, og endnu hører af sin fader og af nabosangere; hunnerne for at lære — at de aldrig kan lære at synge. 75

Vi lader altsaa maaltrosthunnen i al stilhed ruge sine eg, medens hannen efter endt dagverk flyver op paa den grantop, den har valgt til sangerplads. Herfra er der en smuk udsigt over dalen med elven, bækken eller tjernet, og nogle skridt fra granen hviler den elskede mage. Mere behøver ikke en maaltrost for at komme i stemning; den venter kun paa, at solen skal gaa ned og forgylde trætoppene; det er signalet til at begynde. Et par skarpe, skrattende udraab er prøven paa, at stemmen er i orden, og saa kommer de enkelte lange, fyldige og sterke toner som af en lur, og er der fjelde i egnen — hvad der jo sjelden mangler i vort land — kommer gjenklangen til og fordobler virkningen. Derefter følger en række af de mest vidunderlige toneovergange, korte triller i forening med enkelte lange og sterke toner med mellemliggende pauser eller med overgange, der udføres med en finhed og klarhed, som synes umulig paa noget instrument. Men det er især det fyldige og talende i stemmen, der forbauser og fængsler mest. Man ved snart ikke, enten den synger eller taler, og i dette eiendommelige foredrag hører man sine egne tanker fremførte i korte spørgsmaal og svar. Det er vistnok denne fyldige, men svævende sangform, hvori man kan indlægge næsten hvilketsomhelst ord, der har givet anledning til de mange og forskellige ordspil, som landsfolket paastaar, maaltrosten udtaler i sin sang, og hvorfor den ogsaa har faaet navnet talatrost. Thi har man en gang hørt ordene, og de falder en i tankerne, medens man lytter til sangen, hører man siden altid et eller andet navn eller ordspil i dens sang.

Og hvor naturligt og let tænkeligt er det ikke, at en fisker ved et fjeldvand, hvor han intet faar, netop maa høre disse spottende ord: Meter du? — Meter du? — Meter du? — — Faar ikke no'e! — Faar ikke no'e! — — Fløt deg! — Fløt deg! — Fløt deg! — Og fiskeren bytter plads; han gaar maaske halve vandet rundt og kaster ud, hvor den mørke bund og den dybe kulp netop lover ham en stor kult af en ørret. Men her sidder en anden maaltrost, og saasnart fiskeren napper til i den tro, han fik et bid, raaber spottefuglen: Biter det? — Biter det? — Biter det? — Dra' i! — Dra' i! — Dra' i! — Og fiskeren trækker op, men faar en pinde eller padde paa kroen. Da morer han Skoier-Hans i trætoppen sig først ordentlig og raaber ned: Gaar det smaat? Gaar det smaat? Gaar det smaat? — Spyt paa! — Spyt paa! — Spyt paa!

Bedre gaar det heller ikke rugdeskytteren, naar han, idet han med spændt opmærksomhed venter paa at høre rugdens skarpe lokkeskrig under trækket, istedenfor dette mister ørenslyd og skudsikkerhed ved af maaltrosten at høre sin egen tvil udtalt i de bekjendte ord: Skyt meg! — Skyt meg! — Skyt meg! — Om du kan, — om du kan, — om du kan!

Ja, endog krybskytten paa aarhanelegen er ikke fri for dens spot. Den spøger ogsaa med sæterjenterne og spør, om de vil gifte sig, og be'r dem nøite sig, og selv den veifarende stodder gjør den nar af og tigger ham om fireskilling. Med en spræk unggut vil den bytte kniver, fordi «din kniv er berre end min kniv,» hvorfor den be'r Torer stikke den i slira, og med skydsgutten vil den bytte hester. naar den bare faar hesten mere kvit. Men bedst røgter den sit kald, naar den spiller den uforsonlige samvittigheds røst til tyven, der løber gennem skogen med sine tyvekoster. Hvor uhyggeligt i den mørke granskog maa da ikke dette træffende spørgsmaal lyde: Tjugut! — Tjugut! — Tjugut! — Har du støli? — Har du støli? Har du støli? — Fy! — Fy! — Og er end tyven nok saa modig, naar maaltrosten skjelder ham ud for: Knivtju! — Knivtju! — Knivtju! — saa han endog spør sin anklager, om «han veit, aassen skafte er, siden han er saa klok?» — maaltrosten mangler dog ikke svar: Beinhvidt, beinhvidt, beinhvidt! raaber den imod den frække tyveknegt.

Saaledes skifter maaltrosten bygdimellem spørgsmaal og svar; den er folkets satiriske digter, der med blodig ironi udpeger bygdens uheldige jægere og fiskere, giftelystne piger, lade dagdrivere, tyve og kjeltringer; kun husbonden og skogens eier sparer den indtil det sidste. Men forstaar heller ikke han sit eget bedste, eller vil han ødelægge skogens ungdom og haab, de unge grantrær, hvori maaltrosten gjerne bygger sit rede, for i øieblikket at tjene nogle slunkne kroner til at betale brændevin og gjæld med, da advarer maaltrosten ham med disse profetiske ord: Ola! — Ola — Ola! — Høgger du pitprops? — Høgger du pitprops? — Høgger du pitprops? — Fallit! — Fallit! — Fallit!

77

Maaltrosten er ogsaa folkets overgivne sanger og kan i drøihed maale sig med Sveriges Bellmann og de norske stev. Naturligvis dækker heller ikke disse ordspil ganske sangen, hvor træffende de end kan være. Enhver, der ønsker at høre en levende fremstilling af disse sætninger og bevis for, at nordens nattergal forstaar at slaa af en passiar saavel med en fisker som med en skytter, maa jeg derfor give det raad at tage sig en aften- eller morgentur i en af vort lands mange naaleskoge; han vil da ved solens nedgang eller opgang høre ikke én, men ofte indtil et snes sangere paa engang istemme sine spotteviser med de egte norske fjeldmelodier.

Undertiden hører man blandt de mange sangere et enkelt geni, hvis mage man sjelden faar høre igjen; thi der findes sang-genier blandt fuglene som blandt menneskene. En saadan fugl maa naturligvis have levet under ganske særegne livsomstændigheder. Som barn af forældre med de bedste evner maa den dertil have tilbragt sin ungdom i en udmerket skole og have været fri for paavirkning af

slette sangere i nabolaget. Det er ikke altid, at en saadan kunstner har beholdt og udviklet faderens melodi — thi enhver maaltrost har sin faste melodi eller maaske rettere samling af melodier — ofte er det en udmerket sanger i naboskabet, der har været dens lærer, eller den har paa sine mange reiser i syden beriget sit forraad med nogle af nattergalens skønneste toner og ved hjælp af sin medfødte evne formet det hjemlige og det fremmede til et fuldendt, velklingende hele. Men de faa udmerkede er igjen ligesaa forskellige indbyrdes; en har væsentlig sin evne i stemmens styrke, en anden i dens fylde og velklang, en tredje i melodiens rigdom og skønhed, og maaske — ja maaske der findes et geni, som forener alle disse gaver. Hvor en saadan udmerket sanger nedsætter sig, danner der sig let en sangskole, idet alle de unge kunstnere altid har saamegen forstand paa sin kunst, at de vælger den bedste sang, de hører, til mønster for sine studier. Derfor hænder det ofte, at en egn har lutter gode sangere, en anden lutter slette, en egenskab, som egnen som oftest maa beholde i mange aar, da de fleste fugle helst bygger og bor i sin egen fødeegn.

78

Jeg har tidligere nævnt, at maaltrosten begynder sin sang ved solnedgang, og den holder ved, indtil natten bliver den for mørk, hvorpaa den atter begynder, en stund før solen rinder. Alene i de lyse sommernætter er der næsten ingen stans; den utrættelige sanger vil ikke sove bort den skønneste tid af aaret; den tager sig da kun en kort blund til enkelte tider af døgnet, og efter en forfriskende regn eller et godt maaltid lader den sig ogsaa høre ved høilys sommerdag. Undertiden høres ogsaa i den samme trakt rødvingens glade raab med sin hvislende eftersang, medens gjøgens monotone klokkeslag ringer kveldens høitid ind. Alvorligst toner da en kort stund sorttrostens herlige lovsang; men snart tier alle dagens fugle, og maaltrostens sang kommer nu først til sin ret. Kun én fugl, den altid vaagne, yndige rødstrube, synes endnu at ville gjøre den rangen stridig; men den lille medbeilers svagere toner og kvidder gaar snart i den lyttende tilhørers øre over til et skjønt akkompagnement, der blødt og neppe hørlig, som kom det fra et i skogtykket skjult instrument, udfylder maaltrostens lange pauser.

Tidlig om vaaren, straks efter ankomsten fra syden, hører man maaltrostens sang før om aftenen, da natten endnu er for mørk og lang og skumringen for kort; men stemmen er endnu ikke fuldt opøvet. Først i mai, under parringstiden og mens hunnen ruger, har den naaet sin fulde kraft og fylde. Paa denne tid gjenlyder alle nordens skoge af maaltrostens sang. I begyndelsen af juni, mens ungerne opfødes, hører man den sjeldnere; men efter sankthanstid flammer sanglysten atter op, medens hunnen lægger eg for anden gang. Saa synker den

igjen i juli, og i august forstummer alt de fleste ganske. Kun en enkelt, hvis rede er blevet forstyrret, og som derfor hækker tredje eller fjerde gang, lader sig endnu høre i selskab med de unges sidste øvelser før fældingen.

Vi vender nu tilbage til hunnen, som imidlertid har udruget sine eg, og fire eller fem smaa hviler nu lunt under moderens varme fjær. I begyndelsen er ungerne ganske nøgne og kjødrøde at se til, kun beklædte med haarfine dun paa overdelen af legemet. Men medens de flittig makes af begge forældrene, især af faderen, vokser de hurtig, og allerede efter otte dages forløb begynder blodpiggerne eller penneposerne at vise sig. Naar de er fjorten dage gamle, stikker fjærene frem, og et par dage efter er de alt saa vel beklædte oventil, at hunnen ikke længer behøver at ruge dem, men kan styrke sig selv til næste hækning ved bevægelse og rigere føde og desuden være til større hjælp for hannen, der hidindtil har havt det største stræv med at skaffe føden tilveie. Det behøves ogsaa vel; thi ungerne forlanger nu langt mere næring. Imidlertid gaar veksten hurtig for sig, og snart er vingerne saavidt udvoksede, at de smaa kan prøve dem. Omtrent tre uger gamle forlader de allerede redet, men makes endnu i flere dage af forældrene, indtil de selv forstaar at finde sin føde og har lært at flyve godt og derved undgaa sine værste fiender: kraaken, skjæren og høgen. Imidlertid har forældrene bygget et nyt rede, og snart har hunnen atter lagt de smukke, blaagrønne eg og ruger taalmodig paa det andet kuld. Vistnok er ikke længer hendes gemals stemme saa kraftig som før, og heller ikke er han fuldt saa flittig; men til gjengæld har hun nu den fornøielse at kunne lytte til sine unge sønners første forsøg i den skønne kunst. Disse har nemlig, saasnart de har forladt redet, ja en enkelt endog før, begyndt at øve sig og lære faderens eller en af naboernes sang. At disse første forsøg skal blive til en virkelig smuk sang, synes utænkeligt for et uvant øre; men hvis man daglig iagttager en ung maaltrost under dens øvelsestimer, vil man snart merke, at den gjør store fremskridt, og før fældingen begynder, har den allerede lært den hele melodi. Øvelserne om vaaren synes at behøves mere for at gjøre organet smidigt end for at repetere melodierne; thi selv de gamle hanner øver sig paa denne tid omtrent paa samme vis.

I slutningen af august og i begyndelsen af september slaar de gamle og de unge maaltroster sig sammen med de andre trostarter til større og mindre flokke og streifer om fra skog til skog. Allerede i august begynder nemlig trosterne og de fleste insektædende fugle at ernære sig af bær, især rognebær, og, før disse er modne, af vild ribs, blaabær og tyttebær ved siden af insektføden, som lidt efter lidt forsvinder blandt deres næringsemner, eftersom kulden tiltager, og antallet af

79

80

insekter, larver og orme formindskes. Dog ser man aldrig mange maaltroster i én flok; da den ikke hækker i kolonier, ynder den naturligvis heller ikke selskab med saamange den øvrige tid af aaret. Helst slaar den sig sammen med sin nærmeste slegtning, rødvingen, sjeldnere med de larmende, simple graastroster. Det er paa denne tid, at kramsfugljagten finder sted, da de røde rognebær, enten de hænger høit eller lavt, narrer trosten til donen, og er først strikken om halsen, er jo dens liv knapt ti øre værdt. Ogsaa maaltrosten maa tidt nok bøde med livet for sin gode appetit; men heldigvis er «septemberdagene» kun en kort revolution i dens liv, hvorefter den enten serveres som en lækker ret paa vort bord eller, hvis den slipper godt derfra, finder en ny høstens overflod i fremmede lande.

En indre, uimodstaaelig længsel, som naturhistorikerne kalder instinkt, driver nemlig den unge kunstner til kunstens hjemland. Ved aftenid bryder den forsamlede unge sangerskare op, anført af en gammel, som er kjendt med veien, og efter nattens fart, naar dagen lysner, slaar skaren sig ned i den nærmeste skog, og da er det, gutten gjør den bedste fangst i donerne, naar trosten, sulten og træt, gaar lige i fælden. Men de tiloversblevne, naar de har hvilt sig ud efter maaltiderne i løbet af dagen, føler atter trangen til at reise. Nogle dage efter er maalet naaet. I sydens skoge finder de nok af føde, saa at selv en madkrog som maaltrosten kan æde sig mere end mæt. Derfor bliver de ogsaa tykke og fede og stiger i værdi hos restauratørerne; men med sangen gaar det smaat, indtil naturen ved juletider atter sætter dem paa smal kost. Da begynder de unge og gamle paany at øve sig i de ledige timer, og naar vaaren nærmer sig, kommer længselen efter hjemmet. De musikalske prøver holdes oftere og længere, og sangen bliver friskere og stemningsfuldere, indtil det ene reiseselskab efter det andet drager afsted og skilles først, naar de atter er paa Norges grund. Hver enkelt sanger opsøger da sin fødeegn, og den første morgen, den vaagner blandt sin barndoms kjære omgivelser, melder den sin ankomst fra den samme grantop, hvorfra den saa tidt har sunget naturens pris.

F. O. Guldberg.

pitprops, støtter i stenkulsgruberne.

14. *Fra krigens tid.*

81

En gammel præstekone fortæller følgende fra sin barndomstid: Da min fader var død, blev der efter samraad med onkel kjøbt et lidet hus til min mor i Drammen. Det bestod af to værelser og et kjøkken, dertil en liden gaardsplads,

sidebygning og have. Mine forældre havde aldrig haft formue, havde begge været lige bange for at gjøre gjæld, og følgen var, at far ved sin død efterlod sig intet, hverken formue eller gjæld. For at kunne leve maatte vi begge arbeide med vore hænder og — sælge. Fars store og mors lille guldur, begge dele bryllupsgaver af hendes fader, forvandlede til dagligt brød, og ak, den kjære, høitidelige, lueblanke julelyselampe maatte gaa den samme vei, fulgt af vore taarefulde blik. Mor syede, strikkede og spandt flittig for betaling, og jeg hjalp saa godt, jeg kunde. Vi havde ingen tjenestepige, og jeg blev tidlig vænnet til pigejerning i stue og kjøkken. I nogen tid tog jeg mine skolebøger og læste og skrev daglig i samme orden, som jeg var vant til i skolen; men efterhaanden som jeg fik mere at bestille, faldt dette bort.

Aaret 1812 var et misvekstaar; en næsten uafslædig styrtregn slog aksene til jorden; der laa de flade og druknede paa ageren. Elve og bække svulmede til en usedvanlig høide og bortskyllede mangel ager og eng. Saa kom streng kulde, og de agre, som havde undgaaet oversvømmelse, frøs bort. Nøden blev stor og endnu større aaret efter paa grund af misveksten, og fiendtlige krigsskibe sørgede for, at der ikke kom korn fra andre lande. Om der blev hungersnød over hele landet, ved jeg ikke; men jeg husker, at nøden var stor i Drammen. Brød og mel var ikke at faa; jeg tror, neppe engang de rige havde brød. Man kunde faa kjøbt kjød, flesk, smør, ost og melk, men ikke en smule mel. Mor stod sig tappert i denne tid, tabte ikke modet, var altid trøstig og fornøiet; jeg, som altid har været yngre af sind end af aar, vidste ikke engang, hvad nød vi var i. Mor var rolig; saa var jeg det ogsaa. Mor kjøbte melk, smør og mager hvid ost. Vor lille have forsynede os med mange næringsmidler; det var utroligt, hvor rigt den bar.

Til frokost fik vi et par tykke skiver ost; mor, som aldrig havde kunnet spise ost, fortærede tappert sit stykke. «Jeg liker denne osten jeg, du,» sagde mor, «den smager akkurat, som jeg skulde bide i en skindhandske.» Sommetider sagde mor: «Idag skal vi leve fint, Gustava; vi skal have kjødsuppe

V. bd.

til middag.» Saa tog hun næper, gulerødder, persille og poteter; dette blev kogt i vand med lidt salt et par varme poteter blev udgnedne i lidt smør og spædet op til en jevning, der tilligemed lidt ingefær og peber blev kogt i suppen. Naar vi da sad ved mors lille dækkede sybord med hver sin portion suppe, sagde hun gjerne: «Deilig suppe, synes du ikke, den smager akkurat som kjødsuppe?» Jo, det syntes jeg. Egentlig hunger led jeg aldrig i den tid, men var dog ofte meget sulten. Naar jeg sagde dette til mor, sagde hun: «Gaa ud i haven, du,

82

barnet mit, og tag dig en gulerod,» og det gjorde jeg, gned den først af med græsset, vaskede den af ved brønden og spiste den uskrabet.

Engang i denne tid sad mor og jeg ved vort ordentlig dugede middagsbord; midt paa bordet stod et fad rygende, sprukne poteter, nylig optagne af haven, et saltkar og et krus friskt, koldt vand. Da kom min fætter Kristian ind og hilste paa os. «Sæt dig ned, Kristian, vi spiser middag, ser du,» sagde mor. Han satte sig hos os ved bordet: «Maa jeg spise middag med eder, tante?» «Ja, kom du, hvis du vil tage tiltakke med fattig leilighed, du ser retterne for dig.» Jeg gik ud efter serviet, tallerken og kniv, og Kristian gav sig ifærd med poteterne. Det blev en lystig middag, vi spøjte og lo, spiste poteter og salt og drak alle tre vand af ett krus. Da vi havde reist os fra bordet, kyssede Kristian mors haand og sagde saa forunderlig alvorlig: «Tak for maden, tante.» Jeg saa taarer i hans øine og kunde ikke begribe hvorfor. Senere gik det op for mig, at min kjære, varmhjertede fætter var bleven rørt over den glæde og tilfredshed, med hvilken vi nød vort yderst tarvelige middagsmaaltid.

Nøden og hungeren vokste i byen. Blege, forgræmmede sjømandskoner, hvis mænd enten var fanger i England eller ikke kunde faa hyre eller arbeide herhjemme, gik omkring i husene og bad om hjælp. Magre, forsultne børn saa man overalt i gaderne. Den utilstrækkelige, usle og kraftløse næring, som man maatte nøies med, bevirkede sygdomme. En voldsom blodgangs-epidemi grasserede i Drammen; jeg ved ikke, om den udstrakte sig over hele landet. Den angreb ogsaa mor, og hun blev meget syg. Nu kom der tunge dage og nætter for os; mor laa tilsengs, og jeg pleiede hende dag og nat saa godt, jeg kunde. Lægen boede paa den anden side af elven, og jeg turde ikke forlade mor saa lang tid, som det behøvedes for at ro over til ham; dog fik jeg engang sendt bud til ham; men han kom ikke; han var sikkert overlæst af sygebesøg.

83

Jeg tror ikke, mor spiste noget i flere dage; men jeg husker, jeg gav hende saft at drikke; jeg tror, det var blaabærsaft. Mor blev saa syg, at hun begyndte at fantasere; det var ængsteligt at høre paa. En aften vilde hun ud af sengen og ligge paa sofaen; jeg hjalp hende derhen. Lige over sofaen hang et stort speil; feran den stod et lidet bord, ved hvilket jeg sad og læste i en spøgelsehistorie for at holde øinene aabne (ikke just nogen beroligende læsning for en liden sygevogterske). Mor begyndte at mumle nogle uforstaaelige ord. Jeg saa op og saa i speilet ligeoverfor mig et lidet, blegt, magert barneansigt med blaa ringe under de vemodige øine. Jeg stirrede paa det og begyndte at blive ængstelig. «Det er mig selv,» tænkte jeg; men ræd var jeg alligevel, og ræddere og ræddere blev jeg, efterhvert som jeg betragtede det lille ansigt, der saa paa mig med et

par forskrækkede øine. Jeg begyndte at skjælve og turde ikke vende øinene bort fra det; det forekom mig, som om speilbilledet da vilde fare lige paa mig. Da rørte mor paa sig og vilde tilbage i sengen; min skræk var øieblikkelig borte, og jeg hjalp mor tilsengs. Jeg tror, denne nat var den værste i hendes sygdom. Hun var ikke længe syg, men længe mat.

Naar jeg tænker tilbage paa den tunge, ængstelige og farlige tid, undrer jeg mig over, at jeg kunde bære alle disse tilskikkelser med saa meget mod, styrke og udholdenhed, som jeg gjorde. Den lille fattige, ensomme, hjælpeløse, trettenaars jente græd vel ofte hjertelig bedrøvet; men hun blev hverken hjerteangst eller forknyt. Hun arbeidede og vaagede nat og dag saa godt, hun kunde, blev mager og bleg, men ikke syg. Gud hjalp hende godt igjennem det alt, endskjønt hun ikke dengang kjendte hans ubegribelige og frelsende kjærlighed.

Der var krig i landet; men vi drammensere havde ingen videre nød af den. Vi smaajenter var meget patriotiske i den tid og fulgte krigsefterretningerne med interesse. Vi sang med begeistring krigssange og saa med fornøielse paa det af byens ungdom oprettede, frivillige jægerkorps, naar de i sine grønne uniformer og sorte hjelme marscherede afsted med fane og tromme i spidsen for at eksercere. ⁸⁴

Der havde været krig, saalænge jeg havde levet, og jeg kan ikke beskrive det indtryk, det gjorde paa mig, da løjtnant Varming en dag kom styrtende ind til os og raabte: «Vi har fred, her er sluttet fred, vi skal ikke slaas mere!» Aldrig havde jeg havt saadan følelse. Løjtnant Varming lagde i sin glæde en arm om mor og en om mig. Mor græd, og for mig var det næsten, som om vi med et var komne ind i en fremmed verden, som om alting nu var blevet lysere og skjønnere. Jeg sprang alene ud i haven og gjentog mange gange høit: «Fred, fred.» Ordet klang for mig som den deiligste musik.

15. Hjemreise i 1814.

Som bekjendt holdtes Norges kyster i 1814 strengt blokerede af engelske og svenske krydsere, og al samfærdsel mellem Norge og Danmark var spærret. I Danmark var det ved en plakat af 28de mai s. a. under livsstraf enhver nordmand forbudt at reise til Norge paa anden vei end igjennem Sverige. Men her kunde man ei komme frem paa andet vilkaar end at aflægge troskabs-ed til Sveriges konge, en under daværende omstændigheder sterkere bom for reisen end livsstraf og fiendtlige krydsere. Enhver, der nødvendig skulde til Norge (og det var tilfældet med mig, da jeg aaret tilforn var udnævnt til lektor ved det norske universitet), maatte altsaa under adskillige paaskud stjæle sig bort paa en liden baad, overladende til Gud, om man skulde sluges af bølgerne eller fienden

eller komme lykkelig frem. I Kjøbenhavn fandtes flere hundrede norske matroser, der nylig var udkomne af et seksaarigt engelsk fangenskab og længtes efter at komme tilbage til fædrelandet. En deputation af disse, anført af en baadsmand, kom op i mit logis, og denne fremførte: «at de havde hørt, at jeg vilde til Norge, at de, efter at have udstaaet et seksaarigt fangenskab i et engelsk blokskib, længtes efter at komme tilbage til fædrelandet og foreslog mig at købe en hurtigseilende kaperlugger Mazarino, som havde tre master og var at faa for 400 rigsbankdaler. En skipper Christensen, som havde delt fangenskabets lidelser med dem, vilde paatage sig førelsen og havde foreløbig akkorderet med Mazarinos eiermand; en anden nordmand, som var gaaet ind paa forslaget, havde af frygt for dets farlighed trukket sig tilbage. Jeg optog med glæde forslaget, leverede pengene og fik fartøiets papirer. Jeg, min kone og yngste broder (senere prest i Løiten) var anførte som passagerer. Jeg tillod kun 20 af matroserne tilligemed skipperen at følge med og sagde, at de kun maatte medbringe en skibskiste, indeholdende den nødvendige proviant for et mandskab, da den lille aabne baad ei kunde rumme mere.

85

Den 14de juli 1814 gik vi om morgenen til toldboden og steg ombord; over hundrede mennesker stod ved strandbredden, svingede med hattene og raabte: «Lykkelig reise.» Min unge kone høitideligholdt saaledes paa en spændende maade sin fødselsdag med afreise fra fædreland, familie og venner og med tiltrædelse af en farefuld reise.

Med en gunstig vind havde vi den næste eftermiddag allerede naaet Læsø uden andet eventyr, end at vi om natten var i over en time blevne jagede af en svensk kaper. Denne søgte at sperre veien for os, men havde dog ei rigtig mod til at angribe os, idet han saa vor sterke besætning, der maaske kunde være ham overlegen. Imidlertid blev vi utaalmodige over dette lange følgeskab, og skipperen gav ordre til at lægge aarerne ud. Det gjorde de ogsaa af hjertens lyst, 8 eller 10 paa hver side, og raabte: «Hurra! hurra! gutter, drag paa.» Og nu begyndte vor forfølger lidt efter lidt at sakke af, hvorpaa vort mandskab sagde ham farvel paa en temmelig hoverende, men mindre høflig maade.

Den 16de stilnede vinden af, og vi maatte krydse langs Jyllands nordvestkyst, saasom den øvrige, farligste del af overreisen, hvor vi kunde vente at træffe flere og mægtige krydsere, maatte tilbagelægges med gunstig vind og om natten. Kl. 5 om eftermiddagen blæste en rask vind op af nordvest, hvorpaa vi efter holdt skibsraad i Guds navn begav os paa veien. Kl. 3 om morgenen den 17de saa vi allerede det høie land af Norge, og jeg sagde til skipperen, at denne reise var gaaet langt heldigere, end jeg havde ventet. Han svarede: «Vi er endnu

i 7 miles afstand, og enden er ikke endda.» Efter en times forløb opdagede en af matroserne en seiler i nordvest. En god haandkikkert, som jeg for dette tilfælde havde medbragt, blev rettet mod skibet, og matrosen erklærede det for en fregat. En af folkene foreslog, at vi skulde stryge seilene, saa kunde han maaske ikke se os; men skipperen indvendte, at han sikkerlig havde gode kikkerter, saa han upaatvilelig længe havde seet os; vi kunde ligesaagodt fortsætte vor kurs. Det drøftedes nu, om det var en engelskmand eller en svenske; i første tilfælde mente man, der var mindre at frygte; han vilde nok lade os løbe. Noget senere opdagedes to brigger længere vester ud langs kysten, hvilke ogsaa gik øster over. Fregatten gik rolig langs kysten og maatte nødvendig overskjære vor kurs; men saalænge han ikke satte flere seil til, troede mandskabet, at han ikke brød sig om os.

86

Efter nogle timers forløb raabte en af mandskabet: «Nu sætter han flere seil til, nu bliver det alvor.» Vi fortsatte imidlertid vor kurs uforandret; men da havet var i sterk bølgegang, og vi ikke længer som før kunde rette forstavnen mod bølgerne, fik vi jevnlig bølgeslag fra vest ind over rælingen, som sinkede vor fart og halv fyldte vort lille eggeskal, saa at min broder, som sad med ryggen mod vest, maatte trække et gulvklæde over hovedet og ryggen for nogenlunde at beskytte sig. Endelig kom vi saa nær, at vi kunde se kanonportene paa fregatten, og den gav et løst skud som signal til at dreie bi. Da vi imidlertid fortsatte vor seilads, gik nok et skud, og nogen tid efter glimtet slog en kanonkugle ned paa havet bag os. Da dette ingen virkning havde, gik kort tid efter et skud, og kuglen slog ned et stykke foran os. Endelig gik det fjerde skud, og kuglen gik lige over vor mast. «Nu,» sagde skipperen, «er det ikke tid at trodse længer; næste gang faar vi kuglen lige i fartøiet.» Vi strøg seilene, da vi allerede paa kartætscheskuds afstand var saa nær, at vi kunde se matrosernes hoveder stikke ud af kanonportene. Kl. var 6½ om formiddagen, og vi var omtrent ½ mil fra Øster-Risør. — Naar man paa lang afstand ser glimtet af skuddet, saa ved man, at der er en kugle paa veien, som søger os; en snes sekunder efter hører man knaldet, og næsten ligesaa længe efter dette slaar kuglen ned. Efter at have seet glimtet bukkede vi instinktmæssig hovedet ned i det haab, at den da muligvis kunde gaa over. Jo nærmere man kommer, desto kortere er mellemrummene mellem disse tre betydningsfulde stansninger.

87

Det var den forrige danske fregat *Venus*, ført af kapt. Mackenzie. Vor skipper gik ombord med sine papirer fra det engelske fangeskib, forklarede, at mandskabet saavel som han havde udholdt et seksaarigt fangenskab i England og ønskede at vende tilbage til fædrelandet; at der blandt passagererne var en mand,

ansat ved det norske universitet, hans unge kone og broder, som altsaa gik i fredeligt erende. Imidlertid spurgte mine folk de engelske matroser, som stak hovederne ud for at se os, om de troede, at kapteinen vilde slippe os løs? Nogle rystede paa hovedet; andre smilte og spurgte: «Hvad skulde vi gjøre med eder?» Endelig kom vor skipper med et saa glædestraalende ansigt ud paa faldrebstappen, at jeg sagde til min kone: «Se paa det ansigt og læs deri vor befrielse.» Kapteinen traadte ud paa trappen og spurgte, om vi havde lyst til at bese fregatten. Som en egte gentleman steg han ned ad trappen og hjalp min kone op; jeg fulgte efter. Efterat jeg havde siddet i tre dage og nætter ubevægelig med bøiede knæ paa toften i baaden, var min gang paa dækket temmelig usikker, og da jeg forsøgte at forklare kapteinen min stilling, var efter tre gennemvaagede nætter min tale i det fremmede sprog saa uklar, at hans læber fortrak sig til et svagt smil, hvorpaa jeg opgav forsøget. Den menneskevenlige kaptein ynkedes over de stakkars matroser, om hvis fangenskab saavel deres pas som deres gule prisonklæder og bleggule ansigtsfarve tilstrækkelig vidnede, og hvoraf de for faa maaneder siden var undslupne. Han viste os al mulig høflighed, hjalp min kone ned ad skibstrappen i baaden og ønskede os lykkelig reise.

Vi fortsatte uhindrede vor seilads, indtil vi i nærheden af Langesund nær havde faaet en affære med de norske kanonbaade, der tog os for en fiendtlig krydser og lavede sig til at hilse os paa samme maade som fregatten. Paa landingsstedet, hvor vi ankom kl. 2 eftermiddag, traf vi professor Christen Smith, som ventede paa et engelsk skib, der skulde bringe ham til England, for som botaniker at deltage i en opdagelses-reise paa floden Congo i Afrika. Jeg er saaledes den sidste af hans embedsbrødre, der har seet og talt med ham, da han tilligemed de fleste af videnskabsmændene paa denne forulykkede ekspedition døde⁸⁸ af feber, som følge af overanstrengelse i dette usunde klima. Smith og Constantius Rasch førte os til en købmand Wrights hus, da de erklærede vertshuset for at være yderlig slet. Men da familien var indbudet om aftenen til en købmand Erreboe, blev vi, efter at have nydt nogle forfriskninger, nødt til at omklæde os og gaa i selskab, hvorfra vi kom tilbage ved midnat. Efter at have forgjæves søgt hvile i en seng, som vrimlede af sengetæger (*cimex lectularius*), blev vi nødt til at staa op igjen, og min kone vandrede paa gulvet den hele nat. Dette var den fjerde gennemvaagede nat.

Saaledes endte dette lille reise-eventyr, i hvilket jeg i en tid af 4 dage var dansk undersaat, kaperfører, skibsreder, engelsk fange og fri norsk borger og to gange bestemt til døden: nemlig for retfærdighedens økse, ifald jeg var bleven

opbragt til Danmark, og for engelske kugler, ifald kaptein M. havde skjöttet om at sigte lidt bedre.

Chr. Hansteen.

Kristian, d. e. Kr. Blom, bekjendt som den, der har sat musik til «Sønner af Norge.»
blokskib, gammelt, aftaklet krigsskib. lugger, et lidet seilfartøi med 2 à 3 master. en
rigsbankdaler = 2 kroner.
kartætscher, smaa kanonkugler.
prison, fængsel.

16. En by paa Vestlandet i gamle dage.

88

Af A. Kielland

Naar solen senhøstes gik ned i store, gule skyer fulde af storm og regn, sænkede der sig over den lille by et mørke, mod hvilket der ikke blev gjort nogen modstand — medmindre man vil regne en liden lygte, som døsede i muren ved indgangen til raadstuen.

Forresten var det mørkt — begende mørkt i de trange, krinklede gader og nede paa bryggerne, hvor man gik lige bardus paa hovedet i sjøen, naar man var fremmed.

I de smaa butikker brændte tranlampen og et talglys; i de finere var man begyndt med en hængende moderatorlampe, som skar gamle folk i øinene. Henover pytterne faldt der da et mat skjær, og de, som var godt kjendte i gaden, kunde hoppe sig nogenlunde tørskoet frem. Men de fleste havde svære støvler paa og svassede iveri, saa man hørte det plaske i sølen.

Hist og her kom der en liden lygte svingende, snart bøiet bekymret mod jorden for at finde en overgang over de værste steder, snart kastende sit nærgaaende lys i ansigtet paa en forbigaaende eller opad væggen paa de lave træhuse.

Damer med kappekurve, hvoraf der stak strikkepinder op, gik til selskabs, eller en tjenestepige lyste forsigtig med lygten, og bagefter kommer der hoppende to, tre smaa piger, som skulde paa danseskole, med tynde, tynde hvide lægger og store pampusser paa fødderne.

89

Men efter klokken syv var der ikke stort mere lys i butikkerne, og der blev stille i gaderne; kun af og til faldt en lysstribе ud over sølen og pytterne, naar døren gik op til en brændevinssjap, hvor sjøfolk og faste drankere sad og brølte eller sloges.

Saa begyndte vægterne at sprede sig fra raadstuen ud over byen. Det var helst gamle matroser og skibstømmere, som ikke længer kunde arbeide, — med grovt, grødet mæle, krogryggede og tunghørte.

De kom gaaende ganske langsomt i sine lange, tykke vadmelsfrakker med lygten i venstre haand, stødende den tunge pigstav i brostenene, saa man hørte dem lang vei. Og ved de bestemte hushjørner raabte de tiden og vinden — hver paa sin maade, saa at hver vægter blev forstaaet i sin gade, men ellers neppe nogensteds i den hele verden.

Naar saa de, der var i selskaber, kom hjem i god, borgerlig tid lidt over ti, svingede der atter nogle lygter gjennem gaderne; man mødte vægteren, hilste godaften, og de unge spurgte, hvad klokken var, for at plage ham; men de gamle spurgte efter vinden for alvor.

Men efter den tid var byen ganske sort og uddød. En drukken mand gik fra stok til væg, indtil han havnede ensteds i en kjelderhals, i en rendesten, i sjøen eller — hvis han snublede over en vægter — paa raadstuen.

Men de var ikke lette at snuble over, vægterne; for de havde sine vel forborgne sovepladse, som de kun yderst nødig forlod, naar de syntes, der maatte raabes noget, eller naar der nærmede sig slæbende skridt af gamle, stive læderstøvler i gaden.

Det var rundvagten — den egentlige brandvagt. Den bestod — tror jeg — helst af rigtig ældgamle vægtere, som der ikke længer var lyd i. De var fire eller fem i følge, og alle havde de slaaet kraverne helt op og trukket skindhuerne helt ned, saa nogen ildebrand skulde de neppe merke, før det sved dem i skjegget.

Og alligevel sov byen saa trygt, saa trygt.

Og vaagnede en eller anden og begyndte at tænke paa al den rug, som laa paa sjøhuset, eller der kom række paa række af billeder — tydelige, ubønhørlige, som de kommer i mørke om natten — af en glo — en glo, som laa ensteds og ulmede og greb om sig og fængede i væggen og fik magt og ompændte huset og fortærede rugen, saltet, tøn timer og hele kramboden med varelager og altsammen! — da lød der slæbende trin i gaden af gamle, stive læderstøvler; pigstave stødtes i brostenene; de nærmede sig og drog forbi.

Ah! rundvagten! — alt i orden. Se saa ja, nu kunde man sove videre trygt og rolig.

Eller et barn vaagnede af en ond drøm og laa og lyttede og pintes af fæle skikkelser — tyve og rokkedreiere, som kom ind ad kjøkkenvinduet og vilde dræbe far og mor med lange knive! — da hørte de udenfor paa hjørnet: «Hør, vægter — hør! Klokken er slagen to; vinden er stille!»

Ah! — vægteren! — ja det var jo sandt — vægteren var der! saa kunde der ikke komme tyve og rokkedreiere i kjøkkenvinduet! Alle onde mennesker maatte holde sig hjemme hos sig selv, ellers tog vægteren dem paa raadstuen; ja — der var vist ingen onde mennesker, bare gode, snilde folk — og vægttere.

Saa sov de ind igjen saa trygge og taknemmelige og drømte ikke det ringeste gran mere.

Men — naar de saa kom — de tre forfærdelige brandskud, saa ruderne klirrede over den hele by, og mange sprang, — da var ogsaa rædselen over al maade.

Over de mørke gader skinnede det rødt i den tykke regnluft som et luende ildhav, om det saa bare var en almindelig pibebrand; den lange Jørgen tambur trommede, som han var gal, med den tykke ende af stikkerne; og mænd med grovt maal og gutter med stemmer saa skarpe som maager fløi gennem gaderne og skreg af al magt: «Brand! brand, brand! — brand!»

Ved sprotehuset samledes folk med lygter, raabende, bandende: nøglerne! nøglerne? De hang bag brandinspektørens seng; — afsted efter brandinspektøren; — i det begende mørke løb en lige i maven paa ham, og nøgleknippet bort i sølen; og mens de ledte efter det med tre lygter, sprængte nogle⁹¹ skippere dørene, og sprøiterne rumlede afsted med den uhyggelige, tomme lyd.

Gamle jomfruer i nattøie løb ud paa gaden med en vaskevandsbolle eller et strygejern; og i husene flokkedes alle om fars og mors sengkammer. De smaa børn sad i sengen og græd; de voksne døtre skulde trøste dem — halvklædte, med haaret nedover ryggen, blege og skjælvende af skræk.

Men mor lod koge kaffe — varm kaffe er god for alt og til alle tider; og far kom undertiden hjemom og fortalte, hvorledes det gik.

Gutterne havde straks klædt sig paa og forsvandt. For dem var det en fest — en skrækkens fest. Den røde himmel over den sorte nat, flammen, som undertiden viftede ud af den tykke røg, de voksne mænd, som sprang og raabte, alt dette fyldte dem med en spænding som af ti romaner; i en trang til at vove det uhyre, til at udmerke sig ved noget uhørt mandhaftigt styrtede de sig ind i huse, hvor der hverken var ild eller fare og tog kjæmpetag i de urørligste og umuligste gjenstande for at redde.

Brandinspektøren stod ved sprøiterne og kommanderede. To rækker af mænd og halvvoksne gutter langede vand op og tomme spande tilbage. Ved sjøen eller nede i en brønd skiftedes unge sjømænd til at fylde brandspandene, til de var gennemvaaede og døde i armene. Officerer af borgerkorpset i blaa snipjole med

hvide snorer løb omkring og var overalt iveien for sig selv og andre med sine lange sabler.

Men i selve ilden var igjen sjøfolkene. De var inde i husene og reddede, til taget faldt, oppe paa nabohuset med vaade seil, huggede ned smaahuse og plankeverker.

Under alt dette led dog kjøbmændene den værste angst; thi assurance var en meget sjelden ting.

Men naar vinden bar paa, og de smaa træhuse flammede op, det ene efter det andet, da tabte selv de klogeste og dristigste al tanke, og de løb omkring i pakboderne paa sjøhuset og hjalp til med at styrte melsække og korn i sjøen, arbeidende og ødelæggende i sit ansigts sved, mens de glemte at redde kontanterne i kontoret bag kramboden.

Men gjennem ild og røg — høit over larmen og raabene lød klemtningen fra den store klokke i kirken. To eller tre langsomme slag, saa en lang pause, derpaa igjen nogle enkelte, spredte slag med pauser imellem. Det lød saa tungt og haabløst. Det var ikke stormklokken, som skulde vække menneskene til hjælp og redning; det var kirkens bøn om barmhjertighed, de gjentagne, fortvilede raab til Gud, at han vilde slukke den fortærende ild. — 92

— Men vinternatten kjendte ogsaa til et andet liv i den lille, begmørke by. Det var ved juletider eller straks over nyaar, naar nordvesten gik med snebyger hver halve time og stjerneklart imellem.

Da kunde der pludselig komme indover byfjorden en baad, en til og nok en, saa en liden skøite og saa et par baade igjen. De seilede hver til sin kant inde paa havnen, famlede sig frem i mørket til fortøiningsringene indunder sjøhusene og paa bryggerne.

En mand sprang iland og løb, alt hvad han kunde, ind i byen; de store sjøstøvler satte elefantspor i snelaget, som dækkede sølen efter den sidste byge.

Vægteren løftede sin lygte og saa paa manden. Hans støvler, hans bukser — ja helt op til den gule sydvest skinnede som sølv af utallige, blanke smaastjerner. Vægteren smilede, og da han var en gammel, lun fyr, saa raabte han: «Vinden er nordvest; — silden er kommen!»

Flere baade, flere smaafartøier kom ind; det klirrede hist og her af ankre, som faldt. Der blev dundret i sjøhusvæggen; folk kom op og løb med lygter. Sjøhusdørene i første etage reves tilside, og lyset faldt over mændene derude i baadene og over den sølvglinsende mængde af deilig, trind vaarsild.

Oppe i byen blev der banket paa hos købmanden; det drønedes i hele huset, naar manden med sjøstøvlerne tog en sten af gaden og slog i væggen — han var ikke ræd, han vidste, han var velkommen.

Alle vaagnede og tænkte straks paa brand. Men husfaderen sprang af sengen og stødte vinduet op.

«Jeg skulde hilse fra Ivar Østebø, at han har købt 400 tønder for jer».

«Ved du prisen?»

«Tre ort og atten. Vi ligger ved nordre huset med otti tønder; de andre er tæt bagefter».

«Hvad er vinden?»

«Nordvest med snekave.»

93

«Spring op til han Lars i Berje og lad ham samle kvindfolkene; han ved besked.»

Dermed sloges vinduet i; manden med sjøstøvlerne løb videre, tørnede i mørket sammen med andre mænd, som ogsaa var begyndt at løbe. Men købmanden begyndte ivrig at tage sjøhusklæderne paa; de hang færdige. Konen formanede ham fra sengen til at tage to af de tykkeste uldtrøier, hvilket han gjorde. Han vidste, hvorledes det var en nat paa sjøhuset med nordvest og snekave.

Under bygerne øgte vinden lidt, saa sneen hvirvlede; ellers var det en passelig frisk nordvest, og baade og fartøier vedblev at komme, indtil hele havnen var fuld af raab og skraal og plaskning af bølgerne, slag af seil, som firedes, og den muntre, klingrende lyd af smekre ankerkjettinger, som rusede ud.

Helt oppe paa fjerde loft kom der lys i alle sjøhusene; tranlamper stilledes hist og her; folk begyndte at komme til — mænd og kjærringer og unge piger; saltboden blev aabnet; bødkeren rumsterede med tønderne; mandskabet ude i baaden blev utaalmodigt; de raabte ind, at nu begyndte de, og de fire første blanke sild slængtes ind over sjøhusgulvet.

Nu var hele byen, indtil den fjerneste afkrog, underrettet; der kom lys bag smaa ruders, og utallige kaffekjedler sattes over. Overalt iver og munterhed; silden var kommen — silden, som alle havde ventet paa, og som alle ventede sig noget af.

De unge piger og koner, som skulde gane silden, det vil sige tage indvoldene ud, klædte sig i sine ganeklæder med latter og kommers, skjønt det var saa koldt at staa op, at tænderne klappede i munden paa dem. Fremfor alt bandt de et tykt tørklæde forsvarlig om hovedet, saa der ikke var andet at se end øinene og næsen; for fik man sildelage i haaret, saa blev det til saar.

Naar de var færdige, løb de i følger afsted til det sjøhus, hvor de paa forhaand havde tinget arbeide; og en-to-tre fandt de sit lag og sin plads midt i silden til op over træskoene med tønder og saltbaljer og det usalige talglys, der stod paa en pinde, som var stukken midt ned i sildehaugen, og som altid voldte stor bekymring formedelst snyden med vaade fingre, falden omkuld og andre gjenvordigheder. Saa fik de op den lille blanke ganekniv og saa til at rispe op sild efter sild i en lynende fart. 94

Nu var der fuldt af elefantspor i sneen, og det var til ingen nytte, at bygerne hvert øieblik lagde et nyt lag over; det blev straks trampet ned til søle.

Kun oppe i byen i de bredere gader og omkring skolen var der endnu saa megen sne, at skolegutterne kunde faa istand en liden batalje, da det endelig blev morgen.

Alex. Kielland.

pampusser, forede sko.
rokkedreiere, her: fanter.

17. Sildefisket paa Bergenskysten.

94

Af J. Aasen

De tre første maaneder i aaret er en meget urolig tid for beboerne af sjøbygderne i det vestlige og nordlige Norge. Det er fiskerierne, som alles opmærksomhed er henvendt paa, og som paa en vis maade sysselsætter baade fiskere og ikke-fiskere, ligefra de yderste havskjær til de inderste fjordbygder. Allerede tidlig paa vaaren begynder man at forberede sig hertil; man lægger lag, det er: bestemmer, hvilke personer der skal være sammen i et følge; man sætter sine baade istand; man binder garn og not; man retter og bøder paa alle de gamle redskaber, som endnu kan lade sig bruge. De, som bor længst fra havkanten, forsyner sig med levnetsmidler for en lang reise og begiver sig derpaa ud for at være paa fiskestederne til den sedvanlige tid. Den rette rørelse begynder imidlertid først, naar et eller andet tegn til fiskens nærmelse er opdaget; thi da strømmer naturligvis alle til det betegnede sted og kappes om, hvem der kan faa den bedste plads.

Paa denne maade kan et sted, som ikke just af naturen synes indrettet til nogen samlingsplads, for en tid blive besøgt af en overordentlig mængde mennesker. De nøgne, stenrige nes og holmer ved Stavangers kyst bliver saaledes pludselig befolkede af en meget blandet skare fra de forskellige egne i

det sydlige Norge. Den uvenlige, veirhaarde kyst paa Nordmør og Søndmør bliver et samlingssted for hovedstyrken af den mandlige befolkning fra de indenfor liggende fjorde. De trange bugter og knudrede landtunger under Lofotens høie klippevæg bliver ligeledes et samlingssted for en meget anseelig mængde folk fra alle de nordenfjeldske egne, saa at de mange huse, som staar tomme og færdige til at modtage disse gjester, bliver for en kort tid mere fulde, end et hus burde være.

Det er imidlertid ikke det samme fiskeri, som drives paa alle disse steder. Ved den nordlige kyst har man sedvanlig kun torskefiskeriet, ved den sydlige har man derimod sildefiskeriet, og det er dette sidste, som vi her vil betragte. Det pleier at begynde noget tidligere end torskefiskeriet og er sedvanlig i fuld gang i januar maaned. Den sild, som kommer til landet paa denne tid, er den saakaldte vaarsild eller storsild, en fisk, som synes skabt til føde for de allerforskjelligste skabninger, og som derfor idelig bliver forfulgt og efterstræbt, hvorsomhelst den viser sig. Under hidsig forfølgelse af hvaler og andre sjødyr kommer den paa sin bestemte aarlige gang imod landet, og her møder den da et ganske alvorligt angreb fra en anden kant. Naar man ved, at der i en række af aar har været udskibet over 500 000 tønder sild aarlig fra Stavanger og Bergen, saa kan man deraf gjøre sig et begreb om fiskestimernes størrelse og tillige om den rørelse og virksomhed, som dette fiskeri fremkalder.

Man fanger silden dels med garn og dels med vod eller not. Den sidste er, som bekjendt, saaledes indrettet, at man dermed kan omringe en fiskestim og trække den til land. Den anvendes altsaa der, hvor fisken staar meget tæt i en bugt eller paa en jevn grunding ved landet. Denne fiskemaade er egentlig den morsomste. Til at udsætte og optrække en stor not udkræves nemlig en mængde folk, som maa arbeide med raskhed og efter en vis plan, der sedvanlig bestemmes ved et slags kommando af en dertil antagen formand. Imidlertid er formanden ikke den eneste, der har noget at sige. Hans lille armé er ligesaa ivrig og høirøstet som han selv. Overalt opmaner man til anstrengelse, overalt har man noget at varsle eller minde om, og det hele foregaar i en saadan skynding og med en saadan støj, at man netop pleier at nævne denne bedrift som et eksempel, naar man skal fortælle om noget, som er foregaaet under usedvanlig larm og tummel, idet man da pleier at sige, at „det var, som om man skulde ud med en sildenot.“

Naar et saadant kast eller dræt er gjort, lægger man baadene til for at optage fisken, og hertil bruges da et slags kurv med et langt skaft, hvormed man altsaa øser op af noten. Undertiden kan et kast være saa stort, at man ikke straks kan optage det, og i dette tilfælde bliver noten stængt eller fæstet saaledes, at den

kan blive staaende nogen tid i sjøen med den samlede fisk, som da kaldes et laas. Imidlertid bliver den optagne sild bortført eller bragt paa land, hvor man da først kverker den, det vil sige, giver den et indsnit i struben, forat saltet desbedre kan trænge ind; derpaa bliver den nedlagt i tønder og saltet. Da nedsaltningen ellers kræver mange folk og en mængde tønder og salt, bliver den gjerne udsat, indtil silden er henført til nærliggende byer og ladesteder.

96

Dette liv medfører vistnok megen rørelse og munterhed; men det har ogsaa megen besværlighed og megen fare, især for helbredet. Man vil let indse dette, naar man forestiller sig en stor mængde folk forsamlet paa en tyndt bebygget og nøgen havstrand i den koldeste og stormfuldeste aarstid og ved et arbeide, som altid ledsages af væde og fugtighed. Fiskeriet drives sedvanlig ved aabne baade, og den største del af fiskerne er saaledes nødt til at søge hus om natten. Men de huse, som forefindes ved de forskjellige og tidt omvekslende fiskesteder, kan naturligvis ikke forslaa til en saadan folkemængde. De bliver derfor snart saa fulde, at der er ingen leilighed til at ligge og knap nok til at sidde, og heller ikke faar man nogen leilighed til at tørre sine vaade klæder. Det er slemt nok at udholde en vinternat i saadan kvalme og trængsel; men det er naturligvis meget værre at udholde en saadan nat under aaben himmel.

Det kan neppe feile, at et saadant fiskerliv maa have en betydelig indflydelse paa tænkemaaden og karakteren hos de folk, som jevnlig deltager deri. Det giver ei alene en legemlig hærdelse, en vane til at taale savn og lide ondt; men det giver ogsaa en selskabelig taalsomhed. Den selvstændige mand nødes til at slaa sig sammen med andre, at dele ondt og godt med dem og ofte give slip paa sin egen bekvemmelighed. I visse tilfælde, f. eks. i seiladsen, maa han stille sig under anførsel af en af sine ligemænd og adlyde ham saa punktlig som en soldat sin officer. I mange andre tilfælde maa han opgive sine egne planer og følge med didhen, hvor han ikke vilde, da det heller ikke kommer an paa, hvad én vil, naar ikke de øvrige er enige med ham. Og imidlertid finder man sig rolig i alt dette, fordi man ser, at det er nødvendigt. En saadan idelig tilvænnelse til at lempe sig efter andre maa vistnok have en god virkning, og vist er det i alle fald, at beboerne af sjøbygderne er i almindelighed et spagfærdigt og fredeligt folk, og at voldsomme optrin her forekommer sjældnere end paa adskillige andre steder, hvor der skulde synes at være langt mindre anledning dertil.

Paa samme tid som sildefisket sætter en stor mængde folk i arbeide paa sjøen, forårsager det ogsaa en livlig rørelse paa landet og i husene, da nemlig fisken skal tilvirkes og forsynes saaledes, at den kan forsendes som handelsvare og holdes vedlige for en længere tid. Hertil kræves en betydelig folkehjælp, forat

97

arbeidet kan drives uafbrudt og blive færdigt, medens fisken endnu er fersk og frisk. Da nu netop sildefisket indtræffer paa en kold og ublid aarstid, maa man holde sig inde i husene med dette arbeide, som da fordeles imellem de tilstedeværende folk, saaledes at nogle bærer fisken ind i de dertil indrettede boder, andre derimod sættes til at kverke den, og atter andre har arbeide med at nedlægge fisken i tønder og salte den.

Skjønt det just ikke er noget renligt arbeide, som man her har for sig, pleier det dog at drives med megen lyst og munterhed. Den store mængde af vakre, sølvblanke fiske er allerede et behageligt syn for øiet, og naar man ved, hvad tingen kan bruges til, kan man nok ogsaa have andre aarsager til fornøielse. Thi om endog naturens mangfoldighed og skjønhed er noget, som mange folk kun har liden sans for, saa er der dog i alle fald noget, som alle pleier at have sans for, og det er mad og penge. Istedenfor de blanke „sildereist,“ som hænger fast ved klæderne paa alle sider, venter man snart at faa blanke sølvmynter i lommen. Istedenfor de flekkede og tilsølede klæder, som man nu har paa sig, venter man snart at skaffe sig en ny og statelig klædning efter modens fordringer, og dette er naturligvis en behagelig udsigt. Istedenfor det fattige forraad derhjemme i stuen venter man snart at faa raad til en god forsyning til sit køkken og sin kjelder, og denne udsigt bliver da egentlig den fornemste af alle. Det er derfor intet under, at man i disse dage ser glade ansigter paa alle sider. Der er haab om vinding saavel for de fattige folk som for de rige, og dersom fangsten paa sjøen slaar rigtig til, kan det endog hænde sig, at adskillige fattige folk bliver rige. Men saalænge dette arbeide varer, er det sandelig ikke at tænke paa nogen stas eller magelighed. Man maa sidde i det samme røre baade sent og tidlig, i et trangt rum og i ubekvemme stillinger, med frosne næver og fugtige klæder. Man forsømmer ogsaa sin huslige orden og sin sedvanlige søvn og hvile, idet man her maa sidde oppe om natten saavelsom om dagen. Vistnok har man selskab og maaske et lystigt selskab, saa at man ikke merker, hvor tiden gaar; men den norske vinternat er ligevel saa drøi, at

V. bd.

man nok tilsidst vil komme til at spørge, hvad klokken er, eller, som det heder hos de gamle paa landet, „at se efter, hvor stjernen staar.“ 98

Ivar Aasen.

18. Lodsliv om Færder.

Af C. Schollert

Før i tiden havde færderlodserne ikke noget ublandet godt lov. Kom et skib under kysten i storm og tykke eller blev siddende fast i isen, saa vidste man nok ombord, at man ingensteds paa kysten traf mere aandsnærværende, uforfædede og ihærdige lodser end færderlodserne. Men disse egenskaber var ikke nok til at være karl i den tid; der maatte ogsaa drikkes. Det første, der spurgtes efter, naar lodsens var kommen ombord, var brændevin; fik lodsens det ikke ombord, saa købte han det i byen. Naar færderlodsens nu for tiden er sat ombord i et fartøj, seiler lodsgutten enten baaden hjem eller til næste by; lodsens kommer da tilbage med dampskib eller jernbane, og saa gaar det tilsjøs igjen. Dengang benyttedes lodsbaaden til hjemreise. Raat og vildt gik det til; skryderi, skraal og slagsmaal, det var sysselsættelsen.

Ikke stort bedre var det med lodsernes liv i hjemmet. Hjemmene var fattige og ustelte. Inde i «stuen» stak armoden sig frem overalt; den blev ikke mildnet af nogen dækkende kvindehaand; mændenes vildskab førte hustruernes sløvhed med sig.

Det er en anden aand, der hersker i lodshavnene nu for tiden. Her bor fremdeles mænd, hvis uforfærdethed og dygtighed svarer til livsgjerningen; men ædrueligheden har fæstet bo ved siden og har sat sine merker. Med denne er fredsommelighed og hjælpsomhed flyttet ind. Lodsens har faaet et hjem, og han forstaar at sætte pris paa det.

Om forsommeren er lodsens paa makrelfiske. Kommer man til lodshavnen ved middagstid i fisketiden, saa ser man rundt omkring ved havnen, lige op til husene, opstillet «krakker,» der er behængte med makrelgarn. Baadene kom fra sjøen imorges og ligger nu tomme med indgivne seil, stuvede sammen i havnen; der var kun blevet lidet af nattesøvn for lodserne; thi da de kom ind, maatte de til med at rense garn og hænge dem ud til tørring; dette er et sent arbejde; men det gik fort alligevel; thi de fik hjælp af hustruer og børn; overalt var der en rastløs iver i arbeidet, der ikke engang blev afbrudt af de faa, høist nødtørftige bemærkninger. Her var jo ingen tid at spille; arbeidet maatte gjøres saa betids, at lodsens kunde komme op i sin stue, hilse paa dem derhjemme og faa sig en lur.

99

Er garnene paa krakken, saa er virksomheden borte fra havnen en stund, paa det nær, at smaa gutterne nu kan faa bruge sin flaade; de har sine baade, der ser ud som «skøiten;» de har ogsaa sin havn, hvor baadene ligger fortøiede som sine

store forbilleder. Er det veir dertil, saa seiles der og manøvreres der paa samme vis i det smaa som med skøiterne i det store.

Men hviletiden bliver ikke lang; snart er familien igjen samlet ved baadene; der er endnu et fællesarbeide med at faa garnene ombord; det gaar ikke an, at «far» skal stræve med dette alene, og det gaar heller ikke an at komme sidst ud af havnen, medmindre lodsens med et lidt skjelmssk smil tør se flaaden sætte tilhavs, fordi han ved, at han nok skal skaffe sig og sine den fornøielse at seile forbi kameraterne. Han har jo den bedste baad i havnen.

Det er et vakkert skue at se hele flaaden staa tilhavs for en frisk bris. Baadene hører tildels til de bedste seilere paa kysten; de er saa nypudsede, at det skinner overalt; riggen er saa omhyggelig stelt som paa en kapseiler; under det svære seilpres krænges til rækkerne; læ baug er hvert øieblik skjult af skum og bølger. Inde paa havnen vogtes seiladsen; et tilfreds smil lægger sig over ansigtet her eller der, naar en baad skjærer forbi til luvart; baaden hører jo ligesom ogsaa til familien.

For lodserne giver seiladsen den samme spænding og interesse som en kapseilads; men her er det ikke blot æren, der staa paa spil, det er ogsaa fortjenesten. Under lodsningen gjælder det at komme først til skuden og i fisketiden at komme langt tilhavs om aftenen og først i havn om morgenen.

Inde i havnen staa de smaa, hvidmalte, en-etages huse, som oftest med en liden vel pleiet og indhegnet haveflek foran, og fortæller om arbeidet i fristunderne. Indenfor er det tarveligt; men der er udstyret med alt, hvad lodsens har kunnet bringe hjem for at skabe hygge; bohavet er ført ind stykke for stykke, eftersom fortjenesten tillod det, altsammen er stelt og pleiet med en omhu, der viser, at lodsens her søger vederkvælgelsen ovenpaa arbeidet.

100

I fisketiden bliver det kun smaastunder, lodsens tilbringer i sit hjem om hverdagene; men saa er han ogsaa fortøiet hele søndagen i familiehavnen. I regelen fiskes nemlig ikke om søndagene. Det bliver et stykke ud paa dagen, før han tørner ud, og saa gaar der endda en god stund udover formiddagen, inden man samles nede ved baadene. Tiden, inden han kom ned, har dog ikke været optagen udelukkende af familiens timelige glæder og sorger; ikke sjelden har der været læst et stykke af postillen, ligesom det maaltid, der er nydt, er begyndt og sluttet med bøn. Dernede ved baadene stikker flere og flere hovederne sammen; hvor der er plads, trænger smaagutterne sig ind; først drøfter man, hvad der er passeret af mere almen interesse i havnen i den forløbne uge, og dette er jo ikke saa lidet endda, naar man er knyttet sammen ved familiebaand, fælles bedrift, glæde og sorg; saa glider det over paa ugens bedrifter paa sjøen; da træffer det

til, at der begynder at hviskes: der var en i havnen, som mistede hele garnlænken, den gik fra ham i en storm eller blev seilet væk af en skude; der kommer et forslag frem om, at der fra hver baad skal ydes den skadelidte et garn, og forslaget vedtages enstemmig. Er der mere tid igjen, før der skal holdes maaltid, saa drages minderne fra lods- og fiskelivet frem, og nu bliver smaagutterne med; denne del af underholdningen er jo for deres appetit.

Naar fisket er forbi, begynder lodsningen, og paa denne aarstid maa lodsens regelen langt tilhavs for «at faa skude.» I sommertiden, i godveiret, gaar det an med de lange reiser til Øresund, Skagen og endnu længere vest. Det føles ikke saa stridt, at provianten er klein, mandskabet lidet, naar luften og vandet er varmt, sjøen smul og natten kort. Ryger det op med en kuling, er vinden lunere og lettere end om høsten; det træffer jo til, at lodsgutten istedenfor at seile baaden hjem maa ligge og drive for smaa seilstumper. Men sligt er sjeldent paa denne aarstid. Hvad der derimod volder lodsens bekymringer, er, naar han ser solen staa op og gaa ned gang efter gang, uden at han praier noget fartøi, som søger norsk havn, og han har jo dem hjemme, der venter paa ham og gevinsten; men Kattegat og Skagerak pløies i sommertiden mest af fartøier, der gaar syd eller vest. Derfor hænder det ikke saa sjelden, at lodsens efter en slig langreis paa 14 dage a 3 uger kommer tomhændet hjem. Taus og mismodig, ængstelig for spørgsmaalene fra hustruen og de smaa, kommer han ind i sin stue. Paa hustruens og børnenes læber ligger spørgsmaalet om reises udfald; de ved jo, hvad det betyder. Lodsens tause, halvt gjemte ansigt giver svaret. Saa røres der ikke mere ved det, førend far om kvelden eller næste dag fortæller om, hvorledes han paa den og den kant seilede uden at se skude, og der og der var andre komne ham i forkjøbet. Om nogle dage tændes haabet igjen, baaden rustes ud; men mor kan ikke bringe mere fra spisekammeret end sort kaffe, spegemakrel, poteter og brød. Saa gaar det tilsjøs igjen for at friste lykken.

Anderledes er det om høsten. Vistnok er fartøiernes antal større; heller ikke behøver lodsens at gaa saa langt tilsjøs for «at faa skude;» men dog er der mere alvor i gjerningen. Det er gjerne de sydlige og sydvestlige høststorme, der fører fartøierne under kysten. Allerede inde i «havnen» merkes alvor. Vindstødene ryster de smaa huse, og uveiret hyler omkring dem; ude fra havbrynet kommer de dumpe, rullende brøl af det oprørte havs tunge slag mod kysten. I sligt veir er der noget at tjene og — maaske nogen at redde. Hustruen vil nødig slippe ham ud, han kunde jo sætte til; men hun ved, at hverken overtalelser eller bønner holder ham igjen; taus og rolig følger hun ham da med de smaa ved haanden ned til baaden; saa kommer afskeden med et langt, lidt knugende haandtag til farvel,

et blik, der beder om at være forsigtig, en stille bøn til den almægtige om at staa manden og maaske sønnen bi; og saa «Guds vilje ske,» om end, som jeg engang hørte af en ung lodskone, «det er saa vanskeligt at sige Guds vilje ske i alle ting.» Hun vogter baaden, til hun ser den forsvinde i det fraadende havbryn. Saa gjør hun sin gjerning derhjemme, medens hun af og til taler med sine om far og bror, der er ude. Naar vinden farer hylende om huset, brydes talen istykker af angsten, der lægger sig over sindet. Timerne gaar; hun begynder at se ud efter ham; imellem sendes den ældste paa «udkikken» for at se, om ikke baaden skulde komme. Faar hun se den kjendte skøite styre ind i havnen, leirer der sig en saa dyb lykke og fred over ansigtet. at den, der har været nærværende under saadanne omstændigheder, trygt kan bruge den forslidte talemaade: Det glemmes aldrig.

102

Og nu han derude? Med stumperne, 4 rev, gaar det mellem «braat og brand.» De vældige sjøer kaster det lille fartøi, som om det skulde løftes ud af vandet, medens skumskavlen velter indover; saa reiser der sig et braat fra mange favnes dybde. Det ligesom ser sig om en stund og truer med at begrave lodsens dybt under sig; men han klarer sig enten ved at bære af eller kløve braattet med baugen. Nede i bølgedalen er baaden som forsvunden; oppe paa toppen er den næsten skjult i sjøraak. Naar det gaar slig til, forstaar man, det er alvor at være lods. Der skal mod til at gaa ud i sligt veir; der skal aandsnærværelse og dygtighed til at klare det. Lad saa lodsens under dette anstrengende arbeide faa møde konkurrenter, saa baade modet og aandsnærværelsen maa øges for «at holde det oven vande» og muligens seire, saa kan det vel ogsaa siges, at her er adskilligt af «livets skole.»

Bevæggrundene til denne dristige seilads er dels æresfølelse; det vilde jo være skam ikke at have gjort alt, hvad der staar i menneskelig magt, for at fyldestgjøre sin stilling; men det er ogsaa og maaske mest tanken paa dem, der sidder hjemme; det er jo undertiden trangt om det nødvendige i lodsstuen.

Gaar det galt; sendes baade skøite og mandskab tilbunds, da leirer sorgen sig i lodshavnen, og det ikke bare hos de savnedes slekt, men hos dem alle i havnen; de er jo som oftest ved fælles bedrift, fælles med- og modgang voksede sammen til en stor familie. Det skjelske smil, det kvikke, ofte skarpe svar, der høres, naar alt efter deres maalestok gaar godt, er borte; sindet er tungt, fordi det dvæler ved det hændte; det søger lettelse i bøn til den almægtige, og saa gaar det igjen, men med større alvor, ud til gjerningen. Men saa er det vel ogsaa rigtig sunget af Bjørnson:

«Her er et folk i krig
for livet uafsladelig —
med dyre mandefald
i kampe uden tal.»

Tag saa lodsens en vinternat med storm, «brandende mørkt» snefog og kulde. Inde paa havnen og et stykke udover baner han sig vei mellem isflagene. Naar saa seiladsen begynder, skyller sjøen over; den slipper ikke ud, men fryser paa veien og danner et tykkere og tykkere islag paa dækket og baadens sider. Som det gaar baaden, gaar det lodsens, han bliver ogsaa overiset; men alligevel seiler han, stirrende og lyttende udover til fartøiet, der trænger hjælp. Han finder frem, kommer paa siden, men kan ikke borde for sjøgangen; saa gaar det den velkendte vei med linen om livet gennem sjøen. Naar han er kommen ombord, gaar han lige til roret, og at vide lodsens haand her, det letter ombord. Saa staar han der, speidende efter hvert braat, hver holme og pynt; han styrer ind mellem «braat og brand,» og han finder havnen. Naar det gaar slig til, saa kan det vel ogsaa siges, at arbeidet er møiefuldt, men ogsaa billigt, billigt i forhold til dets betydning for samfundet og til den sum af sjælsstyrke, der udkræves for at frembringe det. Det er nok ikke formeget sunget:

Sankt Olavs korsets ros
ret hvide for en øst-landsk lods.

For endel aar siden i december maaned gik en baad ud fra Nevlunghavn med to mand ombord, lodsens og lodsgutten. Det havde været knagende frost i flere dage; men den dag var det mildt veir med vind fra sydvest. Ud paa natten sprang vinden til nordost med kulde og snefog. Der blev taget ind tre rev og kursen sat hjemover; men saa kom der fartøi isigte. Baaden kom opunder fartøiet, og lodsens lovede at holde sig i nærheden af det, da han nødig vilde slippe gutten alene tilhavs i sligt veir; men da skipperen trængte sterkt ind paa ham for at faa ham ombord, og gutten mente, at han nok skulde slippe iland, saa gik lodsens ombord, lidt tung om hjertet for gutten og baaden. Det var ikke mange minutter, før skudens¹⁰⁴ laterner var gjemte bag snefoget. Stormen øgedes saa, at der blev for meget seil; gutten krøb sig frem til masten og fik klosrevet; da han skulde tilbage i styrerummet, var han saa tiliset, at han havde møie med at komme ned igjen. Han holdt det gaaende for stumperne ude tilsjøs hele natten; da det begyndte at lysne, slog han sig op mod land; men hvor han vendte sig hen, hørte han bare brøl af braat og kunde ikke skimte nogen aabning. Her var ingen anden udvei end at bære langs braattene for et eller andetsteds at slippe ind igjennem en

aabning. Imidlertid øgede stormen, saa baaden ikke vilde bære den stump af seilet, der var igjen; da det skulde gives ind, var det belagt med isklumper, skjøder og fald var frosne fast i blokkene, og dækket var islagt; paa knærne krøb han fremover og fik det saa nogenlunde fastgjort til masten. Ud paa dagen slap han mellem braattene ind i en bugt, hvor en brig laa fortoiet; han kom opunder den; men da han skulde op af styrerummet for at gjøre fast den ende, der blev kastet, var han saa tiliset, at han ikke kunde bevæge sig; briggens mandskab maatte gjøre fast for ham. Og saa laa da baaden der som en isklump med fokken oppe som et isflag paa kant. Gutten blev løftet ombord i briggen, hvor de stelte vel med ham; men da han vaagnede næste morgen, kunde han ikke røre sig. Takket være den gode pleie og hans kraftige natur var gutten dog om et par dage ligesaa rask og kjæk som før, og han var den første, der hilste lodsens velkommen, da ogsaa denne langt om længe kom hjem igjen. — Lodsens var nemlig ombord paa skuden i 10 døgn; først drev de ned under Jylland, saa satte strøm og vind dem under nettet; da de var komne hid og fik fyr isigte, mente skipperen, at det var en laterne, de saa; men braattene talte noget andet; saa nær var de, at braattets skavl slog indover dækket; klar kom de og endelig ind til Kristianssand. — Samme nat, gutten kom ombord i briggen, havde fire lodser seilt baaden iland i den samme bugt; de var saa medtagne af strabadser, at de maatte opgive baaden for at frelse livet.

C. Schollert.

klosrevet, gjort seilene saa smaa som muligt. fald, de taug, hvormed seilet heises op.

19. Fjeldbonden paa Vestlandet.

105

Af J. A. Friis

Fra Grotlien tog jeg turen til Norddalen i Søndmør og fandt her to ting, som jeg satte megen pris paa, nemlig en elv, som ingen før mig havde fisket i med flue, og en renjæger, som var kjendt i alle afkroge af de vildeste fjelde. Om sommeren gennemvandrede han dem paa sine «lauparsko,» og om vinteren gik han over dem paa ski. Det merkeligste ved manden var dog ikke, at han var en flink renjæger, men derimod, at han ogsaa var en flink sjømand, eller at han om vinteren drev paa lofotfiske, ja var høvedsmand paa baaden. Hvem skulde tro, at han duede dertil, naar man saa ham klatre i uren, og hvem skulde tro, at han var en udmerket fjeldvandrer og renjæger, naar man saa ham sidde i skindhyre i bagstavnens af baaden med styrvollen i haanden? Men saa var det, og saa

besynderligt det end kan synes, fjeldlivet udvikler folk netop i mange retninger, som gjør dem skikkede til at færdes paa sjøen eller blive gode matroser.

Heraf kommer det maaske ogsaa, at man kan tage en nordmand fra hvad kant af vestkysten, man vil, fra stranden eller fra en afsides fjelddal, han forstaaer snart at sætte sig ind i livet tilsjøs, opfatte vanskelighederne, have øie for faren og beseire den; thi fjeldlivet udvikler i høi grad iagttagelsesevnen, aandsnærværelsen, evnen til at orientere sig, finde frem i mørke, sikker fod og sikkert øie.

Den, der er vant til at finde frem mellem høifjeldene i mørke, skodde eller snekave, alene ledet ved at drage kjendsel paa en eller anden fjeldtinde, en dal, en bæk, en sten, han vil ogsaa let lære at finde frem igjennem en vanskelig led, naar han har reist den nogle gange, og blive en flink lods. Den samme stedsans eller gjenkjendelsesevne, som hjælper ham frem tilfjelds, vil heller ikke svingte ham tilsjøs.

Den, der er vant til paa ski at fare hurtig som lynet ned over bratte bakker og snefonner, hvor han let kan styrte i afgrunden, dersom han ikke altid har et aarvaagent øie, saaledes at han netop i rette øieblink vender til højre eller venstre, eller naar farten ikke længer kan stanses, da uforfærdet og med staalspændte sener tager stupet eller hoppet, saa han igjen reiser sig og seiler videre — han vil snart lære at ombytte skistaven med styrvollen og forstaa, at det med denne i haanden hvert øieblink beror paa ham, om baaden skal klare sig eller begraves i braadsjøens skum. Han vil let forstaa, at man snart maa falde af for en truende bølge, snart modig styre op i den og kløve den; han vil ogsaa let indse, at det til sine tider ikke kan nytte at minke seil, men at det tvertimod maa føres høit for at faa fart, og at man kun derved kan redde sig undaf en sjø, der kommer efter baaden og gang efter gang bryder sig hvidskummende fremover for at begrave den. Noget lignende har han seet før: han har seet sneskavler løsne fra fjeldsiderne og fare dundrende nedover, endnu sikrere førende døden i sin favn end nogen braadsjø.

Den, der er vant til at klatre op i fjeldvægge, sikker paa foden og sikker paa haanden, den, som ikke bliver svimmel ved at se ned i en brusende fos eller en tusend fod dyb afgrund, han vil heller ikke være bange for at gaa en smule tilveirs i en rig og derfra se ned paa det oprørte hav. Han forstaaer snart ogsaa ombord at sætte sin fod forsigtig og tage tag med haanden paa rette maade.

Den, der meget godt ved, at en liden feil ved skibaandet, en daarlig vidje, et upaalideligt taug, en knækket skistav kan koste ham livet, han vil ogsaa ombord snart indse nødvendigheden af at gjøre alt paalidelig og ordentlig. Brækkes

skistaven eller knækkes styrvollen; brister skibaandet eller springer staget: det er i et afgjørende øieblik lige farligt; det forstaar fjeldbonden snarere end den, der aldrig har bevæget sig anderledes end bag en vogn med et par stude for paa en slette.

I. A. Friis.

hyre, dragt. styrvollen, rorpinden. orientere sig, finde sig tilrette.

20. Vildrenen.

106

Af P. Chr. Asbjørnsen

Vildrenen forekommer paa de norske fjeldes høisletter til søndenfor den 60de breddegrad, overalt hvor fjeldet hæver sig op over vidje- og birkegrænsen, altsaa i lavarternes og den evige snes regioner.

Renen synes at forekomme i større mængde i de vestlige og sydvestlige egne af de norske fjeldsletter end i de nordøstlige, formodentlig af den grund, at der paa hine kanter ikke findes lapper, som under sin omflakken foruroliger og forfølger den paa ski med sine rifler. Lappernes ledsager, ulven, er heller ikke saa talrig i hine egne, som i de nordligere og østligere, hvis fjelde grænser til de vide østlige skogegne, hvor ulvene i mængde har stadigt tilhold. Paa fjeldene imellem Kristiania og Bergens stift, samt i Sætersdalsfjeldene i Kristianssands stift, er renen talrigere end paa noget andet sted. Paa høifjeldene omkring Røldal og Voksli skal vildrener undertiden findes i en utrolig mængde. Professor Nilsson anfører derom i sin «Skandinaviske Fauna» følgende: «En dag i begyndelsen af juni maaned 1826 (et par maaneder før min reise i disse egne) havde man seet fjeldet i omtrent en bredde af en halv norsk mil saa tæt bedækket med rener, som marken er, hvor faar gaar i flok. En del simler havde nylig kalvet, og kalvene fulgte mødrene. Flokken rak saa langt frem og tilbage, at man hverken kunde se, hvor den begyndte eller endte. Tilsidst delte den sig i tre flokke. Bønderne, som i disse egne almindelig er renskytter, forfulgte flokken; de kom den følgende dag nær den og fældede flere baade gamle og unge rener. Denne fortælling minder om de utallige flokke af antiloper i Afrikas hede-egne og om de ligesaa utallige masser af bison-okser paa Amerikas prærier. Men at denne fortælling, hvor utrolig den end kan klinge i manges øren, er bogstavlig sand, er saameget sikrere, da den paa flere vidt adskilte steder og af forskellige personer meddeltes paa samme maade.»

107

En voksen renbuk er to meter lang og henimod halvanden meter høi. Ørene er femten centimeter høie. Snuden eller mulen er bedækket med haar lige ind i næseborene.

Almindelig er renen noget mindre end hjorten, og benene er kortere og synes at være førere. Vildrenen er ikke ubetydelig større end den tamme, og af disse sidste er skogrenerne større end fjeldrenerne. Den tamme ren skal sjelden veie over 60—70 kilogram, medens store vildrenbukke veier 100—150 kilogram, ja i Lesje og Vaage fortalte man mig, at der var skudt et par bukke paa 160 kilogram; skjeldret eller det ydre fedtlag paa en af disse veiede 25 kilogram.

Vildrenen gaar altid mod vinden og er overordentlig var for alt, hvad den iagttager gennem sin særdeles fine og skarpe lugt. Heraf kommer det, at der ofte, naar det i længere tid har blæst vestenvind, ikke træffes en eneste ren i de østlige egne af fjeldene, fordi alle rener da efterhaanden har trukket sig vestover fjeldene mod vinden. Man ser spor efter dem i sneen, og haar, som de har rystet af sig, efterat de har svømmet over fjeldelvene; men dyrene er forsvundne. Det er derfor en ufravigelig regel for renskytterne at gaa mod vinden.

108

Om vinteren opholder vildrenen sig i de høieste fjeldegne, spiser rensdyrmose og gaar undertiden ned i birke- og vidjeregionen for at spise knop og bark. Om vaaren gaar den længere ned i græsedale og paa sætervolde (paa groen). Længer frem paa sommeren beiter den i græsdalene mellem høifjeldene og paa flyerne. Bliver fluerne for slemme, søger vel simlerne op paa bræerne og de høie fjeldtoppe; men de gamle bukke, der har tykkere og fastere skind, søger meget ofte paa denne tid ned til de yppige græsgange i birke- og vidjeregionen, hvor de beiter alene og i kort tid bliver meget fede.

Er sommeren regnfuld og frembringer sop i overflødighed, begiver renen sig endog ned i barskogene for at søge denne, der synes at være dens lekreste føde.

Forskjellige slags urter, græs, blade, knopper og lavarter er vildrenens føde. Den synes især at ynde de syrlige, skarpe og bitre planter; om sommeren fortærer den saaledes flere syre- og ranunkelarter, blandt hvilke isranunkelen (*Ranunculus glacialis*), der af fjeldbønderne kaldes reinblomme, den overordentlig bitre *Gentiana lutea* — i Telemarken kaldet reinsyre — *Dryas octopetala* — reingræs — og bukkeblade hører til dens kjæreste foder; desuden fortærer den gjerne *Cerastium*, *Rumex digynus*, knopper og blade af dvergbirken og de finere vidjearter. Om vinteren nærer den sig fornemmelig af renmose og andre lavarter, der bedækker uendelige vidder i de egne, hvor renen har sit tilhold. Almindelig beiter renflokkene kun der, hvor der ligger sne. De største og stærkeste bukke gaar foran og skrabes og arbejder sneen væk med kløverne; men

naar simlerne kommer efter, stikker disse dem med sine spidse horn, og da de gamle bukke efter takkernes fældning ikke kan forsvare sig med det eneste vaaben, de bruger mod sine lige, hornene, er de nødte til at vige pladsen og skaffe sneen bort paa andre beitepladse, hvorfra simlerne atter fordriver dem. Dette skal være aarsagen til, at de gamle bukke nogen tid efter fældningen skiller sig fra de store flokke og i mindre «dotter» søger høiere op i fjeldene eller ned paa lavlændet.

109

I almindelighed holder renerne sig gjerne i sol-lierne; de holder af at bade sig i solen i smaadalene mellem de høiere fjelde, hvor de oftest lægger sig paa bræer og snedriver, hvorfra de har en vid udsigt. Skræmmes de, farer de afsted med saa overordentlig hurtighed, at man undertiden, hvilket ogsaa er tilfældet med raadyret og nogle gazeller, kun ser dem som en stribe, og dog er jerven eller fjeldfrasen istand til at fange dem; men det sker kun, naar den udmatter renen ved langvarig forfølgelse. Stundom forfølger ulvene dem; men de holder snart op med forfølgelsen, naar de merker, at de ikke kan indhente dem eller drive dem udover bratte fjelde.

Renen klatrer med samme lethed og færdighed som gjeden; den farer hen over og løber med sikkerhed og hurtighed i den vildeste ur som paa det slette fjeld. Den brede form af renens kløver sætter den ogsaa istand til at løbe paa sneen uden at synke for dybt ned i den. Renens lugt er saa skarp, at den veirer jægeren paa 1 til 2000 meter, og den bliver mere skræmt ved, hvad den fornemmer gennem lugten, end ved det, den iagttager ved syn og hørelse. Synet af jægeren og lyden af skuddet forbauser den og bringer den ofte til at blive staaende i nogle sekunder; men ved lugten af mennesker drives den paa øieblikkelig flugt. Skjønt renerne streifer vidt omkring i fjeldene, har de sine visse yndlingssteder, hvor jægerne, der vel kjender disse, ved at finde dem, naar de ikke er fordrevne derfra.

Paa en vis tid af aaret skal ofte flere store simleflokke slaa sig sammen og danne disse utrolige skarer af tusender, der undertiden sees paa høifjeldenes isbræer og snefonner. Noget før denne tid begynder bukkene at søge efter simleflokkene; de farer afsted med en utrolig hurtighed, gennemstreifer vidder og tilbagelægger afstande, som man neppe kan gjøre sig nogen forestilling om. Naar man ser dem under denne færd, er det som forbifarende skygger, som graa striber, der med lige saa stor fart farer frem gennem den styrtende ur, hvor jægeren med nød og neppe kan klatre, som over bræens og sletfjeldets vidder og flyer.

110

Renens haardførhed og nøisomhed gjør det let for den, selv om vinteren, at udholde det haarde klima, den strenge kulde og de barske uveir, der raser i polarlandene, i fjeldørknerne og mellem tindeknuderne, der af naturen er anviste den til hjem. Dens klatre-evne og dens raskhed i forbindelse med dens skarpe sanser hjælper den til at undgaa menneskenes og rovdyrernes efterstræbelser.

Renens værste fiender, foruden mennesket, er renbremsen eller renfluen, jerven og ulven, og af disse tre er nok renfluen den slemmeste.

Renfluen (*Oestrus Tarandi*) er bleggul, lodden, med brune, kuglerunde øine og fløielssort isse, samt et sort baand over rygskjoldet. Den er næsten 2 centimeter lang og en af de største i sin slekt. Undertiden er den en ren landeplage i Finmarken og Lapmarkerne. Renfluen kommer frem først i juli, naar renerne fælder haaret. Den opsøger og følger da renerne, især de aarsgamle kalve. Renen er meget bange for denne flue og synes paa alle maader at bestræbe sig for at blive den kvit; den tverstanser ofte midt i spranget, slaar op og ned med hovedet ligesom faarene, reiser øren, lytter og ser sig omkring, stamper og sparker med forfødderne. Derpaa fortsætter den løbet igjen med voldsomhed; men den forfølges uafsladelig i flere timer af fluen, som holder sig svævende over dens ryg for af og til at slippe et eg ned mellem haarene paa renens hud. Larverne udklækkes snart ved varmen af renens legeme og æder sig gennem huden ind mellem kjød og skind, hvor de ligger vinteren over og suger, til de er fuldvoksne, i næste aars hundetage. Eftersom larven vokser, svulmer huden op og danner en kul, der af lapperne kaldes kurbma, i Sverige bromskula og hos os være, værekul. Fuldvoksne kryber larverne ud gennem huden paa samme sted, hvor de kom ind, falder ned paa jorden og forvandles til pupper. De unge rener, der, som anført, mest er udsatte for denne plage, tilsætter ofte livet deraf. Skindet bliver formedelst værerne fuldt af ar og taber derved betydelig i værdi.

Man antager i almindelighed, at jerven kun ved et baghold er istand til at bemægtige sig renen; men efter rensdyrjægeres udsagn skal den ofte ved vedvarende, utrættelig forfølgelse i hele uger udmatte og tilsidst bemægtige sig renen. Den søger vel at komme ind paa dyret i smug; men merker dette faren, forfølger den det aabent. I begyndelsen har renen betydeligt forsprang; men naar jerven først har reist et dyr, slipper den aldrig dets spor for at følge et andet; selv om det stryger midt igjennem andre renflokk, skal den som den sikreste sporhund følge sit udvalgte bytte og ved denne idelige forfølgelse hindre det i at æde og horte (tygge drøv), indtil det, udaset af hunger og mathed, oftest først efter flere dage, falder for dens tænder. Man fortæller ogsaa, at jerven fortærer den mængde af rensdyrtakker, der aarlig afkastes i fjeldene. At den uden

synderlig anstrengelse bemægtiger sig syge eller anskudte dyr, er vist. Hvorledes den udfører dette, lærer vi af følgende fortælling af Hans Mo, en af de dygtigste og paalideligste rensdyrjægere i Gudbrandsdalen, der i flere sommere fulgte landmaalerne paa opmaaling mellem Jotunfjeldene og senere ved et ulykkeligt tilfælde druknede nedenfor Gjendeoset. Hans Mo og nogle flere skytter kom ind paa en simle, der stod paa en multemyr og hukede sig; de saa straks, at dyret var saaret, og som de vilde begynde at stille paa den, fik de øie paa en jerv, som søgte at nærme sig renen mod vinden fra siden af. Naar simlen vendte hovedet bort fra den kant, den var paa, løb jerven af alle kræfter; men i samme øieblik den vendte sig, styrtede jerven flad til jorden og laa ubevægelig. Da simlen omsider merkede sin fiende og begyndte at sætte sig i bevægelse, lod jerven al forsigtighed fare, forfulgte den aabent og fik snart tag i hasen paa dyret, der nu ved voldsomme spark, kast og hop søgte at skille sig ved den. Men det hjalp ikke; jerven sad fast med klør og tænder, og under dyrets voldsomme bevægelse for at blive den kvit gled den efterhaanden op over laaret, lenden og ryggen, til den sad foran ved nakken paa det. Nu vilde jægerne, at Hans skulde skyde den; men holdet var for langt. De sneg sig nærmere; men jerven merkede dem, forlod sit bytte, og simlen faldt for den kugle, der var eslet rovdypret.

Ulven skal ogsaa i Nordlandene og paa flere steder tilintetgjøre hele flokke saavel af den tamme ren som af vildrenen, paa samme lumpne maade, som mennesker bruger i Romsdalen og andre steder, ved at drive dem ud over bratte styrtninger.

Sæterlivet og rensdyrjagten danner lyspunkter i fjeldbondens liv. Til sæteren og fjeldet staar hans hu; op til høifjeldets sne og is og golde natur higer han, selv naar dalen staar i den fagreste sommer; det er hans lyst at følge renen paa dens vilde, luftige stier i sommerens tid, naar tinderne tegner sig skarpt mod den klare, blaa himmel; men endnu større er hans higen efter den stolte leg, der drives om vinteren, naar han endnu hurtigere og flygtigere end renen styrter ned fra hoiderne, forfølger, indhenter og fælder den paa ski. Hans fortællinger om denne jagt er livlige og fulde af betegnende træk. «Da leger det haardt,» heder det; «det gaar saa fort, som om renen skulde staa og trampe paa ett sted; en kunde gjerne slaa den med skistaven.»

De største renshorn, hele hovedet eller forsiden af det med paasiddende takker, spigrer jægeren til pryð op paa gavlerne af sit hus; de sidder der som kroner og seierstegn fra jagten og tager sig prægtig ud over tagene af de maleriske, solbrændte huse i fjeldegnene.

112

Den nytte, man har af renen, er lige saa stor og vigtig for fjeldbygderne som den, man har af elgen i skogegnene. Kjød, hud, haar, takker, marv, fedt o. s. v. anvendes til forskjelligt brug. At dyrekjød er en ligesaa sund som velsmagende næring, behøver neppe at anføres. Lækrest er kjødet af kalve og unge dyr. Speget og røget er renkjødet velsmagende, og det er især i denne tilstand, det spises af fjeldbønderne og paa flere steder udgjør en væsentlig bestanddel af deres kost. I de fleste af fjeldbygderne, som støder op til de dele af høifjeldssletten, der hæver sig op i lavarternes og den evige snes egne, findes der høst og vinter, ja vel endog hele aaret om, rensdyrkjød paa de fleste gaarde, og det ofte i betydelig mængde.

P. Chr. Asbjørnsen.

Røldal og Voksli, grænseffjelde til Hardanger. simler, hun-rener.
fly, flad fjeldmark.
stille (paa renen), liste sig uforvarende ind paa den.

21. Varsimlen.

112

Af J. A. Friis

I en stor renflokk er det i regelen blot simlerne, som holder vagt, og iblandt disse igjen en enkelt, som især har dette ansvarsfulde hverv, og som derfor af jægerne benævnes «varsimle.» Har man nogen tid iagttaget disse dyr paa jagt, vil den øvede jæger ikke længe være i tvil om, hvem varsimlen er i flokken. Man ser det paa dens altid urolige bevægelser og paa den stilling, den indtager, staaende eller liggende lidt afsides fra flokken, men altid paa et sted, hvor den har den bedste udsigt over terrænet. Varsimlen ser i regelen mager og ussel ud, da den næsten aldrig faar give sig ro til at beite, og følgen heraf er igjen, at medens hele flokken forøvrigt ud i august har røitet vinterhaarene og ser temmelig sort ud, er varsimlen endnu ofte lyshaaret eller flekkevis behængt med lyse dotter af urøitede vinterhaar. ¹¹³

Det er varsimlen, som altid først bryder op og enten anfører flokken eller gaar et stykke bagefter. Ved mindste formodning om fare springer den voldsomt til for at tildrage sig opmærksomhed, kaster hovedet tilbage mod den kant, hvorfra den formoder, ser eller lugter faren, og sætter saa afsted, efterfulgt af hele flokken. Er saa retningen bestemt, som skal tages, sakker den ofte bagud og overlader anførselen til en anden simle eller en buk; men vil den atter, at retningen skal forandres, stanser den, og hele flokken stanser ogsaa og kaster om i den nye

retning, varsimlen tager. En varsimle er altid et temmelig gammelt dyr, som er vel kjendt i trakten og naturligvis har god rede paa, hvor der i ur og bratfjeld er fremkommeligt eller ufremkommeligt, og hvor de sikreste pladse eller flyer findes til at tage middagshvile paa.

Undertiden har jeg seet en flok med to varsimler. Den ene gaar da et par meter foran og den anden et par meter efter flokken.

Bukkene tager tingen temmelig magelig, især naar flokken beiter eller hviler. De kan ligge ganske rolig og tygge drøv eller strækker undertiden endog alle fire ben ud og lægger hovedet fladt ned paa marken.

Det hænder ikke sjelden, at varsimlen synes, at denne uagtsomhed gaar for vidt, eller finder, at bukkene ikke kommer hurtig nok paa benene, naar den ved sine sprang hid og did med opløftet hoved har antydnet fare, og den springer da hen og stanger til dem med sine smaa horntakker for at faa dem op paa benene, omtrent paa samme maade, hvorpaa, som bekjendt, røien varskoer tiuren, naar den ser, at han ikke merker en jæger, som nærmer sig.

Undertiden synes varsimlen med vilje at gjøre blind allarm eller paa skrømt at skræmme flokken med sine fagter og faa dem til at fare op og afsted et ganske kort stykke. Men saa slaar den sig til ro igjen, ligesom om den kun vilde være sikker paa, at de var opmerkssomme, hørige og lydige.

J. A. Friis.

V. bd.

22. *Kongetigeren og tigerjagten i Ostindien.*

114

Af A. C. Brehm ved P. A. Mariager

Kongetigeren opnaar en længde af henimod 2 meter fra snuden til halen; dens høide over skulderen udgjør henimod 1 meter. Kroppen er noget mere langstrakt og hovedet rundere end løvens, halen lang og uden dusk, haarlaget kort og glat; kun paa kinderne er det forlænget til et slags skjæg. Grundfarven er lys rustgul med sorte tverstriber, halen er lysere og besat med sorte ringe. Tigerens udbredelseskreds er paafaldende stor; grænserne for dens udbredelse er imod vest den sydlige rand af det vestlige Kaukasus, imod øst det store verdenshav, mod syd Java og Sumatra og mod nord det sydlige Sibirien; men dens egentlige hjemstavn er Indien, saavel For- som Bagindien.

Tigren opholder sig ikke alene i junglekrat, men ogsaa i skoge med høistammede træer, dog kun indtil en vis høide over havet. Den gaar aldrig op til

græs gangene imellem bjergene; derimod nærmer den sig ofte landsbyer, ja endog store byer; fortrinsvis opholder den sig mellem bambusrør og sivkrat ved flodbredderne, navnlig i skyggen af en busk, kaldet Korinta, hvis krone er saa tæt, at der neppe kan trænge en solstraale igjennem den. Den er ikke noget egentligt natdyr; den streifer om til alle tider, omend helst nogle timer før og efter solens nedgang. Den lægger sig især paa lur ved flodbredderne, hvor dyrene kommer for at drikke og menneskene for at anstille andagtsøvelser, og mange bodfærdige bliver dens ofre. Den angriber endog unge elefanter og næshorn; men en udvokset elefant maa den bøie sig for.

Tigeren snor sig som en slange hen mod sit bytte, styrter sig med et par spring paa det og slaar klørne med saa stor kraft i dets nakke, at endog det sterkeste dyr synker i knæ. Saarene er meget farlige og kan være indtil 12 centimeter dybe. En tiger kastede sig under et regiments fremrykning over en kamel og brækkede dens laar med ett slag; en anden skal endog have kastet en elefant omkuld. Heste samt hornkvæg og hjorte gjør ingen modstand; kun de modige hanbøfler vover at gaa løs paa tigeren og bruger sine horn med held imod den.

En engelsk reisende, Forbes, forsikrer, at der er steder, hvor en forbindelse mellem beboerne vilde være umulig, dersom tigeren ikke var meget bange for ild. I Indien reiser man for hedens skyld sedvanlig om natten, og da hænder det endnu ofte, at tigeren angriber reiseselskabet, selv om det er nok saa stort, og uden at lade sig skræmme af fakler og trommer. Forbes har oplevet, at tre vel bevæbnede skildvagter paa én nat blev opædte af tigere. Tropper er ikke engang sikre under sin fremrykning, og efternølere falder i mængde som bytte. Tigeren trænger ind i landsbyer, ja endog i byer og bortfører mennesker ved høilys dag. I nogle egne har befolkningen endog maattet udvandre, naar den ikke kunde beskytte sig ved en stadig brændende ild eller ved at omgive landsbyerne med høie tjørnehækker. Man har dog eksempler paa, at folk, som er blevne grebne og bortførte af en tiger, har reddet sig selv. Saaledes satte en tiger med et frygteligt spring op paa ryggen af en elefant, rev en engelskmand ned af sadelen og løb bort med ham. Bedøvet af faldet, smerten og skrækken, kom han først til besindelse ved, at tjørnene i krattet sonderrev hans ansigt. Han havde aandsnærværelse nok til at trække en pistol frem af beltet og skyde den af paa rovdyyret; men skuddet havde kun til følge, at tigeren bed kraftigere i ham. Han opgav dog ikke haabet, men tog en anden pistol frem og afskjød den paa tigerens skulderblad; heldigvis traf kuglen hjertet, og tigeren styrtede død til jorden. Hans venner havde hørt

skuddene og fandt ham liggende uden besindelse ovenpaa dyret. Han slap dog derfra med livet, men beholdt et lamt ben til erindring om hin time.

Det er yderst sjelden tilfældet, at en tiger trækker sig tilbage fra et menneske uden at angribe. De folk, som har sin stadige gang i skogene, saasom hyrder, brevbærere og folk, der samler sandeltræ, lever i en bestandig fare. Forbes beretter, at de brevbærere, som om natten passerer skoge, endnu ofte slæbes bort af tigere, selv om de ledsages af væbnede fakkeltænder og trommeslagere. I det snevre pas Kutkum-Sandi i Ostindien laa der en huntiger paa lur, som i flere maaneder daglig dræbte mennesker. Dette ene dyr havde i lang tid afbrudt forbindelsen med de tilstødende provinser, saa at regjeringen tilsidst saa sig nødsaget til at udsætte en betydelig belønning for at faa dyret dræbt; men det var til ingen nytte, da der ikke fandtes nogen, der vilde vove forsøget.

Tigerens styrke er overordentlig. Den slæber let afsted med et menneske eller en hjort, ja endog med en hest eller en bøffel. Naar den angriber en okse, springer den op paa dens ryg, slaar klørne i dens nakke og slikker det udstrømmende blod. Først derefter slæber den dyret ind i tykningen, hvor den bevogter det til om aftenen og tilbringer natten med at fortære det. Tigeren er graadigere end ulven og gaar kun af og til bort for at drikke. De tigere, som har smagt menneskekød, foretrækker dette for alt andet. Efter et godt maaltid falder tigeren i saa dyb søvn, at den ofte ligger en hel dag i halv bevidstløs tilstand.

Tigerens sterke formering har dels sin grund i de indfødtes overtro, idet den paa visse steder betragtes som en guddom og skaanes, dels i de bestandige krige i Ostindien. I Hyder Alis tid tog tigrene saaledes overhaand i en umaadelig grad. Nogle fyrster i Indien forbyder endnu tigerjagten, da de vil beholde den for sig selv. Deraf kan det forklares, at engelskmændene i det korte tidsrum af 4 aar kunde dræbe 1032 tigere i den ene provins Kandesch i Dekan. I Siam og Birma, især i Irawaddis rørskege, skal der være endnu større overflod af tigere. I den nyere tid har den engelske regjering gjort meget for at udrydde tigrene. Man betaler en pengebelønning for hvert tigerhoved, og paa den maade har man for længe siden allerede udgivet 30 000 pund sterling eller omtrent 540 000 kroner.

En reisende beskriver en stor jagt, som nabobben af Audh foranstaltede. Han medførte en hel hær af fodfolk, rytteri, skyts, over tusende elefanter og en uoverskuelig skare af kjærrer, kameler, heste og okser. Kvinderne sad i lukkede vogne. Til følget hørte der bajaderer, sangere, gjøglere, jagtleoparder, falke, kamphaner, ja endog nattergale og duer. I nærheden af Indiens nordgrænse fældtes der en stor mængde vildt; endelig opdagedes en tiger, og dens skjulested

116

blev straks omringet med 200 elefanter. Medens disse rykkede frem, lød der fra buskene en sterk knurren, og førend der var faldet noget skud, sprang tigreren op paa ryggen af en elefant, der bar tre jægere. Elefanten rystede sig voldsomt og kastede saavel tigreren som jægerne af, saa at de fløi ind i buskene. Man troede, at det havde været ude med jægerne; men det varede ikke længe, før man saa dem krybe uskadte frem. Nabobben lod nu store masser af elefanter rykke ind i krattet for at drive tigreren hen mod det sted, hvor han selv holdt paa sin elefant. Tigreren blev anskudt og jaget hen mod nabobben, hvor den fik sit banesaar.

En anden reisende var med paa en tigerjagt, som den øverstkommanderende over den indiske hær anstillede. Firti elefanter stod beredte; de 8 af dem var bestemte for jægerne. Hver elefant havde et med rørfletning omgivet sæde for en skytte og bag dette et mindre for den betjent, der holdt 2—3 bøsser i beredskab. Forrest paa halsen sad mahutten. De øvrige 32 elefanter var bestemte til at drive; paa flere af dem sad der 2—3 indfødte foruden styreren. Alle elefanterne rykkede frem gjennem rør og siv af 5—6 meters høide. Da de løftede snablerne og gjentagende udstødte sin bekjendte trompetagtige lyd, var det et sikkert tegn paa, at der var tigere i nærheden. Den første tiger blev opdaget og fældet af en udmerket skytte, der havde været med at fælde hundrede tigere. Det saarede dyr sprang i et nu op paa elefantens snabel; men det uhyre dyr blev staaende ubevægelig. Skytten gav da tigreren endnu et skud, hvorpaa den faldt til jorden; dog døde den først efter det tredje skud. Den blev bunden paa en elefant, der imidlertid kun modstræbende tog imod denne byrde.

117

De indiske fyrster bruger ogsaa garn til tigerjagt. De er paa det laveste sted 4 meter høie og er løst anbragte paa bambusstænger, forat de straks kan falde ned og vikle sig om tigreren, naar denne springer imod dem. Garnene danner en vinkel, i hvilken der er anbragt et stillads for skytterne.

Man bruger allehaande midler for at drive tigreren hen imod skydepladsen; man trommer, skyder og kaster brændende fakler ind i rørene; men især har det vist sig virksomt at lade raketter fare hen igjennem junglerne; thi imod disse med saa stor kraft og larm forbisusende ilddrager holder ingen tiger stand.

Der gives mange andre jagtmaader; man opstiller saaledes fælder og graver faldgruber. En tilsyneladende farlig, men i virkeligheden temmelig sikker jagtmaade er følgende: Man bygger et bur af sterke bambusrør; i buret staa der en med et spyd bevæbnet mand. Ved nattens frembrud kommer tigreren, som manden søger at lokke til sig ved at skrike og jamre sig. Tigreren kommer nærmere, og saasart den har opdaget sit formentlige offer, søger den at sønderrive gitteret. Men ved denne bevægelse maa den nødvendigvis vende

brystet til, og et eneste stød af det undertiden forgiftede spyd er i regelen nok til at dræbe den.

Det er mærkværdigt, at dette mægtige dyr maa bukke under selv for lette saar; en anskudt tiger dør næsten altid. Men det maa erindres, hvilken magt insekterne har i dette klima; de sætter sig i saarene og frembringer ondartede bylder samt en saarfeber, som gjør ende paa dyrets liv.

118

En øvet tigerjæger har et ikke ringe udbytte af sin jagt foruden den belønning, som tilfalder ham. Vel spises kjødet ikke; men skindet, klørne, tænderne og fedtet gøres i penge.

A. C. Brehm ved P. A. Mariager.

junglekrat (udtales dsjungel), skogkrat paa fugtig grund med rig tropisk vegetation af tæt voksende, forskjelligartede træer og buske, slyngplanter m. m.

nabob, statholder. bajaderer, danserinder.

mahut, styrer.

23. TRÆK AF LUTHERS HUSLIV.

118

I. Husvæsen. Hans store godgjørenhed.

Da Luther i 1508, altsaa i sit 25de aar, kaldtes til Wittenberg som lærer ved høiskolen, var han endnu munk og fik derfor sin celle anvist i Augustinerklosteret. Da alle munkene i 1524 drog bort, blev bygningerne overdragne til kurfyrsten, som igjen overlod dem til Luther, og her var det, han indrettede sig, da han i 1525 hjemførte Katharina Bora som sin hustru. Hans tarvelige bolig i klosterets bagbygning forevises endnu, ganske som den var, da han for over halvfjerde hundrede aar siden boede der med sin familie. Dagligstuen er temmelig stor, med bjelkeloft, panelede vægge og to fag vinduer med smaa, runde, i bly indfattede ruder. Af møbler findes kun en høj, firkantet kakkellovn med bibelske stykker, hvortil Lucas Cranach skal have givet tegningen efter Luthers anvisning, et firkantet furutræs bord i midten af stuen og langs væggene bænke, ogsaa af furutræ, hvilket alt tilligemed gulvet er meget ormstukket og medtaget af tidens tand. I et tilstødende mindre værelse staar et stort skab, ligeledes af ormstukket furutræ, hvori et udskaaet trækrus med sølvbeslag og nogle andre ting er bevarede.

Luthers hus blev snart et kjærligt og fredeligt hjem; men det var ogsaa, især i de første aar, et fattigt hjem; thi Luthers uegennyttighed og godgjørenhed var saa stor, at der kun blev lidet tilovers til familien. Foruden sin fribolig havde han

kun 200 gylden i aarlig løn, hvorved vistnok var forudsat, at de studerende, overensstemmende med skik og brug, skulde betale for de forelæsninger, som han holdt for dem; men han tog aldrig betaling af sine tilhørere, og han vilde heller ikke modtage noget honorar for sine skrifter, hverken for sin bibeloversættelse eller for sine mange andre bøger; han nøiedes med at forlange et frieksemplar for en eller anden ven og gjorde endda kun sparsom brug af denne ret. Derhos havde han altid aabent bord og aaben pung for de trængende, og der er bevaret mange vidnesbyrd om, hvor langt han i saadanne tilfælde kunde gaa. En fattig mand klagede engang sin store nød for ham. Luther havde selv ingen penge; men en af hans børn var netop bleven døbt og havde faaet nogle sølvpenge af fadderne. Han gik ind til sin hustru og forlangte den nyfødtes faddergave. Katharina maatte udlevere den, og da der siden blev talt derom, sagde han: «Gud er rig; han kan give andet isteden.» Der fortælles ogsaa, at engang en fattig student, som var færdig med sine studeringer i Wittenberg og skulde hjem, kom til ham og bad ham hjælpe sig med reisepenge. Hverken Luther eller hans hustru havde penge, og han beklagede inderlig, at han ikke var istand til at hjælpe ham. Studenten saa bedrøvet paa ham og sagde, han havde været flere steder for at faa penge, men forgjæves; til doktoren havde han sat sit sidste haab; nu vidste han ingen udvei. Luther var meget bevæget; hans øine faldt paa et forgyldt sølvbæger, som kurfyrsten nylig havde foræret ham. Spørgende saa han paa Katharina; men skjønt hun ikke gav sit samtykke tilkjende, greb han raskt bægeret og rakte det til studenten. Denne blev saa betuttet, at han ikke dristede sig til at modtage det. Men Luther trykkede med kraftig haand bægeret fladt og skjenkede ham det med de ord: «Jeg behøver intet sølvbæger. Tag det, gaa til en guldsmed og behold, hvad han vil give derfor.»

Paa den anden side manglede det heller ikke paa, at den kjærlighed, hvormed Luther omfattedes af høie og lave, nær og fjern, gav sig vidnesbyrd i større eller mindre gaver, som tid efter anden blev ham tilsendte. Erkjendtlig som han var, undlod han ikke at takke giverne, og mange breve fra ham til saadanne er opbevarede. Hans beskedenhed lyser frem af dem, stundom tillige en ophøiet følelse af at kunne undvære de jordiske goder og en nøisomhed, der i tillid til Gud ved, at den ikke trænger til menneskers bistand. Et taksigelsesbrev til kurfyrsten for en ny prestekjole er især betegnende. Det lyder saaledes:

«Naade og fred i Kristo! Durchlauchtigste, høibaarne fyrste, naadigste herre! Jeg har længe opsat at takke eders kurfyrstelige naade for det tilsendte og skjenkede klædebon. Men jeg vil underdanigst bede eders k. n., at e. k. n. ikke

vil tro dem, der angiver mig som den, der lider mangel. Jeg faar desværre mer, i særdeleshed af e. k. n., end jeg kan bære i samvittigheden; det anstaar heller ikke mig som en prædiker at have overflod, ei heller begjærer jeg det.

Tilmed vilde jeg heller ikke gjerne, verdslig talt, være e. k. n. til byrde, aldenstund jeg ved, at e. k. n. maa skjænke saa meget bort, at I visselig under slige forhold intet kan have tilovers; thi altformegit river sækken sønder.

Dog — ihvorvel det allerede var altformegit at skjænke mig det leverbrune tøj — vil jeg, for at vise mig erkjendtlig mod e. k. n., til ære for samme bære den sorte kjole, skjønt den rigtignok er altfor kostbar for mig, og jeg aldrig, ifald det ikke var e. k. naades gave, kunde bære slig en kjole.

Men saa beder jeg, at e. k. n. vil vente, til jeg selv klager og beder, paa det jeg ikke ved slig forekommenhed af e. k. n. skal blive angst for at gjøre forbøn for andre, der er en slig naade langt mere værd. Thi e. k. n. har allerede gjort altfor meget for mig. Kristus vil og skal nok naadig og rigelig vederlægge det, derom beder jeg af hjertet. Amen.

Den 17de august 1529.

Eders kurfyrstelige naades underdanige Martinus Luther.»

Til andre tider afslog han ligefrem gaver, som blev ham tilbudne, eller ogsaa delte han dem med sine venner; saaledes da Bugenhagen i 1529 fra en velynder overbragte ham en gave af 100 gylden, delte han disse penge med Melanchthon. I Luthers ældre dage var hans indtægter noget rigeligere; ikke blot havde kurfyrsten føiet baade korn og brænde til hans løn; men ved en liden arv fra faderen og ved gaver blev han sat istand til at købe en have, og i 1540 kunde han endog købe en gaard til sin Kätthe, som længe havde ønsket sig en saadan. Det var et forfaldent riddergods uden fæstebønder, der havde tilhørt en broder af Kätthe. Det laa en 140 kilometer fra Wittenberg og synes at have kostet mere at sætte istand, end det bragte ind; men Katharina var baade glad og stolt over sin nye værdighed som godsbesidderinde, hvorover Luther ofte spøjte med hende.

121

II Luthers bordtaler.

«Der gives,» sagde Luther, «intet mere uhyggeligt og ulysteligt end et samkvem mellem gode venner, hvor alt gaar tyst til; thi saadanne ord og samtaler, som Paulus kalder yndelige og krydrede med salt, er det rette krydderi ved maaltidet. Ved et bord bør det efter Plutarchs udsagn gaa til ligesom i alfabetet. Nogle maa være selvlyd; det er verterne, lærerne, presterne. Andre maa kun være halvlyd; det er alleslags ærlige folk. Men de unge maa være som de stumme bogstaver og alene høre paa.»

Det var især ved aftensbordet, at Luther paa denne maade søgte hvile efter dagens byrde. Det kunde vel stundom hænde, siger en af hans bordfæller, at doktoren tog tunge og dybe tanker med sig til bordet og under hele maaltidet iagttog sin gamle klostertaushed. Men som oftest var han livlig og meddelsom og selv sjælen i de samtaler, som førtes ved hans bord. Snart fortalte han om sit klosterliv og sine reiser, om sin kamp med djævelen og sine stridigheder med paven; snart meddelte han bibelforklaringer og træk af kirkehistorien; han holdt ogsaa af at mindes gamle fabler og sagn, hvilke han fortalte og udlagde paa sin egen djerve og lunefulde maade. Naar han vilde have sine bordfæller til at tale, begyndte han selv med det spørgsmaal: «Hvad nyt?» Det kunde hænde, at den første opfordring blev uænset; men naar han da atter tog til orde: «Naa, I prælater, hvad nyt i landet?» saa begyndte de gamle ved bordet at tale. Der sad ofte ved hans bord dygtige folk fra universitetet, ogsaa fra fremmede lande; da kunde han ret fortælle og disputere med liv og sjæl, og han saa gjerne, at man sagde ham imod og gav sig i ordstrid med ham.

Ligesaa godt som Luther forstod at oplive maaltidet med let og skjemtende tale, kunde han til andre tider ogsaa behandle de alvorligste og helligste gjenstande, snart i længere udviklinger, snart i korte og fyndige sentenser; disse pleiede hans bordfæller at kalde maaltidets krydderier.

«Bibelen,» sagde han, «synes mig at ligne en stor skog, hvori der staar mange og mangeslags træer, som man kan plukke mangeslags frugter af. Der er ikke et træ i den skog, uden at jeg har banket paa det og plukket eller rystet i det mindste et par æbler eller pærer ned af det.» — 122

«Vorherre kunde sagtens blive rig, hvis han vilde; men han vil ikke. Thi hvis han kom til paven, keiseren, kongerne og fyrsterne, til biskopperne, doktorerne, de rige kjøbmænd, borgerne og bønderne og sagde: «Du skal dø i denne stund, hvis du ikke vil give mig hundrede tusende gylden,» saa vilde vist enhver svare: «Det giver jeg hjertensgjærne, naar jeg blot maa faa lov at leve.» Men nu er vi saadanne utaknemmelige skarn, at vi for saa mange og saa store velgjerninger, som vi daglig og rigeligen modtager af hans pure godhed og barmhjertighed, ikke engang vil synge et «Gud ske lov og tak.» Er det ikke skammeligt? Og dog lader den gode fader sig ikke derved afholde, men gjør os bestandig alt muligt godt. Hvis han var noget karrigere med at uddele sine gaver, saa vilde vi skjønnere bedre paa dem. Hvis han f. eks. lod ethvert menneske fødes kun med ett ben og først syv aar efter gav ham det andet ben, i hans fjortende aar gav ham den ene haand og først i hans tyvende aar den anden, da vilde vi bedre paaskjønne hans gaver og takke for dem.» —

«Jeg har tre slemme hunde: utaknemmelighed, hoffærdighed og avind; den, som bliver bidt af en af dem, han er meget ilde stedd.» —

«En ond samvittighed er en besynderlig fin ting; den kan ikke skjule sig; det kan man se af følgende historie: En, der havde den vane at rapse, kom til et herberg. Da nu gjest og vert sad sammen tilbords, begyndte lyset at rinde; thi der var kommet hvad man kalder en tyv i det. Verten pegte med haanden paa lyset og raabte: En tyv, en tyv! Men gjesten, som var en tyv, sprang op, tog det til sig og vilde slaa verten; det voldte hans onde samvittighed.»

Lucas Cranach, en berømt maler. En gammel gylden omtr. = 1½ krone.

Durchlauchtigste (d. e. «herligste») brugtes i Tyskland før særlig i tiltale til kurfyrsterne, nu ligeoverfor alle medlemmer af fyrstelige huse

Käthe, Katharina.

Plutarch, græsk forfatter omtrent 100 efter Kristus.

24. Luther paa rigsdagen i Worms.

122

Af A. Listov

Den 2den april 1521 tog Luther en rørende afsked med sine nærmeste venner i Wittenberg for at drage til Worms. „Dersom jeg,“ sagde han til Melanchthon, „ikke kommer tilbage, og mine fiender ombringer mig, saa maa du ikke lade af at lære og holde fast ved sandheden. Med mig er der ikke meget tabt, naar kun du bliver tilbage; i dig har Herren en endnu lærdere stridsmand.“ Med angst i sine hjerner og taarer i øinene saa mange af hans tilhængere ham rulle bort paa en aaben vogn, som magistraten havde sørget for. Hans reisefæller fra Wittenberg var¹²³ kun tre. Underveis gjorde flere følge med dem.

Jo nærmere han kom til Worms, des mere vokste folkets deltagelse for ham. Man tilraabte ham: „Der er saa mange kardinaler og biskoper i Worms; I vil blive brændt til aske ligesom Johan Hus.“ Han svarede: „Og om de end tændte en ild imellem Wittenberg og Worms, der rak op til himlen, saa vil jeg i Herrens navn møde, træde i gabet mellem de store tænder paa Behemoth (nilhesten, Hjob 40, 10), bekjende Kristus og lade ham raade.“ Et kort stykke fra Worms modtog han endnu en advarsel, denne gang fra sin bekymrede ven Spalatin. „Kom ikke straks til Worms,“ lød budskabet, „thi dine bitre fiender der er mange.“ Men Luther var urokkelig. „Sig Spalatin,“ svarede han budet, „at om der end er saa mange djævlø i Worms, som der er tagstene paa husene, saa maa jeg følge mit kald og drage derind.“ Kort før sin død mindedes han dette ved bordet i Eisleben

og tilføiede da: „Ja, jeg var uforfærdet og frygtede intet; Gud kan vel gjøre en saa; jeg ved ikke, om jeg endnu vilde være ligesaa freidig.“

Tirsdagen den 16de april var kommen. I Worms sad man ved bordet; klokken var mellem ti og elleve om formiddagen. Da begyndte vægteren oppe paa domkirkens taarn at blæse i sit horn. „Nu kommer Luther!“ lød det allevegne, og en masse mennesker strømmede nedad gaden for at tage imod ham. Mange adelsmænd og hoffolk hos forskellige fyrster, henved hundrede i tallet, havde allerede tidlig redet ud for at møde ham og ledsagede ham til byens port. Forrest red gennem byen den keiserlige herold i sin embedsdragt; rigsvaabnet med ørnen skinnede paa hans bryst; han havde en svend ved sin side. Saa kom Luther i aaben vogn med sine ledsagere. Næst efter fulgte Justus Jonas med sin tjener tilhest. Henved en snes riddere omgav de reisende. En menneskemasse, større end ved keiserens indtog, bølgede dem imøde og fulgte med dem; den var vokset til over to tusende, inden Luther naaede sit herberg, hvor han steg af med de ord: „Herren vil være med mig.“

Saasnat Luthers ankomst spurgtes iblandt hans fiender, holdt en del af dem raad om, hvad der burde gjøres. Den pavelige nuntius forfægtede til det yderste, at man skulde tage leidet tilbage og overgive kjætteren til flammerne. Flere af fyrsterne modsatte sig dette med bestemthed. Keiseren lod ogsaa straks sine første raadsherrer kalde sammen og spurgte dem om deres mening. Den gik ud paa, at hans majestæt snarest muligt skulde rydde Luther af veien, saaledes som keiser Sigismund havde gjort med Huss; thi en kjætter skyldte man hverken at give eller holde noget leide. Men keiseren svarede med priselig fasthed: „Hvad man lover, det skal man ogsaa holde.“

Luther fik ingen ro i sit herberg; thi mange var de, der ønskede at se ham. Indtil langt ud paa natten kom grever, friherrer, riddere, geistlige og borgere og aflagde ham besøg. Alle beundrede de hans mod og freidighed.

Onsdag morgen den 17de indfandt rigsmarskalken sig i keiserens erende hos ham og indkaldte ham til at møde om eftermiddagen kl. 4 for rigsforsamlingen.

Der var strømmet en saadan mængde mennesker sammen i hovedgaden, at det var umuligt for herolden, der gik foran, at bane sig vei gennem vrimlen. For at slippe trængslen blev Luther da ført igjennem gange og smug til det store bispepalads, hvor stænderne var samlede. Men nysgjerrige tilskuere ilede allevegne efter. Mange steg op paa tagene eller rakte sig ud af vinduerne i husene for at se et glimt af munken. Da han naaede bispepaladset, var ogsaa der en saadan stimmel, at han først kunde slippe ind, efterat vagten med hellebarder havde trængt mængden tilbage. Paa trapperne og gangene, i forværelserne,

omkring ved vinduerne i forsamlingssalen vrimlede der atter af tilskuere; deres tal skal have været henimod fem tusende.

Luther var kommen til døren, som førte ind til rigsforsamlingens sal, da han traf paa ridder Georg af Frundsberg, den berømte hærfører, der havde kjæmpet tappert i saamangt et slag. Den gjæve ridder klappede ham venlig paa skulderen og sagde: „Munk, munk, du gaar nu en gang for at vove en dyst, som jeg og mangen kriger ikke har fristet, selv i det alleralvorligste slag. Men er du paa rette vei og vis i din sag, saa vær uforsagt og gaa i Guds navn; Gud vil ikke forlade dig.“

Døren aabnedes; Luther traadte ind og stod nu for den store og glimrende forsamling. Paa tronen sad keiseren i hele sin pragt; nærmest ham hans attenaarige broder, erkehertug Ferdinand af Østerrig; derefter rigets seks kurfyrster, tre paa hver side af keiseren, 24 hertuger, 7 markgrever, 30 erkebiskoper, biskoper og prælater, en mængde grever og friherrer, 7 gesandter fra fremmede magter, blandt dem ogsaa en fra Danmark, samt afsendinger fra 10 rigsstæder og de pavelige legater — ialt over 200 personer. Synet af disse høie dommere kunde vel i øieblikket gjøre et forvirrende og nedslaaende indtryk paa Luther, da han, afkræftet af sygdom, gik frem i salen, medens alles øine vogtede paa ham. Det maatte derfor styrke ham at høre opmuntrende ord fra et og andet medlem i forsamlingen.

125

„Frygter ikke,“ lød det fra en kant til ham, „for dem, der slaa legemet ihjel, men kunne ikke slaa sjælen ihjel!“

„Naar de overantvorde eder,“ lød det fra en anden kant til ham, „saa værer ikke bekymrede for, hvad og hvorledes I skulle tale; thi det skal gives eder i den samme stund.“

Luther traadte med sin advokat Schurff hen for keiserens trone og bøiede sig dybt. Der blev stilhed i salen. Herolden mindede doktoren om, at han ikke maatte tale, uden naar han blev adspurgt. John von Eck aabnede forhandlingen ved først paa latin og derefter paa tysk at spørge Luther, om han erkjendte henvend en snes bøger, der laa opstablede paa et bord i salen, for sine, og om han vilde tilbagekalde deres indhold.

„Læs titlerne op,“ sagde dr. Schurff skyndsomt, da Luther var i begreb med uden videre at svare ja paa det første spørgsmaal.

Kansleren oplæste titlerne; det viste sig da, at nogle af bøgerne var blot af opbyggeligt indhold. Luther tog nu til orde, først paa tysk, derefter paa latin, og erklærede, at han vedkjendte sig hine skrifter og ikke vilde fragaa dem. Men hvad det spørgsmaal angik, om han vilde tilbagekalde deres indhold, da maatte

han bede om betænkningstid, før han kunde besvare det; thi det angik troen og sjælens salighed og vedkom Guds ord, den største skat i himlen og paa jorden. Det vilde derfor være formasteligt af ham at ytre noget uden overlæg, hvorved han enten kunde komme til at sige mindre eller paastaa mere, end sagen krævede, og derved falde under Kristi dom.

Luther havde ytret sig med en besindighed og et maadehold, der af hans fiender kunde udlægges som tvilraadighed og eftergivenhed. Hans røst havde desuden været saa svag og sagte, at man kunde tro, han var bange. Keiseren havde ikke, saalænge dr. Martin med den magre skikkelse, de blege træk og de indfaldne kinder talte, havt sine øine fra ham; nu vendte han sig til erkebisen af Mains og sagde i en spydig tone: „Denne munk vil ikke bevæge mig til at blive kjætter.“ Efterat rigsdagen havde holdt raad, hver afdeling i sit værelse, bragte kansleren Luther den besked, at ihvorvel han alt havde havt tid nok til at betænke sig, vilde keiseren dog af sær naade tilstaa ham én dags betænkningstid; men saa skulde han ogsaa give sin mening tilkjende mundtlig, ikke skriftlig.

Herolden ledsagede Luther tilbage til hans bolig. Paa veien lød der baade bifalds- og mishagsytringer efter ham. Om aftenen kom mange adelige til hans bolig og sagde: „Hr. doktor, hvorledes gaar det? Man ymter om, at de vil brænde eder; men det skal ikke ske; før skal de alle omkomme.“ Fra det fjerne lød ogsaa opmuntrende tilraab. Selv skrev Luther om aftenen i et ledigt øieblik til en raadsherre i Wien nogle faa linjer og deri disse ord: „Jeg vil ikke tilbagekalde en tøddel, saasandt Herren vil være mig naadig.“

Sagnet gaar, at Luther tilbragte en del af natten, der fulgte paa hans første optræden i rigsforsamlingen, med at spille paa sin luth og beskue den stjerneklare himmel. Vitterligt er det, at før han den næste dag igjen traadte frem for sine dommere, søgte han fred og styrke i inderlig bøn. „Du, min Gud,“ bad han, „staa mig bi mod al verdens visdom; gjør det; du maa gjøre det, du alene! Thi det er ikke min, men din sag. — O Gud, o Gud, hører du ikke? Min Gud, er du død? Nei, du kan ikke dø, du skjuler dig kun. Har du udvalgt mig dertil, som jeg er vis paa, saa staa mig bi i din søns navn, der er mit skjold og min borg. Sagen er retfærdig; den er din, o Gud! derfor vil jeg ikke skille mig fra dig evindeligt. Det være besluttet i dit navn! Verden maa vel lade være at tvinge min samvittighed; og om den end var endnu fuldere af djævl, og skulde end mit legeme, der dog, o Gud, er dine hænders gerning, gaa tilgrunde og ødelægges, sjælen er din og tilhører dig og bliver evig hos dig. Amen! Gud hjælpe mig! Amen!“

Om eftermiddagen kl. 4 kom rigsmarskalken tilligemed herolden for at afhente Luther til rigsforsamlingen. Der var endnu større trængsel af mennesker end den foregaaende dag; thi man vidste, at en afgjørelse forestod. Da Luther kom til paladset, forhandlede andre sager af fyrsterne, og han maatte derfor vente hele to timer, inden han blev indladt. Den store folkemasse trykkede og trængte sig om ham fra alle sider; slig tummel og uro var han ikke vant til. Skumringen var falden paa, og blus var blevne tændte i forsamlingssalen, indtil det øieblik kom, som han vel ventede med spænding, men uden frygt; thi han underholdt sig let og muntert med nogle af de tilstedeværende. Da han endelig indlodes, trængte saa mange uvedkommende ind med ham, at flere af rigsdagens medlemmer havde møie med at komme til sine pladse.

127

Johan von Eck begyndte forhandlingen med at spørge Luther paa latin og tysk, om han vilde forsvare indholdet af alle de skrifter, han havde vedkjendt sig, eller tilbagekalde noget deraf.

Luther tog ordet med megen ydmyghed og sagtmødighed; han talte ikke i nogen heftig eller skrigende tone, men dog med stor fasthed og freidighed. Han bad allerførst keiseren og kurfyrsterne høre ham naadig og undskylde, ifald han, der ikke var opdraget ved et hof, men i et kloster, skulde støde an mod hofskik.

Han bad alle, høie og lave, at overbevise ham af de evangeliske og profetiske skrifter om hans vildfarelser. Skede det, var han villig til at kalde enhver vildfarelse tilbage og skulde selv være den første til at kaste sine bøger paa ilden. Heraf vilde enhver kunne se, at han tilfulde havde overveiet og betænkt den farlige tvedragt og det røre, hans lære skulde volde i verden, hvorom han dagen før var bleven alvorlig og strengt paamindet.

Da han var tilende, og keiseren havde holdt raad med fyrsterne, sagde den keiserlige taler i en mindre venlig tone til ham, at han ikke havde givet svar paa tiltale; her var ikke stedet til at disputere om det, som kirkemødet allerede havde fastsat og fordømt; han skulde kun svare slet og ret, om han vilde gjenkalde eller ikke. Dertil svarede Luther: „Eftersom da eders keiserlige majestæt og eders naade begjærer et svar slet og ret, saa vil jeg give et, der hverken skal have horn eller tænder, nemlig saa: Medmindre jeg ved den hellige skrifts vidnesbyrd eller med aabenbare, klare og indlysende grunde overvindes og overbevises — thi hverken paven eller kirkeforsamlingerne alene tror jeg, da det ligger aabenbart for dagen, at de tidt og mange gange har feilet og modsagt sig selv — saa jeg bliver overvunden ved de skriftsteder, jeg selv har anført og brugt, og min samvittighed fangen i Guds ord — saa hverken kan eller vil jeg kalde noget

128

tilbage; thi at handle imod sin samvittighed er hverken sikkert eller raadeligt. Her staar jeg; jeg kan ikke andet; Gud hjælpe mig! Amen!“

Dette mægtige vidnesbyrd, aflagt med en martyrs høihed og kraft, saa rolig og saa freidig, fremkaldte beundring, forbauselse, forlegenhed og uvilje i forsamlingen. „Den munk,“ udbrød keiseren, „taler uforfærdet og med trøstigt mod.“ Kurfyrsterne og stænderne tog Luthers svar under overveielse; derpaa forsøgte kansleren at gjendrive det.

Luther svarede med urokkelig fasthed, at han havde givet sit svar slet og ret, dertil maatte han holde sig. Ikke alt var sandhed, hvad kirkeforsamlingerne havde anordnet. Da kansleren kort bemærkede, at dette ikke lod sig bevise, tilbød Luther at føre beviset derfor. Herover fortørnedes keiseren og gjorde ende paa forhandlingerne.

Det var blevet ganske mørkt, da forsamlingen, hvori der tilsidst var bleven uro og støj, skiltes ad. Man gav Luther to svende med, der skulde følge ham hjem. Derover blev ogsaa nogen tummel, og flere adelsmænd trængte sig frem og skreg heftig til doktoren: „Vil man føre eder i fængsel?“ „Nei, blot til mit herberg,“ svarede han.

Som han var ved at gaa bort, traadte et bud frem for ham med en sølvkande, fyldt med øl, hilste fra sin herre og bad ham vederkvæge sig med denne drik. „Hvem viser mig slig naade?“ spurgte Luther, og han fik da den besked, at det var den gamle hertug af Brunsvig, skjønt han ellers var paven hengiven, og at fyrsten selv havde smagt paa drikken, før han sendte den. Luther tog imod gaven med de ord: „Saaledes som hertug Erik idag har tænkt paa mig, saa tænke vor Herre Kristus paa ham i hans sidste kamp!“ Budet forebragte sin herre disse ord; de randt hertugen ihu paa hans dødsleie, og han begjærede da, at hans kammersvend skulde vederkvæge ham med evangelisk trøst.

Som et vidnesbyrd om, hvor dybt greben Luther havde været, fortælles, at han, da han traadte ind i sit herberg blandt sine venner, glad løftede hænderne iveiret og udbrød: „Jeg er kommen igjennem det! Jeg er kommen igjennem det!“

Spalatin fortæller, at han selv om aftenen blev kaldt til kurfyrsten af Sachsen, som tog ham ind i sit lønkammer og der med ufordulgt glæde udbrød: „O, hvor skjønt har ikke pater Martin talt for keiseren og stænderne! Han har været modig nok; blot han ikke har været det for meget.“

129

Stænderne udvirkede hos keiseren en frist af tre dage for at forsøge yderligere forhandlinger med Luther for at overtale ham til at falde tilføie.

Luther svarede: „Jeg ved ikke noget bedre raad end det, Gamaliel gav“ (ap. gj. 5, 38): „Er dette verk af menneskene, saa vil det forgaa; men er det af Gud,

saa kan I ikke forstyrre det.“ „Hellere,“ tilføiede han, „vil jeg tilsætte liv og gods, rub og stub, end lade Guds klare og hellige ord fare.“

A. Listov.

Hus, Bøhmens reformatør, døde martyrdøden paa baalet 1415. Spalatin og Jonas, Luthers venner og medarbeidere.

nuntius, pavelig afsending. leide, tilsagn om sikkerhed paa reisen.

Legat, pavelig afsending.

D I G T E .

25. Øivinds sang.

129

Af B. Bjørnson

Løft dit hoved, du raske gut!
Om et haab eller to blev brudt,
binker et nyt i dit øie,
straks det faar glans af det høie!

Løft dit hoved og se dig om,
noget er der, som raaber: kom! —
noget med tusinde tunger,
som om freidighed sjunger.

Løft dit hoved; thi i dig selv
blaaner ogsaa et udstrakt hvælv,
hvor der med harper klinger,
jubler, toner og svinger.

Løft dit hoved og sjung det ud,
aldrig kuer du vaarens skud;
hvor der er gjærende kræfter,
skyder det aaret efter.

Løft dit hoved og tag din daab
af det høie, straalende haab,
som over verden hvælver
og i hver livsgnist skjælver.

B. Bjørnson.

26. Kong Olav og Bjørn stallar.

129

Af C. Hauch

Konning Olav sidder i Gardarik med sine gode hofmænd;
i Norge sidder den gamle Bjørn med sverdet ved sin lend.
Der vokser fagre blomster paa fjeldet.

I Norge sidder den gamle Bjørn, han speider fra borgens tind:
„Krist give, jeg maatte det spørge, vi finge bedre vind!“

Han speider fra borgens tinde, han ganger ind og ud:
„At Olav kom til Norrig iaar, det give den øverste Gud!“

V. bd.

Jarl Haakon og Englands konning de raader for land og rige;
Krist give, jeg maatte leve den dag, jeg saa dem af Norrig at vige!”

130

Jarl Haakon lader bud udgaa, de norske kjæmper at vinde:
„Da først skal vi nyde landet med ære, naar vi kunne Bjørnen
binde.”

Ind da træder de sendebud, de stedes for øgebord:
„Olav digre sidder i Holmgaard, nu hersker kong Knud i nord.

Konning Knud og Haakon jarl, de byde jer fred og leide,
hvis I vil komme til Nidaros og ende den lange feide.”

— „Saa tidt har jeg jaget den vilde los og ulven igjennem tjørn;
den skal ei tjene den griske høg, der kan tjene den kongelig’ ørn.”

— „Kong Knud han er en herre saa gjæv, I kjender ham vel af ry;
og vilst du ham ikke med æren tjene, da skal du med skam bortfly.” —

Hr. Bjørn rasler med brynjen blaa og med sin panserserk:
„Og skulde jeg svinge kong Olav, da blev det et nidingsverk.”

Hr. Bjørn griber sit lange spyd og sit forgyldte skjold:
„Og det skal koste jert røde blod, før I mig fanger i vold.”

— „Hr. Bjørn, I bær jert navn med ret, I er i talen hvas,
I viser gjerne jer huggetand, alt som den vilde bas.”

Saa listelig lo de sendebud: „I stanse jer vilde færd!
Den leger ei godt med tunge, der straks vil lege med sverd.”

Saa rysted de paa egebord de sølverpenninger hvide;
„Dem skjænker dig alle den rige Knud, hvis han paa dig kan lide.”

Da bjørnen saa det hvide sølv, begyndte den at skule;
„For vist,” da meldte den liden smaadrenge, „nu fanger ei skjoldet
bule.”

„For vist,” da meldte den gamle Bjørn, „hr. Knud er en drot
med ære;
ret aldrig saa jeg saa meget sølv, som her monne sammen være.

131

Ret aldrig saa jeg saa meget sølv i dette fattige land.“
Saa drog han op til Nidaros, der blev han jarlens mand.

Og det stod hen i uger, ja vel i maaneder fem;
ret aldrig mæled hr. Bjørn et ord i alle dem.

Og det stod hen i maaneder ni, da spørges det over ø,
kong Olav samler en vældig hær, og jarlen er sjunken i sjø.

Hr. Bjørn sadler sin høie hest og tager sit panser paa:
„Krist give, vi maatte i Norrig vor rette høvding faa!”

Saa rider han til Gardarik, der aksler han sit skind,
saa træder han i høienloft for konning Olav ind.

„Hr. Bjørn, velkommen til Gardarik! I sige mig for sand,
om munkene læser messer endnu ved Norges strand.

Om munkene læser messer endnu i Herrens hus,
om end i koret brænder de høie alterljus.

Om end i lunden du hørte de klosterklokker at gaa,
og jomfruer der synger, som nattergale slaa.“

— „End hørte jeg i lunden de klosterklokker at gaa,
og jomfruer der synger, som nattergale slaa.

End læser de skaldede munke messe ved Norges strande;
end skued jeg paa alteret de hvide lys at stande.“

— „Dernæst, min gode stallar, du sige mig besked,
om end den norske bonde vil holde mig sin ed.“

— „Saadan den norske bonde vil holde dig sin ed,
at fremmer han sin vilje, da fanger du evig fred.“

— „Gud raader for held og seier, det gaa da, som han vil;
dog, hvi vil Norges bønder begynde dette spil?“

132

— Da blev den gamle Bjørn saa tankefuld i sind:
„Naar ror og anker glipper, da driver det skib for vind.“

— „Og hør, min gode stallar, du talte, som bedst du kunde,
men aldrig mindes jeg før den dag, da dine øine de runde;

Og aldrig mindes jeg før den dag, da bjørnens læber var hvide,
og aldrig forhen skalv dens ben, naar vi drog ud at stride.“

Da synker den gamle hirdmand til konningens fod:
„Krist give, jeg din vrede maa sone med mit blod!

Jarl Haakon jeg gik tilhaande; det blev med guld betalt;
men var han ikke druknet iaar, da havde mig sorgen kvalt.“

— Kong Olav strækker sin hvide haand mod Bjørn foruden svig:
„Stat op, min gode stallar, bed Gud tilgive dig!

Stat op, min gode stallar, og sæt dig ved min side!
Svigter den boldeste kjæmpe, paa hvem kan man da lide?“

Det var den høie konning, han spænder sverd ved belte,
hannem følger i plade tolvhundrede raske helte.

Og da de kom til Stiklestad, begyndte saa blodig en trætte;
saa glad da vorder den gamle ravn, han venter sig nu at mætte.

I midten ginge de spillemænd, de leger paa ludurhorn;
de pile flyver saa tykt i flok som haglen i bondens korn.

I skogen løber den sultne ulv, den tager til at tude;
de pile flyver saa tykt i sky som sneen paa bondens rude.

Hr. Bjørn stander sin konge nær, han leger med spyd og stang;
alle de kjæmper, ham turde bie, de sank i grønnen vang.

Hr. Bjørn stander sin konge nær, han er en kjæmpe bold;
alle de pile, som Olav trued, dem fanger han i sit skjold.

133

Alle de mænd, der mod Olav stævned, han monne til jorden slaa:
„Hr. konge, de ere for mange, og vi ere altfor faa!

De kjæmper leger med buer og spyd; det er mig ei mer til lyst;
det sidste sverd, dig trued, opfanged jeg i mit bryst.

Brudt er mit skjold og min gode stang; ei mer skal jeg jernet slide;
Gud signe dig, du ædeling; jeg lægger mig ved din side.“

— Da nikked kongen venlig, han stod i eget blod;
saa sank han til jorden; hr. Bjørn laa ved hans fod.

Hr. Bjørn sig valgte den bedste plads, han vilde hos konningen være;
de skal ei skilles i døden ad, der vandred sammen med ære.
Der vokser fagre blomster paa fjeldet.

C. Hauch.

pater, fader, i den tid en geistlig titel. Gardarike, Rusland.
Holmgaard, Novgorod i Rusland. bas, vildsvin.
aksler sit skind, tager sin skindkappe over akslerne.

27. Ølver.

Af Cl. Frimann

De vender røve land og strand,
 hvo staar dem mod?
 Ret rusted' ud til mord og brand
 ved Konghell' nu de gaar i land,
 voldgjester, skjænder, gjøre ran,
 slaar ned for fod.
 I hvert et hus er blodigt bad,
 snart svømmer nu den hele stad
 i blod.

Paa landet sidder landsbymænd
 i gilde-kreds;
 til dem sig skynder rygtet hen,
 bebudende forstyrrelsen;
 nu bliver gode gildemænd
 ei vel tilfreds.
 Ak, hjælp os, frels os, gode Gud!
 Saa raaber hver og springer ud
 af kreds.

„Hvorhen I brødre? — er nu tid
 at søge skjul?
 Min gamle hjelm og økse hid!“
 Saa fremstaar Ølver skjeggehvid.
 „Til bys, — det er den høie tid!“
 Paa bordet fuld
 af brune drik en bolle staar,
 med sorten næve den han slaar
 omkuld.

„Saa strømme skal det hedningblod
som denne saft! —“
At se nu var ei Ølver god;
paa rynket pande hjelmen stod;
nu slog han øksen ned ved fod
med saadan kraft,
at bordet skalv og hjelken sang,
af gulvestenen gnister sprang
om skaft.

„Men haver ingen mod at gaa, 134
da gaar jeg selv.
Her drømmende jeg skulde staa! —
Ud skal og bør og vil jeg gaa;
mindst er det dog, jeg fælde maa
én hedning-sjæl —
Hør nok engang! — er ingen mand,
som følge tør, som hugge kan? —
Farvell!“

Til byen Ølver haster hen —
ham bønden ser;
at hilse paa den gamle svend
nu flyver otte bjørne hen;
han ringes om — men ikke sen
nu gamlen er;
hvem ei den svinget økse slog,
dem ud i dyben sump han jog, —
lig der!

Thi tones skal i bygd og stad,
 du manddoms-mand,
 ved bredden bord dit minde-kvad,
 med bøn til Gud: dit hjerte sad
 i hvert et bryst i bygd og stad
 i Norges land! —
 Ja, glæde Gud dig, hvo du er,
 som, naar det gjælder, drager sverd
 som mand!

Cl. Frimann

28. *Dei gamle fjelli.*

134

Af I. Aasen

Dei gamle fjell i syningom
 er altid eins at sjaa,
 med same gamle bryningom
 og same toppom paa.
 I bygdom byggja sveinarne,
 og huset stender laust;
 men dei gamle merkesteinarne
 dei standa lika traust.

Paa fjellom er det leikande
 at ganga til og fraa
 og kring um toppen reikande
 so vidt um land at sjaa:
 til havet kring um strenderna
 med skip som fuglar smaa,
 og til fjelli kring um grenderna
 med tusund bakkar blaa.

Der er so mange hendingar
 i bygdum komne til;
 me sjaa so mange vendingar
 alt paa eit litet bil.
 Dei hava snutt om vollarne
 og flutt og rudt og bygt;
 men dei gode gamle kollarne
 dei standa lika trygt.

So stod dei gjennom tiderna
 vel mange tusund aar;
 og graset voks um liderna,
 og lauvet kom kvar vaar;
 og vinden tok um topparne
 og vatnet tok um fot;
 men dei gilde gamle kropparne
 de toko traust imot.

Av hav kom sjomann sigande 135
 og lengtad' etter land,
 daa saag han fjelli stigande
 og kjendest ved si strand.

Daa kom det mod i gutarne,
 som saag sin fødestad.
 Ja dei gode gamle nutarne
 dei gjera hugen glad.

Ivar Aasen.

syning, af syne, vise sig. bryning, brem, kant. traust, fast, stø. leikande, friskt. reika, gaa hid
 og did. hending, hændelse. bil, tidsrum. flutt og rudt, flyttet og ryddet.

29. „Over de høie fjelde!“

Af B. Bjørnson

Undrer mig paa, hvad jeg faar at se
over de høie fjelde?

Øiet møder nok bare sne;
rundt omkring staar det grønne træ,
vilde saa gjerne over; —
tro, naar det reisen vover?

Ørnen løfter med sterke slag
over de høie fjelde, —
ror i den unge, kraftfulde dag,
mætter sit mod i det vilde jag,
sænker sig, hvor den lyster, —
ser mod de fremmede kyster!

Løvtunge apal, som intet vil
over de høie fjelde!
sprætter, naar somren stunder til,
venter til næste gang, den vil,
alle dens fugle gynger,
ved ikke, hvad de synger —

Den, som har længtet i tyve aar
over de høie fjelde, —
den, som ved, at han ikke naar,
kjender sig mindre aar for aar —
hører, hvad fuglen synger,
som du saa trøstigt gynger.

Sladrende fugl, hvad vilde du her
over de høie fjelde?

Rede du fandt vist bedre der,
videre syn og høiere træ —
vilde du bare bringe
længsel, men ingen vinge?

Skal jeg da aldrig, aldrig naa
 over de høie fjelde?
 Skal denne mur mine tanker slaa,
 saadan med sne-is og rædsel staa
 stængende der til det sidste —
 blive min dødningekiste?

Ud vil jeg! — ud! — o, saa langt, langt, langt
 over de høie fjelde!
 Her er saa knugende, tærende trangt,
 og mit mod er saa ungt og rankt, —
 lad det saa stigningen friste,
 — ikke mod murkanten briste!

Engang, jeg ved, vil det række frem
 over de høie fjelde.
 Kanske du alt har din dør paaklem? —
 Herre, min Gud! godt er dit hjem, —
 lad det dog endnu stænges,
 og jeg faa lov til at længes! —

B. Bjørnson.

sjomann, sømand.

30. Den norske sjømand.

136

Af B. Bjørnson

Den norske sjømand er
 et gjennembarket folkefærd;
 hvor fartøi flyde kan,
 der er han første mand.
 Paa togt og hjemme her,
 ved sund og skjær og fiskevær
 han tar sin Gud i sind
 og sætter livet ind.

Her er et folk i krig
for livet uafladelig
med dyre mandefald
i kampe uden tal.

Det, som er dagligdags,
det nævnes ikke saadan straks,
og tidt er ingen med,
som bringe kan besked.

Men vesle fiskerbaad
har baaret frem saamangen daad
af mod og herlig kløgt,
skjønt aldrig den blev trykt.
Og mangen sømands liv
fik dødens krans af tang og siv,
som burde havt i guld
sit navn blandt heltekuld.

Sankt Olavs-korsets ros
ret høvde for en vestlandsk lods,
som redded hundred mænd
og hundred om igjen.
Og mangen liden gut,
som red paa hvælvet hjem tilslut,
naar far var sat ombord,
han burde havt et ord.

137

Dog Norges høie kyst
er landets eget moderbryst
med næring og med graad
ved sønners raske daad.
I det er alting gjemt,
og der er ei den mindste glemt
fra Hafursfjordens dag
til ham paa sidste vrag.

Det følte hver, som kom
 fra reis igjen og saa sig om;
 det følte hver, som gik,
 i sidste afskedsblik. —
 De følte, hvor de for,
 at landets lykke var ombord:
 vor ære og vor magt
 har hvide seil os bragt.

Hurra for dem idag,
 som farer under norske flag!
 Hurra for lodsens, som
 dem først imøde kom!
 Hurra for dem, som ror
 sin fiskerbaad paa hav og fjord!
 Hurra for alles lyst:
 vor skjæromkranste kyst!

B. Bjørnson.

31. Ved at mødes paa sjøen.

137

Af Cl. Frimann

Vi kommer, vi møder, vi hilser vor ven,
 saa vinker vi afsked og skilles igjen,
 saa fører os strømmen og vindene bort —
 den seilende samling, hvor flyvende kort!

Saa skuer jeg livet i klareste speil:
 et møde, en samling, et vink under seil —
 hvad andet paa kloden er selskabets navn
 end reisende brødre til modsatte havn?

Dog kan vi ei nyde den favnende arm,
 kun se den at rækkes fra broderlig barm:
 den talende taare, det sukkende bryst
 paa reisen i livet endnu er en trøst.

Cl. Frimann.

32. Gamle Noreg.

138

Af I. Aasen

Gamle Noreg, nordst i grendom,
er vaart eget ættar-land.
Der er hav, som heilt aat endom
leikar um den lange strand.
Der er vikar og vatn og øyar,
tusund fjordar og tusund fjell,
snøydor, der sjeldan snjoen tøyar,
dalar, der fossen diger fell.

Leid er vel den lange vetter,
endaa grøn vaar gran-skog stend,
og naar lauv i lidom spretter,
fagre liter fær vaar grend.

Store dagar og stutte næter
lida lett um den ljose jord;
strand og fjord og fjell og sæter
skiner av sol fraa sud og nord.

Born av deim, som bygde landet,
er paa tuftom endaa til.
Garden stend i gamle standet,
bygd og bøtt, som bonden vil.
Van til møda meir en til kjæla
leikar lyden paa land og sjø.
Giv han sitje med sømd og sæla
trutt paa tuftom i trygd og ro.

I. Aasen.

33. En prestegaard.

Af M. B. Landstad

En prestegaard paa landet, som mindst to hundred aar
har trodset storm og stille og flom hver høst og vaar,
en bjørkebuske kneisende paa nævertagets læk,
et stort og aabent skrommel og en ærværdig skræk!

I gavlen bygde skjæren, og over vindvets karm
der havde svalen rede, mens sommeren var varm;
— det var en simpel stue der, hvori jeg voksed op,
og fjeldene stod rundt omkring med snebedækket top.

I haven var der renfan og ribs og krusemynt',
guldbost og balsam stod i rabatterne til pynt,
en sommerfugl stundom sig langs med væggen stjal, —
forresten var der næper og kaalrabi uden tal.

Og vinteren var bister, og sommeren var kort,
man maatte ud sig skynde, førend den flygted bort;
den stive tall stod frodig, løvskogen var blot krat;
men gjøgen galed ogsaa der den lange sommernat.

Og gjøgen — han er mig den allerkjæreste fugl,
jeg kjender ingen bedre tid en gjøgedag og jul.
Jeg havde ingen ro i min stue, paa min stol,
saasnart jeg hørte gjøgen ved Haugeminde gol.

139

Det var de glade dage! nu ligge de mig fjern.
Jeg havde sag i bækken og stampe og kvern;
der seiled mine skuder med en hanefjær til mast
fra Kjøbenhavn til Skien med en honningkage-last.

Af søskende saa vare vi en lystig liden flok,
vi sprang omkaps med „Baldur“ over sten, over stok.
Nu er det anderledes — tiden har sit krav,
og nogle har faa't hvile sig udi en tidlig grav.

Vi bygde os paa høien en mur og fæstningsvold,
der havde vi stor løier med bue, sverd og skjold;
der steg jeg fra en korporal til kommandant saa fin,
— nu er de stene spredte, og borgen en ruin.

Hver St. Hans-aften stod der en løvsal i det smaa,
da bagte mor en kage, det glæded hende saa!
I bakken grov jeg ager, — det var min første sæd,
men gjedebukken aad den op og gjorde mig fortræd.

Men hvad jeg vilde sige — i haven stod en hæg,
den gjemte sine blomster ved mit sovekammers væg.
Det skummelt var derinde, og sodet var mit tag;
der har jeg sagt godmorgen til min lykkeligste dag.

Der vaagned jeg en morgen, da var jeg elleve aar, —
jeg mindes det endnu, som om det var igaar —
og solens skin og hæggens duft og fuglens glade sang,
de hilste mig, saa hver en streng i barnehjertet klang.

Jeg glemmer aldrig, hvordan den barndomsstund saa ud;
jeg vaagnede saa salig som engelen hos Gud —
igjennem sjæl og legeme der gik en glædes-strøm,
— det var et lidet himmerig udi en stakket drøm.

M. B. Landstad.

snøydor, bare flekker. vetter, vinter. liter, farver. tuft, tomt. bøtt, istandsat. lyden, folket.
sømd, hæder. sæla, lykke. guldbost, løvetand.

34. Jakob i Hebron.*Af Chr. Richardt*

Over Hebrons grønne dale,
over hyrdeleirens telte
kvelden sænker sine skygger;
bjerget luer dunkelrødt.
Trindt om brønden er der travlhed
med at vande faar og gjeder;
unge mødre sladrer lystig,
medens smaabørn sover sødt.

„Held os, kvernen ei staar stille!
Vi har korn for tyve dage, —
inden den tid Jakobs sønner
bringer mer fra Nilens bred;
mildnes vil Ægyptens herre,
naar han ser de skjønne dadler,
al den myrrha, al den balsam,
vore æsler have med.“

— Men hvor terebinthen skygger
over høvdingteltets flige,
sidder gammel, mæt af dage,
Jakob ene med sig selv.
Mere hvidt end kjortlens folder,
hvidere end hovedklædet,
bølger over brystet skjegget,
blankt som skummet i en elv.

Øiet fæster han mod jorden;
det ser ud, som om han talte
palmemattens tætte fletverk
led for led til tidsfordriv;
men det fletverk, han forfølger,
det er det, hvis led er timer,
som har aar og dag til linjer,
og hvis helhed er et liv.

Dagene forbi ham glider,
fra han fly'de faderteltet,
fra hans hyrdetid ved Euftrat,
til han mødte broder sin;
fra han færdedes ved Sichem,
til hans kummers-aar i Hebron —
Hvor er Rakel? Hvor er Josef?
Ak, og nu min Benjamin!

Hvorfor er jeg dog saa ussel!
Hvorfor mægter ikke haanden
længer styre mulens tøiler?
— Ak, da laa jeg ikke her
sammenkrøben i min hule,
lig en gammel tandløs løve,
hvem det unge kuld maa bringe
føden, den han knap er værd.

Mirjam, Aksa! Piger alle!
Er det tyst endnu i sønder?
Ingen støvsky, ingen raaben?
„Fader, vent dem ei i kveld!“
Vent dem ikke — altsaa vente,
vente, det er hungre, tørste,
vente, det er som at læskes
ved et stængt og stoppet væld!

Og med dybe suk han hvisker:
„Reder da mit leie, piger!
— Men lad svende holde udig,
tænde blus ved dam og brønd.
Bring mig Benjamins den yngste,
at min haand kan ham velsigne,
led mig saa til alterstenen,
at jeg holde kan min bøn!“

Og paa sønnedøtre støttet
løfter han de trætte hænder,
løfter saa med dem sit hjerte
til sin fader Isaks Gud:
Herre, som til denne time
har os rigeligen mættet,
fri min sjæl fra angstens tørke,
skik med morgenduggen bud!

Og han ser mod nattens himmel,
ser de samme tvillingstjerner,
som har svaret ham saa ofte,
naar han spurgte dem om vei.
Og det tykkes ham, de blinker
tindrende som Josefs øine.
Vaagen drømmer han om Josef,
halve nat han slumrer ei.

141

Morgensolen klar oprinder
over Hebrons grønne dale;
al den vante larm i leiren
vokser dobbelt op igjen.
Fryderaab i luften skingrer:
Eia, der er vore brødre,
eia, der er vore fædre,
eia, der er vore mænd!

Se, hvor langt sig toget vinder
frem i brudte slangebogter —
der er vogne med ifølge.
Himmel, om det ei var dem!
Om det var en kjøbmandsskare,
nei, o nei — de svinger lansen,
ser I Juda's sorte fole,
ser I? — o velkommen hjem!

Og der viftes, og der vinkes,
og der favnes, og der kyskes,
og der frites, og der spørges,
de kan aldrig høre nok;
og de kostelige vogne,
hjulene som gyldne sole,
de beføles, de beundres
af den hele hyrdeflok.

— Men bag teltets tætte folder
slumred end den gamle rolig,
da til deres faders leie
Jakobs sønner stille tren.
Lyset vækker ham af blunde,
og da op han slaar sit øie,
ser han Benjamin, dem alle —
ak, nu fattes der kun én!

Dog har gjensynsglæden magten.
„Fik I korn?“ den gamle spørger.
„Tifold mer, end vi begjærte,
korn og hver Ægyptens skat!
Ja; thi landets høie herre,
fader, det er — ordet tøver —
det er Josef! Josef lever!“
Blegner da den gamle brat.

Stum paa sønnerne han stirrer;
al den gamle smerte vaagner,
saaret bryder op med vælde;
men i øiet skrevet staar:
Josef lever! Vanvidstale!
Lever Rakel? Lever Lea?
Kan de døde gaa af grave? —
Slaa mig ikke saar i saar!

„Fader, se de rige gaver,
disse tepper, disse vifter,
denne kjortels purpurbremme!“ —
„Ingen kjortel vil jeg se!
Engang har jeg seet en kjortel,
bremmet af hans blod det røde,
selv I bragte mig den blodig,
hvilken rædsel, hvilken ve!“

„Fader, fader, vi bedrog dig,
vi har solgt ham til Ægypten,
gjedekiddet lod vi slagte,
dypped kjortlen i dets blod!“
— Vildsomt gubbens tanker blandes:
„Sælge Josef til Ægypten,
købe korn — og sælge Josef,
hvordan fik I dertil mod!“

„I bedrog mig!“ Blus og bleghed 142
brydes i den gamles aasyn.
„I bedrog mig — kan I ikke
da bedrage mig igjen!“
Fadervredens sære kræfter
reiser ham af leiet — haanden
løfter han som til forbanden, —
synker i det samme hen.

En erindring har ham lammet,
en erindring fra hans ungdom:
Hvem lod gjedekiddet slagte
og en løgn om haanden bandt?
Hvem misundte vel sin broder,
hvem bedrog sin gamle fader, —
Jakobs røst til Esaus hænder!
— Herre, hvor du husker grant!

Som et marmorbilled hviler
 han i sine sønners hænder;
 men da op han slaar sit øie,
 længer ei han tvile vil.
 Juda vinked: sorte slaver
 neier dybt for Josefs fader,
 og de gyldenblanke vogne
 lyser som en glædesild.

Og en taarestrøm der triller
 fra de gamle, trætte øine,
 og han hulker, smiler, laller,
 som et barn i glæden ør:
 Josef lever, har I hørt det.
 Raab det ned i Rakels tue!
 Josef lever — jeg vil drage
 hen at se ham, før jeg dør!

Chr. Richardt.

35. Augustinus.

142

Af C. J. Brandt

Det var den hellige Augustin,
 om ham jeg taler saa gjerne;
 mens korset straalere fra kirketind,
 han lyse skal som en stjerne.

Hans navn skal vandre fra pol til
 pol,
 alt med de glødende tunger;
 det faar sin glans af Guds naades
 sol,
 hvis pris hver en helgen sjunger.

Saalænge der end er kraft i en bøn,
som stiger fra lønligt kammer,
skal mindes paa jord den taaresøn,
der voldte sin moder jammer.

Saalænge i verden en sjæl forstaar
den trøst, hvorom engle kvæde;
saalænge et moderhjerte slaar,
skal Monica nævnes med glæde.—

Hvor Afrikas kirke nu som ruin
længst sukker i tyrkebande,
det var sig den hellige Augustin,
han gik ved de høie strande.

Paa østens himmel laa morgenguld,
og stille var havets vande,
hans gang og holdning var tankefuld,
og saa den hvælvede pande.

Hans øie var mildt og aabent og
klart,
som badet i bønnens glæde;
dog var det, som aanden paa tankefart
sig søgte et høiere sæde.

Han grundede paa det rigdoms dyb
af baade Guds kundskab og naade,
alt fra det mindste af støvets kryb
til hvad der er engle en gaade.

Og jordens storverk stansede ei
hans sterke, hans dristige tanke;
den trængte op over stjernens vei,
og himlen ei satte den skranke.

143

Han vilde fatte den evige Gud,
al livets ophav og ende;
han vilde folde hans væsen ud,
der er baade ett og trende.

Men som han grubled, han saa
tæt ved
et barn, som leged ved vandet;
det havde ved kysten sat sig ned
og gravet et hul i sandet.

De lyse krøller om skuldren laa.
Sankt Augustin maatte staa stille;
det var den deiligste dreng, han saa,
og munter og glad var den lille.

Han havde saa travlt med den
liden grav,
han ænsede ikke andet;
med en liden ske af det store hav
opøste han flittig vandet.

Men vandet sank i det tørre sand,
mens bølgen blev ved at trille;
og det var den gamle visdomsmand,
han smilte og hilste den lille.

„Jeg ser, du øser med megen flid;
hvad er det, i sand du har gravet?”
Ham barnet svared med stemme blid,
„Deri vil jeg tømme havet.”

„Du lille daare, hvor kan du tro,
du verdenshavet kan tømme,
fordi du øser en draabe og to
af dybets mægtige strømme!”

Da barnet opslog sine øine blaa;
de var som en engels klare;
han smilende paa den gamle saa
og monne ham mildelig svare:

„Du gamle daare, og kan du tro,
du himlens Gud kan udgrunde,
fordi du ser et glimt eller to
af hvad han dit syn vilde unde!”

Og brat forsvandt saa i solens skin
den lille med øine klare;
men det var den hellige Augustin,
han maatte sig selv saa svare:

„Jeg gamle daare, som kunde tro,
jeg himlens Gud kan udgrunde,
fordi jeg ser et glimt eller to
af hvad han mit syn vil unde!”

Saa sank han i knæ, saa brød
han ud
og foldede hænder baade:
„Mit hjerte er stille for dig, min
Gud!
Mig nok, mig nok er din naade!”

C. J. Brandt.

36. Luthers minde.

Af N. F. S. Grundtvig

I Wittenberg i Saksenland
 der er en grav tilskue,
 der hviler sig en from Guds mand
 alt under kirkebue;
 hvad her han hed, det ved enhver,
 som har sin Gud og bibel kjær;
 men hvad han heder nu hos
 Gud,
 skal engle for os sjunge ud,
 naar vi med ham forsamles.

Han lukked op den bibelbog,
 som var saa fast forseglet;
 han saa, paa Herrens syner klog,
 Guds herlighed i speilet;
 han laante biblen folkets maal,
 han trodsed ban og staa og baal,
 og hvad der stred mod Herrens ord,
 det sank paa baal, det sank i jord;
 thi Herrens ord har kræfter.

144

Trods list og vold, trods ban og baal
 gik ordet vidt om lande;
 det talte folkets tungemaal
 alt op til nørre-strande,
 det lød ved Donaus kildevæld,
 det høit gjenlød fra Dovrefjeld;
 ved Bloksbjerg og ved Hekla klang
 det liflig sødt i kirkesang;
 da var det lyst at leve.

Der han gik hjem, den fromme mand,
 til fader i det høie,
 da sørged kristne vidt om land
 med suk, med graad i øie.
 Han fulgtes til sit hvilested
 af læge og af lærde med;
 ja mangel ridder, gjæv og bold,
 med taarer salvede sit skjold;
 men Herrens ord dem trøsted.

N. F. S. Grundtvig.

37. Den onde stedmoder.

144

Liden Kirsten og herr Peder de sad over bord
 med fruer og mø,
 de talte saa mangt et sørgendes ord.
 Den lange nat
 og den lange led,
 den lange natten da sovner jeg.

„Naar du ser, de jorder mig lig,
 gak saa bort og tage dig viv.

Du se ikke efter hendes gule haar,
 men mer efter hendes gode raad.

Du se ikke efter hendes blommekind,
 men mer efter hendes gode sind.

Du se ikke efter, hvordan klæderne er skaaren,
 men mer efter, hvordan ætten er baaren.

Du se ikke efter hendes trippen sko,
 men mer efter hendes ære og tro.“

Saa kom der døden paa det land,
 tog bort liden Kirsten, den liljevand.

145

Herr Peder han red sig op under ø,
han fæster sig atter en anden mø.

Han saa ikke efter hendes gode raad;
han saa mer efter hendes gule haar.

Han saa ikke efter hendes gode sind,
men mer efter hendes blommekind.

Han spurgte ikke efter, hvordan ætten var baaren,
men mere, hvordan klæderne var skaaren.

Han saa ikke efter hendes ære og tro,
men mer efter hendes trippen sko.

Han fæster Guldborg, han fører hende hjem;
de smaabørn havde de rent forglemt.

De førte den brud i herr Peders gaard,
hans smaabørn gaar hende ud imod.

De klapper hende paa skarlagen-skind:
„I vær velkommen, kjær moder min.“

Hun stødte dem fra sig med sin fod:
„Mon dette skal være min første mod?“

De drak bryllup i dagene fire og fem;
de smaabørn græd i alle dem.

De drak bryllup i dagene otte og ni;
De smaabørn græd i alle di.

Herr Peder gav hende de skarlagen blaa,
for hun skulde elske hans børn saa smaa.

Han gav hende et hovedguld,
for hun skulde være hans smaabørn huld.

V. bd.

Han gav hende det guld saa rød,
saa saare svalt hans smaa børn for brød.

Den ene hun dængte; den anden hun drog,
Den tredje spændte hun med sin fod.

Naar hun skar til sine den silkedug,
saa skar hun til hine en vadmelsklud.

Naar hun lagde sine paa bolstre blaa,
maatte hine ligge paa halm og straa.

Det var en aften, da maanen gik ned,
da stod der tre smaabørn paa graven og græd.

Den ene græd taarer; den anden græd blod;
den tredje græd sin moder af svarten jord.

Liden Kirsten hun faldt for Jesum paa knæ:
„Og maa jeg faa gange paa jorden ned?“

Saa rysted hun af sig den muld og sten:
„Og stat nu op, mine mødige ben!“

Og der hun gik igjennem den by,
de hunde tuded saa høit i sky.

Liden Kirsten hun ind ad døren tren,
saa alle de døre og vinduer klang.

Og der hun kom i stuen ind,
saa hun de smaabørn med taare paa kind.

Hun gik til sengen, og i hun saa:
hendes smaabørn de laa i baren straa.

Den ene hun børsted, den anden hun tvo,
den tredje vugged hun med sin fod.

Saa bad hun ældste datter sin:
„Du bede herr Peder gaa til mig ind!“

Der han kom i stuen ind,
hun talte til ham med vreden sind:

„Var der ikke efter mig øl og mad?
Hvorfor lider mine smaabørn hunger og had?

Var der ikke efter mig bolstre blaa?
Hvorfor sover mine smaabørn paa baren straa?

Var der ikke efter mig de store voksljus?
Hvorfor sover mine smaabørn i mørken hus?

Var der ikke efter mig ager og eng?
Hvorfor skal mine børn gaa sulten i seng?

Og er du nu ond mod børnene smaa,
i helvede skal du lønnen faa.

Men er du nu snild mod børnene smaa,
himmeriges glæde den skal du faa.

Skal jeg nu tiere hjem til jer gaa,
saa krank en lykke da skal I faa.

Nu har jeg ikke tid til at tale mer med dig;
thi himmerigs klokker de ringer efter mig.“

Det svared fru Guldborg, i sengen laa:
„Alt skal jeg være dine børn god.“

Herr Peder han gik i dage fem;
han talte ikke et ord i dem.

Herr Peder han gik i dage ni;
han talte ikke et ord i di.

Hver gang de hørte de porte klang,
saa frygted de for den dødes gang.

Og hver gang de hørte de hunde tude,
saa frygted de for, den døde var ude.

Gammel vise.

trippen sko — udtrykket hænger rimeligvis sammen med det gamle tyske Trippe, et slags sko.

skind, kappe (med skindfor). mod, møde.

tvo, tvættede.

38. Lerkesang og klokkeklang.

148

Af Chr. Richardt

Glæden ved Guds grønne jord,
glæden ved Guds naade-ord,
de vil ikke kriges.

Lerkesang og klokkeklang,
de kan godt forliges.

Chr. Richardt.

39. Henrik og Else.

148

Af Chr. Winther

„Nei, nei, min ædle herre! I tro mig, om I kan!
Sin Henrik ene elsker hun i hele Danmarks land.
Min Else er saa trofast som den ranke liljevand,
der sætter eders hjerte i en evig elskovsbrand!“ —

„Min bolde svend! imorgen er der atter en dag;
da vil jeg hende prøve og forfare den sag!“
Saa talte herren listig og saa mod flisen ned,
de andre herrer smiskede saa lønlig derved.

Liden Else sidder lunt ved sin faders urtegaard
med sin flittige rok; og rundt om stolen staar
pioner, tulipaner og buksbom, krusemynt;
men pigen var dog havens alsomdeiligste pynt.

En mørkeblaa kjortel om de ranke lemmer laa;
 de snehvide ærmer til haandledeet naa,
 og flittig og vims er den lillebitte fod;
 den dreier rokkehjulet med trøstigt mod.

En kat med sorte striber bagved en solbærhæk
 høit skyder op sin ryg; ved den tindrende bæk
 der gaar den lille ælling, saa gul og rund og ren,
 ret som en eggeblomme, der nylig har faa't ben.

Paa sin vinge svømmer bien, mens solen er saa varm;
 da hæver hun sit hoved rask og skygger med sin arm.
 En flok af vilde jægere med buldrende trav
 sig skynder over mark, over grøft, over grav.

149

Hver ridder var saa pyntet, som vel han kunde bedst;
 men smukkeste var dog han paa den skimlede hest;
 han skinnede som solen i den brogede flok,
 han stansede sin gang, og hun stansede sin rok.

„Hil sidde du blandt roser, selv en rose saa skjøn,
 liden Else, jeg har elsket dig længe i løn!“ —
 Da neied sig mod jorden den tugtige mø;
 af blussel og angst var hun nærved at dø.

„Til dit hjerte og din haand jeg beile nu vil,
 disse gode danske herrer ere vidner dertil!“ —
 Da rysted hun paa hovedet med blussende kind,
 da greb hun til sin rok og vilde gaa ind.

„Jeg giver dig forlov at betænke den sag,
 liden Else, imorgen er der atter en dag!“
 Det sagde han saa listig og saa til pigen ned,
 de andre herrer smiskede saa lønlig derved.

„Med hvide perler fletter jeg dit guldgule haar,
 din fløielskjortel fores med sobel og maar;
 jeg binder dyre stene om din hals og din arm,
 jeg spænder fire heste for din hængende karm.

Til harper og til fløiter under tusend kjerters glans
 paa kostelige tilje der træder vi vor dans;
 ved barske vintertider i salen lun og tæt
 vi spiller guldtavl ved malvasier og klaret.“ —

Da reiste hun sit hoved, slog lokken fra sin kind.
 Hun smilte med sit øie saa listefuld i sind.
 Hvor gule var de lokker, som rundt om panden laa,
 og saa disse øine, — hvor friske og hvor blaa!

„Jeg er kun bondepige, men I en ridder stolt,
 snart vilde eders øie kun skue mig koldt,
 en bonde maa det være, en bonde har jeg kjær; —
 thi hænge I bort eders blanke herresverd!“ —

150

„Velan, jeg hænger gjerne min dyrendal paa væg,
 nu vil jeg hvæsse leens og plaugjernets eg.“ —
 „Men kaaben hin røde jeg aldrig skue vil,
 en dygtig vadmelskofte maa I lægge jer til!“ —

„Ja, vadmæl vil jeg bære; og det røde fløielsskrud
 paa Herrens høie alter jeg breder ydmygt ud!“ —
 „Saa skjenke I bort eders ridderlige hest;
 min mand skal drive studen, det passer ham bedst!“ —

„Jeg jager ind i vilden skog min gode gangster graa,
 den hest, som mig har baaret, skal ingen sidde paa;
 men selv vil jeg langsomt i plaugfuren gaa,
 ifald jeg, liden Else, dit hjerte kan faa.“ —

„Af eders borgekjelder I trille hvert et fad;
 det øl og mjød, jeg brygger, gjør ogsaa hjertet glad!“ —
 „Ja, gjerne vil jeg drikke det danske øl og mjød,
 saa giver jeg min sanger den vinmost saa sød.

Ei lyder sangen liflig, naar halsen er for tør,
 og dygtig maa den skylles, det har jeg merket før!“
 Det sagde han saa listig og saa til sangeren hen;
 de andre herrer smiskede saa lønlig igjen.

„Jert herreskjold, med merker og billeder besat,
 det sætte I for knæ og bryde det brat;
 og ned maa I styrte eders stolte ridderhus
 og lade plaugen vandre over grundmurens grus!“

Da straalte hans ansigt med høihed og ro,
 han merkede klarlig, hun var sin kjærest tro:
 „Jeg ser, liden Else, du kan dig fra mig sno;
 thi skjoldet maa jeg bære; i huset vil jeg bo!“
 „I skjoldet springer løver og hjerter staar i brand;
 hvor kunde jeg vel bryde den dyre skjolderand?
 Thi jeg er konning Volmer, og Danmark er mit hus;
 og skulde jeg vel Danmark nedstyrte i grus?“

151

„Jeg frister dig ei længer, nu kjender jeg din hu;
 Krist give, hver en ungmø var trofast som du!
 Belønne dig — det vil jeg; du har talt mig til behag,
 Guds fred! Farvel! Imorgen er der atter en dag!“

Saa kasted han omkring sin urolige hest.
 Bort for han med sin skare som en efteraarsblæst;
 da raslede løvet under dundrende hov,
 vildt skingrede hallo! i den undrende skov.

Men over gjærdet svang sig hendes hjertenskjære ven;
 han ilede med jubel i pigens arme hen;
 med stille fryd de ginge over marken til by,
 hvor guldgaaen glimted paa taarnet under sky.

Chr. Winther.

flisen, den flade sten (stengulvet). ælling, andunge.

skimlede, graaladne. din hængende karm, din vogn. malvasier og klaret, vine.

40. Upp aa fjellet.*Af Kr. Janson*

Hu hei! kor er det vel friskt og lett
upp aa fjellet!
Her leikar vinden i kaate sprett
upp aa fjellet!
Og foten dansar, og augat lær,
og hjartat kveikjande hugnad fær
upp aa fjellet.

Kom upp! kom upp fraa den tronge
dal
upp aa fjellet!
Her blæs ein blaaster so frisk og sval
upp aa fjellet.
Og lidi skin utav blomar full,
og soli drys alt sit fagre gull
upp aa fjellet.

I dalen starvar du tung og heit,
kom paa fjellet!
Kor fint her er, inkje nokon veit,
her paa fjellet!
Dit auga flyg yver nut og tind,
det er, som flyg det i himlen inn
upp fraa fjellet.

Og naar no soli til kvila gjeng
attum fjellet!
Daa reida skuggarne upp si seng
attmed fjellet!
Daa gidddrar alt ein straaale-straum,
og hjartat sveipar seg inn i draum
upp aa fjellet.

Kr. Janson.

Volmer, Valdemar (Atterdag). kveikande hugnad, kvægende glæde. tarvar, arbeider, stræver. attum, bagenfor. gidddrar, dirrer.

41. Terje Viken.

152

Af Henr. Ibsen

Der bo'de en underlig, graasprængt en
paa den yderste, nøgne ø; —
han gjorde vist intet menneske men
hverken paa land eller sjø;
dog stundom gnistred hans øine stygt, —
helst mod uroligt veir, —
og da mente folk, at han var forrykt,
og da var der faa, som uden frygt
kom Terje Viken nær.

Siden jeg saa ham en enkelt gang,
han laa ved bryggen med fisk;
hans haar var hvidt; men han lo og sang
og var som en ungdom frisk.
Til pigerne havde han skjemtsomme ord,
han spøjte med byens børn;
han svinged sydvesten og sprang ombord;
saa heiste han fokken, og hjem han for
i solskin, den gamle ørn.

Nu skal jeg fortælle, hvad jeg har hørt
om Terje fra først til sidst,
og skulde det stundom falde lidt tørt,
saa er det dog sandt og vist.
Jeg har det just ei fra hans egen mund,
men vel fra hans nærmeste kreds, —
fra dem, som stod hos i hans sidste stund
og lukked hans øine til fredens blund,
da han døde høit opp'i de treds.

Han var i sin ungdom en vild krabat,
kom tidlig fra far og mor
og havde alt døiet mangel dravat
som yngste jungmand ombord.
Siden han rømte i Amsterdam,
men længtes nok hjem tilslut
og kom med „Foreningen,” kaptein Pram;
men hjemme var ingen, som kjendte ham,
der reiste som liden gut.

Nu havde han vokset sig smuk og stor
og var dertil en velklædt knekt.
Men døde var baade far og mor,
og sagtens hans hele slekt.
Han stured en dag, ja kanhænde to;
men saa rysted han sorgen af.
Han fandt ei, med landjorden under sig, ro;
nei, da var det bedre at bygge og bo
paa det store, bølgende hav!

153

Et aar derefter var Terje gift —
det kom nok paa i en hast.
Folk mente, han angred paa den bedrift,
som bandt paa et sæt ham fast.
Saa leved han under sit eget tag
en vinter i sus og dus —
skjønt ruderne skinned som klareste dag,
med smaa gardiner og blomster bag,
i det lille, rødmalte hus.

Da isen løsned for lindveirs bør,
gik Terje med briggen paa reis;
om høsten, da graagaasen fløi mod sør,
han mødte den underveis.
Da faldt som en vegt paa matrosens bryst:
han kjendte sig sterk og ung,
han kom fra solskinnets lysende kyst,
agter laa verden med liv og lyst, —
og for baugen en vinter tung.

De ankred, og kameraterne gik
med landlov til sus og dus.
Han sendte dem endnu et længselsblik,
da han stod ved sit stille hus.
Han glytted ind bag det hvide gardin —
da saa han i stuen to —
hans kone sad stille og hespled lin;
men i vuggen laa, frisk og rød og fin,
en liden pige og lo.

Der sagdes, at Terjes sind med et
fik alvor fra denne stund.
Han trælled og sled og blev aldrig træt
af at vugge sit barn i blund.
Om søndagskvelden, naar dansen klang
vildt fra den nærmeste gaard,
sine gladeste viser han hjemme sang,
mens lille Anna laa paa hans fang
og drog i hans brune haar.

154

Saa lakked og led det til krigens aar
i attenhundred og ni.
Endnu gaar sagn om de trængselskaar,
som folket da stedtes i.
Engelske krydsere stængte hver havn,
i landet var misvekst og nød,
den fattige sulted, den rige led savn,
to kraftige arme var ingen til gavn,
for døren stod hunger og død.

Da stured Terje en dag eller to;
saa rysted han sorgen af;
han mindtes en kjending, gammel og tro:
det store, bølgende hav. —
Der vester har endnu hans gjerning liv
i sagnet som djerveste daad:
„Da vinden kuled lidt mindre stiv,
Terje Viken ro'de for barn og viv
over havet i aaben baad!“

Den mindste skjegte, der var at faa,
blev valgt til hans Skagens-fart,
seil og mast lod han hjemme staa, —
slig tyktes han bedst bevart.
Han mente nok, Terje, at baaden bar,
om sjøen kom lidt paatvers;
det jydsk rev var vel svært at gaa klar
men værre den engelske Man of war
med ørneøine fra mers.

Saa gav han sig trøstig lykken ivold
og tog til aarerne hvast.
Til Fladstrand kom han i god behold
og hentet sin dyre last.
Gud ved, hans føring var ikke stor:
tre tønder byg, det var alt,
men Terje kom fra en fattig jord —
nu havde han livsens frelse ombord;
det var hustru og barn, det gjaldt.

Tre nætter og dage til toften bandt
den sterke, modige mand;
den fjerde morgen, da solen randt,
han skimted en taaget rand.
Det var ikke flygtende skyer, han saa,
det var fjelde med tinder og skar;
men høit over alle aasene laa
Imenæssadlen bred og blaa.
Da kjendte han, hvor han var.

Nær hjemmet var han; en stakket tid
han holder endnu vel ud;
hans hjerte sig løfted i tro og lid,
han var nær ved en bøn til Gud.
Da var det, som ordet frøs paa hans mund;
han stirred, han tog ikke feil —
gjennem skodden, som letted i samme stund,
han saa en korvet i Hesnes-sund
at duve for bakkede seil.

Baaden var røbet; der lød et signal,
og det nærmeste løb var lukt;
men solgangsvinden blafrede skral —
mod vester gik Terjes flugt.
Da firte de jollen fra rælingens kant,
han hørte matrosernes sang — —
med fødderne stemte mod skjegtens spant
han ro'de, saa sjøen fossed og brandt,
og blodet fra neglerne sprang.

Gjæslingen kaldes de blinde skjær
lidt østenfor Homborgsund.
Der bryder det stygt i paalandsveir,
under to fod vand er der bund.
Der sprøiter det hvidt, der glitrer det gult
selv stilleste havbliksdag; —
men gaar end dønningen aldrig saa hult,
indenfor er det som tidest smult
med brækkede bølgedrag.

156

Didind Terje Vikens skjegte for
lig en pil mellem braat og brand;
men bag efter ham, i kjølvandets spor,
jog jollen med femten mand.
Da var det, han skreg gjennom brændingens sus
til Gud i sin høieste nød:
„Inderst derinde paa strandens grus
sidder min viv ved det fattige hus,
og venter med barnet paa brød!“

Dog høiere skreg nok de femten end han;
som ved Lyngør, saa gik det her:
Lykken er med den engelske mand
paa rov mellem Norges skjær.
Da Terje tørnede mod baaens top,
da skured og jollen paa grund;
fra stavnen bød officeren „stop!“
Han hæved en aare med bladet op
og hug den i skjegtens bund.

Spant og planker for hugget brast,
sjøen stod ind som en fos;
paa to fod vand sank den dyre last,
dog sank ikke Terjes trods.
Han slog sig gjennem de væbnede mænd
og sprang over æsingen ud —
han dukked og svømmed og dukked igjen;
men jollen kom løs; hvor han vendte sig hen,
klang sabler og riflesrud.

De fisked ham op; han førtes ombord.
Korvetten gav seierssalut;
agter paa hytten, stolt og stor,
stod chefen, en attenaars gut.
Hans første batalje gjaldt Terjes baad;
thi kneiste han nu saa kjæk;
men Terje vidste ei længer raad —
den sterke mand laa med bøn og graad
iknæ paa korvettens dæk.

157

Han købte med taarer, de solgte ham smil,
de aagred med spot for bøn.
Det kuled fra øster, tilhavs med il
stod Englands seirende søn.
Da taug Terje Viken; nu var det gjort,
nu tog han sin sorg for sig selv;
men de, som ham fanged, fandt sært, hvor fort
et noget var ligesom veiret bort
fra hans pandes skyede hvælv.

Han sad i prisonen i lange aar,
der siges i fulde fem;
hans nakke bøied sig, graat blev hans haar
af drømmene om hans hjem.
Noget han bar paa, men gav ei besked —
det var som hans eneste skat.
Saa kom attenhundred og fjorten med fred;
de norske fanger, og Terje med,
førtes hjem paa en svensk fregat.

Hjemme ved bryggen han steg iland
med kongens patent som lods;
men faa kun kjendte den graasprængte mand,
der reiste som ung matros.
Hans hus var en fremmeds; hvad der blev af
de to — han derinde erfor:
„Da manden forlod dem, og ingen dem gav,
saa fik de til slutning en fælles grav
af kommunen i fattigfolks jord.“

Aarene gik, og han røgtes sin dont
som lods paa den yderste ø;
Han gjorde vist intet menneske ondt,
hverken paa land eller sjø;
men stundom gnistred hans øie stygt,
naar det brød over baaer og skjær —
og da mente folk, at han var forrykt,
og da var der faa, som uden frygt
kom Terje Viken nær.

En maaneskinskveld med paalandsvind
kom der liv i lodsernes flok;
en engelsk yacht drev mod kysten ind
med revnet storseil og fok.
Fra fortoppen sendte det røde flag
et nødskrig foruden ord.
Lidt indenfor gik der en baad over stag,
den vandt sig mod uveiret slag for slag,
og lodsens stød staut ombord.

Han tyktes saa tryg, den graasprængte mand;
lig en kjæmpe i rattet han greb; —
yachten lystred, stod atter fra land,
og baaden svam efter paa slæb.
Lorden, med lady og barn i arm,
kom agter, han tog til sin hat:
„Jeg gjør dig saa rig, som du nu er arm,
hvis frelste du bær os af brændingens larm“ —
men lodsens slap ror og rat.

Han hvidned om kinden, det lo om hans mund
lig et smil, der omsider faar magt.
Indover bar det, og høit paa grund
stod lordens prægtige yacht.
„Den svigted kommando! I baadene ned!
Mylord og mylady med mig!
Den slaar sig i splinter — jeg ved besked —
men indenfor ligger den trygge led;
mit kjølspor skal vise jer vei!“

Morilden brændte, der skjegten fløi
mod land med sin dyre last.
Agter stod lodsens, sterk og høi,
hans øie var vildt og hvast.
Han skotted i læ mod Gjæslingens top,
og til luvart mod Hesnes-sund;
da slap han ror og stagseilstrop,
han svinged en aare med bladet op
og hug den i baadens bund.

159

Ind stod sjøen med skumhvidt sprøit — —
der raste paa vraget en strid —
men moderen løfted sin datter høit
paa armen, af rædsel hvid.
„Anna, mit barn!“ hun skreg i sin ve;
da bævred den graasprængte mand;
han satted om skjødet, drev roret i læ,
og baaden var fast som en fugl at se,
slig for den i braat og brand.

Den tørnede, de sank; men havet var smult
 derindenfor brændingens kreds;
 opover rak sig en langgrund skjult,
 der stod de i vand tilknæs.
 Da raabte lorden: „Kjend, — baaens ryg —
 den svigter — det er ingen flue!“
 Men lodsens smilte: „Nei vær De tryg;
 en sunken skjegte med tre tønder byg
 er baaen, som bær os nu.“

Der jog et minde om halvglemte daad
 lig et lyn over lordens træk —
 han kjendte matrosen, som laa med graad
 iknæ paa korvettens dæk!
 Da skreg Terje Viken: „Alt mit du holdt
 i din haand, og du slap det for ros.
 Et øieblik endnu, og gjengjæld er voldt — —“
 Da var det, den engelske stormand, stolt,
 bøiede knæ for den norske lods.

160

Men Terje stod støttet til aarens skaft,
 saa rank som i ungdommens aar;
 hans øie brandt i ubændig kraft,
 for vinden flommed hans haar.
 „Du seiled i mag paa din store korvet,
 jeg ro'de min ringe baad;
 jeg trælled for mine, til døden træet;
 du tog deres brød, og det faldt dig saa let
 at haane min bitre graad.

Din rige lady er lys som en vaar,
hendes haand er som silke fin —
min hustrus haand den var grov og haard;
men hun var nu alligevel min.
Dit barn har guldhaar og øine blaa
som en liden Vorherres gjest;
min datter var intet at agte paa,
hun var, Gud bedre det, mager og graa,
som fattigfolks børn er flest.

Se, det var min rigdom paa denne jord,
det var alt, hvad jeg kaldte for mit.
Det tyktes for mig en skat saa stor;
men det veied for dig saa lidt —
nu er det, gjengjældelsens time slaar;
thi nu skal du friste en stund,
som vel kommer op mod de lange aar,
der bøi'de min nakke og blegte mit haar
og sænkte min lykke paa grund.“

Barnet han greb og svinged det frit,
med den venstre om ladyens liv.
„Tilbage, mylord! Et eneste skridt, —
og det koster dig barn og viv!“
Paa sprang stod britten til kamp paany;
men armen var veg og mat; —
hans aande brændte, hans øine var sky,
og hans haar — saa kjendtes ved første gry —
blev graat i den eneste nat.

Men Terjes pande bar klarhed og fred;
 hans bringe gik frit og stilt.
 Ærbødig løfted han barnet ned
 og kyssed dets hænder mildt.
 Han aanded, som løst fra et fængselshvælv,
 hans stemme lød rolig og jevn:
 „Nu er Terje Viken igjen sig selv;
 indtil nu gik mit blod som en stenet elv;
 for jeg maatte — jeg maatte ha' hevn!

De lange aar i prisonens kvalm,
 de gjorde mit hjerte sygt.
 Bagefter laa jeg, som heiens halm,
 og saa i et braadyb stygt.
 Men nu er det over; vi to er kvit;
 din skyldner for ei med svig.
 Jeg gav det, jeg havde — du tog alt mit,
 og kræv, om du tror, du har uret lidt,
 Vorherre, som skabte mig slig.“ — —

Da dagningen lyste, var hvermand frelst;
 yachten laa længst i havn.
 Med nattens saga taug de nok helst;
 men vidt for dog Terjes navn.
 Drømmenes uveirsskyer graa
 feied en stormnat væk;
 og Terje bar atter saa rank som faa
 den nakke, der krøgtes hin dag, han laa
 iknæ paa korvettens dæk.

Lorden kom, og mylady med
 og mange, mange med dem;
 de rysted hans haand til farvel og Guds fred,
 der de stod i hans ringe hjem.
 De takked for frelsen, da stormen peb,
 for frelsen fra sjøgang og skjær;
 men Terje strøg over barnets slæb:
 „Nei, den, som frelste, da værst det kneb,
 det var nok den lille der!“

V. bd.

Da yachten dreied for Hesnæs-sund, 162
 den heiste det norske flag.
 Lidt længere vest er en skumklædt grund —
 der gav den det glatte lag.
 Da tindred en taare i Terjes blik;
 han stirred fra heien ud:
 „Stort har jeg mistet; men stort jeg fik.
 Bedst var det, kanhænde, det gik, som det gik —
 og saa faar du ha' tak da, Gud!“

Slig var det, jeg saa ham en enkelt gang,
 han laa ved bryggen med fisk.
 Hans haar var hvidt; men han lo og sang
 og var som en ungdom frisk.
 Til pigerne havde han skjemtsomme ord;
 han spøjte med byens børn;
 han svinged sydvesten og sprang ombord;
 saa heiste han fokken, og hjem han for
 i solskin, den gamle ørn.

Ved Fjære kirke jeg saa en grav,
 den laa paa en veirhaard plet;
 den var ikke skjøttet, var sunken og lav,
 men bar dog sit sorte bret.
 Der stod „Thærie Wiighen“ med hvidmalt skrift
 samt aaret, han hvile fandt —
 han lagdes for solbrand og vindes vift,
 og derfor blev græsset saa stridt og stivt,
 men med vilde blomster iblandt.

Henr. Ibsen.

dravat, overhaling, svær sjø, møie, besvær.
 Man of war (krigsmand), orlogsskib.
 duve, bevæge sig op og ned. bakkede seil, stanser skibet.
 prison, fangenskab (om krigsfanger).
 gaa over stag, vende baaden mod vinden.
 stagseilstrop, seil der heises mellem masterne. skjødet, det taug, der strammer seilet. baae,
 skjær, som bølgerne bryder over. flu, fladt skjær, som i flodtid overskylles af sjøen.

42. Asgaardsreien.

162

Af J. S. Welhaven

Lydt gjennem luften i natten farer
 et tog paa skummende, sorte heste.
 I stormgang drager de vilde skarer;
 de have kun skyer til fodefæste.
 Det gaar over dal, over vang og hei,
 gjennem mulm og veir; de ænser det ei.
 Vandreren kaster sig ræd paa veien.
 Hør hvilket gny — det er Asgaardsreien!

Tor, den sterke, med løftet hammer,
staar høit i sin karm, er forrest i laget;
han slaar paa skjoldet, og røde flammer
belyser det natlige tog ved slaget.
Da klinger lurer, da er der en støi
af bjelder og ringlende ridetøi,
da hylér sværmen, og folket lytter
med stigende angst i de dirrende hytter.

Asgaardsreien i fylking rider
ved høst og vinter i barske nætter.
Men helst den færdes ved juletider;
da holder den fest hos trolde og jetter.
Da stryger den lavt over eng og sti
og farer den larmende bygd forbi —
da vogt dig, bonde, hold skik og orden;
thi Asgaardsreien er snart ved gaarden.

Naar øllet virker i bjelkestuen
og vækker de hedenske juleskikke,
og ilden kaster sit skin fra gruen
paa svingede knive og vilde blikke:
da gaar der et gys gjennem tumlen tidt,
da høres de natlige skarers ridt,
da knager væggen, da danser kruset;
thi Asgaardsreien slaar kreds om huset.

Der holdtes et bryllup paa Øvre-Flage
tre hellige juledage tilende.
Blandt terner fandtes ei brudens mage,
og brudgommens ei mellem ungersvende.
Der stod en glans i den bonede hal
af dækkede borde og dyrt metal;
der fandtes en skat, som er kommet for orde,
af kobber paa væg og af sølv paa borde.

Og lystig durede trommer og giger,
og brudgommen traadte sin dans mandhaftig;
han førte sin brud mellem svende og piger —
da gik vel hallingen let og kraftig!
Til danserens vældige kast og hop
fløi ternen om som en surrende top;
da strømmede larmen og spillet sammen,
da drønedes hallen af liv og gammen.

164

Den tredje kveld, da øllet var drukket
gjennem al den helg af gamle og unge,
da var vel tørsten i laget slukket;
men karlene vare drukne og tunge.
Vor brud havde atter sin krone paa;
thi nu skulde skaalen om bordet gaa.
Og nu tog kjøgemesteren ordet
og krævede stilhed med slag i bordet.

Da styrtede ind i det bænkedes gilde
de vidt berygtede Seims berserker;
øinene rullede mørke og vilde,
paa panderne havde de slagsmaalsmerker.
De gjorde et sprang over hallens gulv —
ja, det var brødrene Grim og Ulv!
Grim, der nys var forskudt af bruden,
kom nu selvanden og var ei buden.

De døsiges gjeester for op med bæven
og havde kun liden hu til at stride.
Hver ravende mand, der knyttede næven,
blev grebet i bringen og kastet tilside.
Brudgommen satte sit bæger ned,
steg op paa bænken og bad om fred.
Men brødrene reve alt kniv af belte;
det var just brudgommens liv, det gjældte.

Da stimlede kvinderne sammen i klynge
og danned en vagt om den haardt betrængte;
bag borde og bænke, der laa i en dyng,de,
de stode ved høisædet indestængte.
Den ældste kvinde i deres flok
blottede nu sin graanende lok
og gav saa brudgommen sønnenavnet
og tog ham paa skjødets og holdt ham favnet.

Men brødrene ænsed ei kvindemildhed;
de stormede frem over borde og bænke
og splittede kvindernes flok med vildhed —
da var det ei længer paa fred at tænke.
De greb deres offer og slæbte ham hen
til hallens dør og ud gjennem den.
Da blev der en rasende kamp i gaarden,
og gjeesterne fulgte i vild uorden.

165

De styrtede ud med blus og med brande;
thi over egnen rugede mørket.
Da saa de brudgommen opreist stande;
nu var han af vinterens luftning styrket.
Han brugte sin kniv til snit og til stød —
saa gav han igjen, hvad de andre bød.
De trende danned et rædsomt knippe,
og ingen af dem vilde taget slippe.

Da tumled Grim med et overende,
og blodet strømmet ham bredt af brystet.
Des haardere brødes de andre tvende
og holdt hinanden i rygtag krystet.
Tilsidst blev brudgommen sat mod jord,
og kniven alt mod hans strube for;
men Ulv holdt inde og stod bedøvet
og skjælved og bæved som aspeløvet.

Thi gjennem luften i mulmet sused
 et huiende tog paa fnysende heste;
 det for over skogen mod brudehuset
 og vilde det blodige gilde gjeste.
 Da klang der lurer, da blev der en støi
 af bjelder og ringlende ridetøi.
 Nu var det nær — det kom over heien —
 der hørtes et skrig: Det er Asgaardsreien!

Da blev der et veir mellem jord og himmel,
 der kastede rædsel i alle barme:
 det hvirvled afsted i voksende stimmel,
 det slog med vinger, det greb med arme.

Da var det, Ulv blev draget i haar
 og slynget i luften og ført af gaard,
 ja ført over skog, over fjeldetinde —
 han spurgtes ei mer, han var ei at finde.

165

Da larmen stilned om rædselsstedet,
 laa Grim af dødskampen sammenkrummet;
 men brudgommen blev over sneen ledet
 og sattes paa hynden i gjesterummet.
 Hans hoved vakled, hans blodstrøm flød,
 han svæved en tid mellem liv og død;
 men han blev pleiet og vel forbundet,
 om vaaren havde han alt forvundet.

Nu sidder han bøiet og høit bedaget
 og kan sin æt omkring arnen samle;
 nu sidder han ofte med sagn i laget
 og korter tiden for unge og gamle.
 Saa var det seneste julekveld,
 da ungdommen raabte: „Fortæl, fortæl!“
 da flammed hans blik, da saa han tilbage,
 da maned han frem sine bryllupsdage.

J. S. Welhaven.

43. Haustvisa.

Af I. Aasen

Sumaren kverv og snur seg burt;
 dag etter dag han ut or synom siger.
 Graset vil verda styrdt og turt.
 Ljoset vil minka; myrkret stiger.
 Dagen er stutt, og natti lang;
 so er no aarsens gamle gang.

Lysande gult er lauvet litt.
 Heppelegt liv, som fær so fager daude!
 Skogen er trøytt av plagget sitt;
 ymise toppar standa snaude.
 Losnat av kvistom eitt og eitt
 ligg yver jordi lauvet breidt.

Snart er den ljose bjørki snaud; 167
 snart faa me sjaa det sidste lauvet losna.
 Hagen er tom, og engi aud,
 røterna standa i jordi frosna.
 Men yver jordi, aud og tom,
 ligger det fræ til gras og blom.

Vetteren kjemer kald og streng;
 sæl er no den, som kann i husom hyggjast.
 Gleda flyr ifraa mark og eng,
 fuglarne burt or bygdom styggjast;
 men sine reid ifraa sidste vaar
 vitja dei vist eit annat aar.

Endaa me vilja paa landet sjaa,
 helst naar me faa ein liden glytt av soli.
 Eingong me fegre dagar faa,
 helst naar det lider fram um joli.
 Og etter all den lange kvild
 kjemer vel vaaren, ljøs og mild.

I. Aasen.

kverva, svinde. styrd, stiv. litt, farvet. heppeleg, heldig.

44. Tordenskjold.

167

Af B. S. Ingemann

Rul henover fjeld og belt,
kjæmpesang om nordens helt!
Sjung med et aarhundreds røst
heltens navn fra kyst til kyst!
Tordenskjold! dit kjæmpery
lysner stolt som lyn i sky! —
Navn, som trodser mulm og grav,
rul som torden over hav!

Rask han fløi paa ørnen hvid;
fjerde Fredrik saa hans id;
lystig, naar han sverdet svang,
lykken sang hans seierssang.
Hist med hæderssverd i mund
svømmed han som hval i sund;
her gjenlød i fiendehavn
under flammebrag hans navn.

Danmark, glem ei stolte syn!
Over hav for lyn paa lyn;
tordner lød om Dannebrog;
det var Tordenskjold, der slog!
Ton fra Marstrands gamle vold,
snilde sagn om Tordenskjold!
Kjæmpen sprang som fisker ind,
stod som helt paa borgens tind.

Ton fra Dynekilens havn,
 store, seiersstolte navn!
 Her med ild og blod han skrev,
 klippeland, dit frihedsbrev! —
 Norge, stolt du vidne kan,
 han har frelst sit fædreland!
 Tolvte Karl, du saa med gru,
 Tordenskjold var stor som du!

Norge, pris din kjæmpe bold! 168
 Danmark, pris din Tordenskjold!
 Sverrigs stolte kjæmpedrot,
 avn ham høit i himmelslot!
 Ven med fiende bandt hans krans:
 trende riger saa hans glans; —
 navn, som trodser mulm og grav,
 rul som torden over hav!

B. S. Ingemann.

aud, øde. styggjast, skræmmes. vitja, besøge. reid, rede. kvild, hvile, stansning.

45. En sang.

168

Af Cl. Frimann

Skam faa den, der har en ven
 og sin ven forlader!
 Den, der sød omfavner den,
 han i hjertet hader!
 Den, der sverger hellig ed
 og sin ed forglemmer!
 Den, der løndoms-feilen ved
 og sin ven beskjemmer!

Skam faa den, der fødeland
elsker ei og ærer!
Den, der med en lekker tand
landets tarv fortærer!
Den, der giver onde raad,
gode ting nedbryder!
Den, der ei til gavnlig daad
glad sin skilling yder!

Skam faa den, der har et hus
og for hus ei sørger,
tumler sig i sus og dus,
ei sin pung adspørger;
den, der mørk i skidden vraa
søger saadan glæde,
at hans børn for hans skyld maa
med hans hustru græde.

Skam faa den, der har forstand,
og ei andet tænker
end de ting, som skade kan,
pønser kun paa rænker!
Den, der gjerne gjøre vil
andres hoved kruset;
spøgelser og troldes spil
skræmme ham af huset!

Cl. Frimann.

46. Lærebogen.

Af Chr. Wilster

Barnet vokser tidlig fra sin
 skammel,
 bliver snart til dukketøi for klog.
 Ingen, blev han noksaa høi og
 gammel,
 vokser fra sin lille lærebog.

Den er simpel, ja det maa den
 være;
 simpel er til fader barnets røst,
 simpelt er jo smilet til det kjære,
 spæde barn ved kjærligt moderbryst.

Simpel er hver blomst, som engen
 klæder,
 simpel fuglens sang i mark og lund,
 simple er jo barnets skyldfri glæder
 og dets fromme drøm i dødens
 blund.

Alt, hvad hjertet elsker ret og
 ærer,
 sandt og godt, ser altid simpelt ud;
 derfor samme præg og stempel
 bærer
 lærebogen og dens ord om Gud.

169

Læg de ord blot dybt i hjertets
 gjemme,
 saa har foden lys paa livets sti!
 Lad det lyde gjennem broderstemme:
 Vær et barn og sæt din fryd deri!

Gjem saa bogens ord! O, lad dem
være
nok saa simple, kun du elsker dem.
Store træer, som rige frugter bære,
vokste af en liden kjerne frem.

Og som af den lille kilde flyder
mægtig flod med mange arme
smaa,
spirer alle skønne, milde dyder
af et helligt frø i hjertets vraa.

Chr. Wilster.

«Lærebogen» er skrevet af Wilster til hans søster paa hendes konfirmationsdag.

47. Præstereiser i Nordlandene.

Af Petter Dass

Vort Nordland saaledes beliggendes er:
 Guds lov maa forkyndes blandt øer og skjær
 uagtet al fare og møie;
 thi sker det og tidt, at en talendes mund
 maa søge sin grav i den dybeste grund
 og lukke blandt fiske sit øie;
 dog bør vi vort embed forrette med lyst,
 betænke, det er vor samvittigheds trøst,
 om Gud os paa vandet vil kalde,
 og dør vi paa reisen til kirker og sogn,
 da føres vi heden paa Israels vogn
 og for vores herre maa falde.
 Hvad vil en Guds tjener bekymre sig ved,
 at ham er udvalgt en begravelses sted,
 som mennesken' ikke kan finde?
 Om han ikke bæres af venner her ud
 han kan dog med Mose begraves af Gud
 og lukkes saa rolig derinde.
 Vi bør ei med Jona forandre vor kaas,
 men reise saa længe, til Gud sætter laas
 for al vore veie og vandring.
 Er Herren da kommen i veiret og vind,
 vi vil med Elia slaa kaaben om kind
 og vente vor sidste forandring,
 og sige med sidste beslutning til Gud:
 Velkommen, o brudgom, at hente din brud
 og hende fra fængsel udføre;
 jeg hidtil har været en reisende mand,
 nu vil jeg dig følge, det snarest jeg kan,
 og lukke de yderste døre.

170

Petter Dass.

48. Kong Frode og gubben.

Af A. V. Schack-Staffeldt

Kong Frode høit ved gilde sad,
kong Frode djerv og snild;
ved gammel mjød og skaldekvad
han blev saa huld og mild.

„Nu siger frem, I gjæve mænd!
nu siger uden blu;
hvo te'de sig min bedste ven
med kjæk og sindig hu?

Og den, som mest har gavnet
mig,
— det sverger jeg ved Tor! —
af dette horn skal læske sig
her øverst ved mit bord!“

Fluks mange kjæmper traadte
nær
og priste deres daad;
en talte om sit hvasse sverd,
en om sit snilde raad.

Og kongeborgen rundt gjenklang
af mod og snedighed,
og kongen fra sit leie sprang;
saa glad han blev derved.

Da saa han, at en gubbe sad
hel nederst ved hans bord,
og ikke mod, ei heller glad,
ei mælede et ord.

Hans brynje bar saa mangt
et skaar,
af fordums hug og stød;
som fossens skum hans hvide haar
ned paa hans rustning flød.

„Og er du, gubbe, uden daad,
saa gak, hvorfra du kom;
saa gak og end i kvindegraad
din usle alderdom!“ —

„Ei skjændsel blegede mit haar,
thi Retsind er mit navn;
og ei jeg for min konge staar
foruden daad og gavn.

Da Gullands fylkekonge sig
mindst ventede sin død,
mod ham, din gjest, du øved svig
og ham at dræbe bød.

Men jeg til høibords satte
ham
og lod i fred ham gaa,
at Fredegod ei men og skam
af manddrab monne faa.“

„Nei ikke er du uden daad! —
kom hid, kom hid! — thi den,
som styrer kongens onde raad,
er kongens bedste ven!“

A. V. Schack-Staffeldt.

mod, bedrøvet. Fredegod er kongens tilnavn.

49. Lær mig!*Af Chr. Richardt*

Lær mig, nattens stjerne,
at lyde fast og gjerne,
ei at vige fra den vei,
himlens Gud tilmaalte mig!
Lær mig, nattens stjerne!

Lær mig, markens blomster,
at bie paa min sommer,
midt i verdens dybe ve
at spire under vintersne!

Lær mig, golde hede,
du brune lerkerede,
nøiet med en fattig høst,
at huse sangen ved mit bryst!

Havets bølgehære,
lær mig mit aag at bære
og som I, naar sol gaar ned,
at speile lidt af himlens fred!

Lær mig, grønne lunde,
at skygge, om jeg kunde,
hver, som kommer mig forbi,
ven og fiende paa min stil!

Sol i aftensvale,
lær mig den kunst at dale!
Kun mod nattens dyb at gaa
for nyfødt atter at opstaa!
Lær mig, sol, at dale!

Chr. Richardt.

50. Det fredede træ.

171

Af J. S. Welhaven

Ved Sognefjorden paa gaarden Slinde
der er den stolteste birk at finde;
paa Hydnes-haug, over kjæmpens ben,
strækker den vidt sin kraftige gren
og holdes i ære
og kan sin alder mod skyen bære.

Mens træer og lunde tyndes og ældes,
den holder sig frisk og skal aldrig fældes;
thi bonden siger: „Den har i arv
sin frodige vekst af en kjæmpes marv,
og i dens skygge
er godt at vandre og godt at bygge.“

Dens bark tør ingen rive og riste,
og ingen tør bryde dens løv eller kviste;
hvert spirende straa, hver urt, der gror
i birkens ly paa den hellige jord,
vil bonden spare,
skjønt leen skal gjennem engen fare.

Naar birkens skinnende løv er borte
og engen er hvid og skyerne sorte, —
naar bonden har bragt sin skat under tag
og sidder ved kveld i det bænkedede lag
med mad og drikke, —
han glemmer det fredede træ dog ikke.

172

Han fylder med mjød den vældige kande
og sender et ord fra grande til grande;
de svarer ham alle med smil og med nik
og følger ham ud med den kraftige drik
til Hydnes-haugen, —
da bringer de skjænk til birken og draugen.

Saa danner de kreds og slutter sig sammen,
mens mjøden gydes om birkestammen;
da smelter sneen ved kraftens daab,
da samler sig alle de glade raab
i dette ene:
„Saa stande du karsk i rod og grene!“

Med dybe træk er i dette billed
vort nordens liv for tankerne stillet;
det maa ei ældes og sygne hen, —
det skal fra sin rod besjæles igjen
og holdes i ære
og kjækt sin krone mod himlen bære.

J. S. Welhaven.